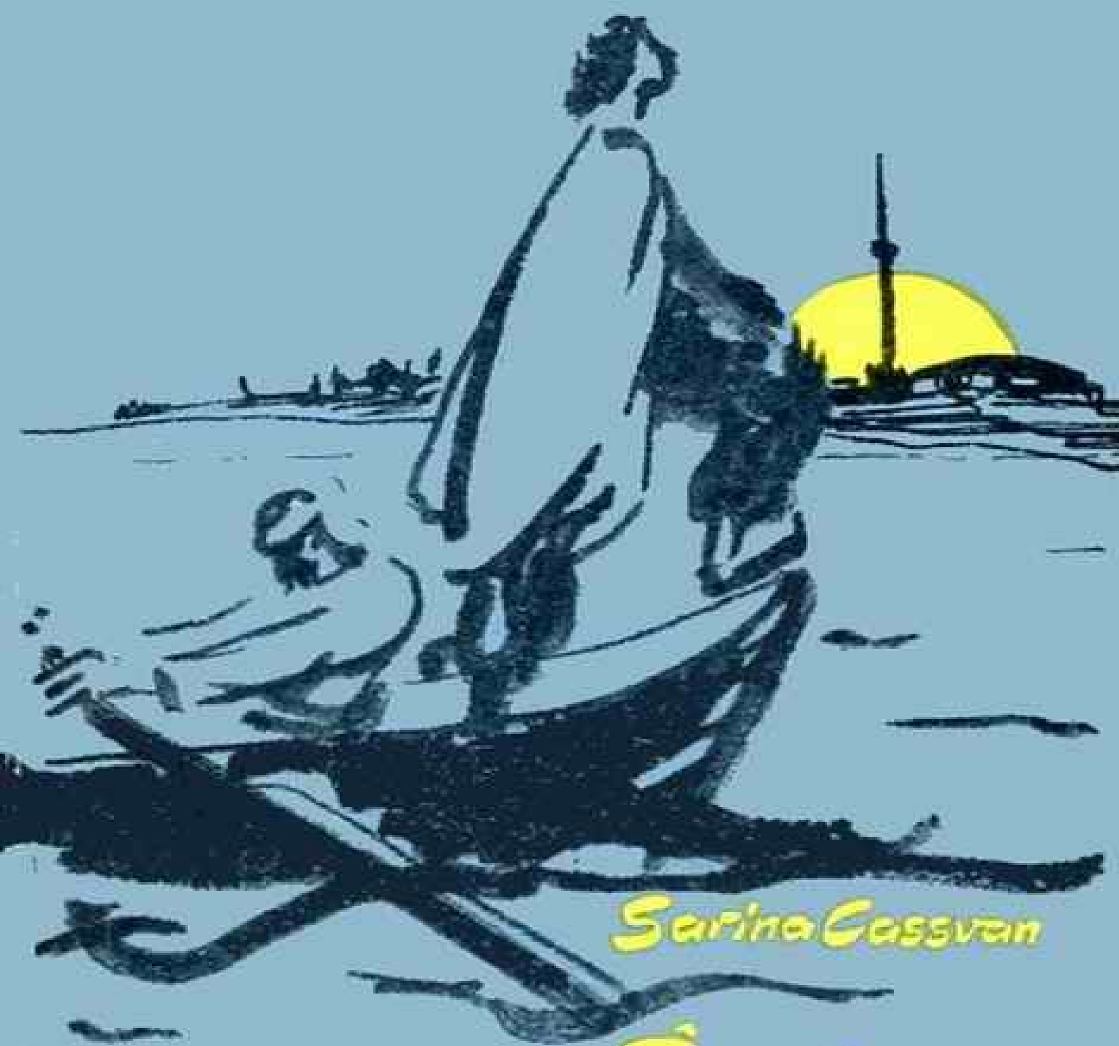

Sarina Cassvan

Între pană și spadă

Sorina Cassvan

Între pană si spadă

Sorina Cassvan
Între pană si spadă
Editura Tineretului1963
Versiune ebook: [1.0.]

UN TÂNĂR FUGEA ÎN NOAPTE PE BOSFOR…

Vîslele caicului tăiau fără zgomot undele liniştite ale Bosforului. Înfăşurat într-o mantie neagră, omul care şedea în spatele vîslaşilor părea o umbră care se topeşte în ceaţa deasă a nopţii.

Barca atinse pontonul de bîrne şi omul în mantie neagră sări cu o sprinteneală ce dovedea destul de puţini ani şi destul de multă obişnuinţă a meşteşugului scrimei, care dă piciorului tărie, braţului dibăcie, iar ochiului agerime.

Un bărbat înalt se desprinse din umbră, îl întîmpină şi-i şopti cu glas prietenos:

— Iată-te! In sfîrşit!…

Apoi îşi trecu braţul pe sub braţul noului venit şi porniră să urce împreună treptele de marmură albă, care duceau de la ţărm, printre chiparoşii şi boschetele acoperite cu glicină, către o clădire ce abia se ghicea în noapte.

În casă, lumînările ce ardeau în candelabre de bronz aruncară lumină asupra chipului oaspetelui. Era un om ca de vreo treizeci de ani, cu o barbă mică, neagră, cu ochi strălucitori ce-ţi pătrundeau parcă în suflet, cu un surîs în colţul buzelor, în care se amesteca ironia şi blîndeţea, dînd chipului un farmec cuceritor. Zvîrlind, cu o mişcare graţioasă, mantia de pe umeri, îşi îmbrăţişă gazda şi spuse, cu aceeaşi căldură cu care fusese întîmpinat:

— Îţi mulţămesc, dragă prietene.

Nu era prea înalt, dar în toată ţinuta sa, şi mai ales în felul cum îşi ridica fruntea, ca şi cum ar fi vrut să facă drum privirii sale cercetătoare, avea o stăpînire de sine şi o hotărîre care îl făceau să pară mai vîrstnic decît era în realitate.

înveşmîntat după ***V-lea, el purta un costum**************************** mişcările îi erau de o vioiciune care nu semăna cîtuşi de puţin cu mlădierea înceată şi molatecă a orientalului.

Gazda se desprinse din îmbrăţişare, apropie un jilţ de o măsuţă unde se afla samovarul de argint în care apa clocotea încetişor şi, cu un surîs, îşi îmbie oaspetele să se aşeze. Apoi turnă ceaiul în ceştile mari de porţelan, rînduite pe tavă.

— Mă iartă, cneaze Dimitrie Constantinovici, că nu te pot cinsti cu ceva care să se apropie de băuturile aduse de domnia ta din Moldova, pentru a-ţi aminti de locurile unde te-ai născut. Am însă şi eu, după cum vezi, ceva care îmi aminteşte de patria mea: samovarul, ce nu lipseşte din casa nici unui rus adevărat.

Din fericire, maiestatea sa ţarul Petru, cînd m-a trimis ca ambasador aici, la Constantinopol, nu mi-a poruncit: „Conte Petre Andreevici Tolstoi, lasă-ţi samovarul acasă!” Dacă ar fi făcut-o, cine ştie? Poate că aş fi îndrăznit să-i spun: „Iertaţi-mă, maiestate, dar fără el nu pot pleca!” Cu toate că nu ştiu de fel ce s-ar fi întîmplat dacă m-aş fi împotrivit, măcar în glumă, voinţei sale… Dar fără acest samovar şi fără cîteva ceşti cu ceai bun, rusesc, pe zi, aş fi murit de urît pe malurile atît de parfumate de chiparoşi şi otrăvite de urzeli ale Bosforului.

— Şi fiindcă băutura aceasta iţi dă curaj şi te încălzeşte, cred că o cană cu ceai este nimerită pentru domnia ta, în această împrejurare neobişnuită. Mai ales că noaptea a fost cam… răcoroasă.

Dimitrie Cantemir îşi ascultă prietenul, gustă cu plăcere din ceaiul aromat şi surîsul îi apăru din nou pe buze. Totuşi ultimele cuvinte ale contelui îl puseră o clipă pe gînduri şi o cută adîncă îşi făcu loc între sprîncenele îmbinate.

— Nu, prietene dragă, răspunse el, împrejurări ca acestea nu sînt neobişnuite pentru mine. Am mai fost silit şi în alte dăţi să fug ca o fiară hăituită, să mă ascund de uneltirile vrăjmaşilor. Uneltiri viclene, cu atît mai dureroase

pentru mine, cu cît veneau de la fraţi, de la oameni din acelaşi neam.

— Am înţeles, din cele ce mi-a spus spătarul Toma Cantacuzino, cînd mi-a vestit că vei veni în astă-seară să te refugiezi aci că marele vizir a plecat urechea la pîrile domnului Moldovei, Mihail Racoviţă, şi mai ales la… galbenii domnului Munteniei, Constantin Brîncoveanu. Dar n-am înţeles de ce te-au pîrît? Ce rău le-ai făcut, principe? De ce se îndîrjesc astfel împotriva domniei tale?

Spunînd acestea, Tolstoi se aplecă să mai toarne o ceaşcă cu ceai oaspelui său, care rămăsese cu ochii duşi în depărtări nedesluşite. Dimitrie tresări, luă ceaşca, mulţumi cu o aplecare a capului, apoi oftă adînc:

— Nu le-am făcut nimic, prietene. Le este teamă de ceea ce gîndesc ei că le-aş putea face. Am cusurul că am ştiut să văd toată jalea şi obida pe care au adus-o asupra Moldovei mele neîncetatele schimbări, plătite cu bani grei, ale domnilor. Şi jaful fără frîu al boierilor, care îl joacă pe domn după cum vor ei şi storc pînă şi măduva din oasele norodului. Şi mai am cusurul că nu m-am temut a le-o spune, şi că iubesc nespus de mult ţara pe care ei o pradă. Asta e toată pricina zavistiei dintre noi.

— E destul, zise Tolstoi. Ei cunosc prieteniile pe care ai ştiut să ţi le faci printre marii dregători ai turcilor. Domnul Moldovei se teme să nu-l pîrăşti şi, dîndu-se ascultare spuselor domniei tale, să nu fie mazilit. Dar ceea ce nu înţeleg e de ce îl sprijină domnul Munteniei, care îţi e rudă?

— Tocmai fiindcă îmi este rudă. Prin căsătoria mea cu fiica lui Şerban Cantacuzino, Casandra, vara lui, se teme că aş putea rîvni la tronul Munteniei, cu aceeaşi îndreptăţire cu care aş putea cere sultanului scaunul Moldovei, ca urmaş al voievodului Constantin Cantemir, tatăl meu.

N-au de unde şti cît de departe de mine e pofta de-a domni, ce m-ar îndepărta de buchiile la care ostenesc, de cercetările prin biblioteci care-mi sînt atît de dragi.

— Te înţeleg, prietene, căci rodul acestor cercetări ţi-a statornicit o faimă de mare cărturar printre capetele cele mai luminate ale Răsăritului. Zilele trecute, vestitul geograf

şi istoric Meletie îmi spunea că nici una dintre minţile de pe aici nu se pot asemui cu a domniei tale, fiindcă ai îmbrăţişat şi adîncit deopotrivă toate ştiinţele: istoria, filozofia, geografia, medicina, arhitectura şi cîte altele.

— Vorbele lui Meletie, care mi-a fost pe vremuri dascăl la Academia grecească de aci, sînt pentru mine o mare măgulire şi le preţuiesc cum se cuvine, răspunse Cantemir, cu o uşoară aplecare a capului. Dar tocmai de aceea cred că nu trebuie să-mi părăsesc cercetările, care pentru binele ştiinţei mai au de dat multe roade.

Dimitrie se ridică din jilţul său, parcă n-ar fi putut răbda năduful ce-l înăbuşea, şi porni a umbla cu paşi mari prin încăpere. Tolstoi îl urmări un timp cu privirea, apoi spuse ca pentru sine:

— Şi totuşi e păcat!… Dacă în Moldova ar fi domn un om de ispravă, ar putea face acolo ceea ce a făcut ţarul Petre Alexeevici în Rusia. Şi la noi boierii erau atotputernici, cneaze Dimitrie Constantinovici, dar ţarul le-a tăiat semeţia, o dată cu bărbile!

La cuvintele acestea, Dimitrie se opri în faţa lui şi îl privi lung. Parcă ar fi vrut să spună ceva şi parcă n-ar fi vrut. În cele din urmă, reluă firul vorbei de unde îl lăsase:

— Sărăcia la care a adus Racoviţă Moldova a făcut pe ţărani să se răscoale. Oamenii s-au ridicat să-şi ocrotească hrana pe care le-o fură vătafii. Pe alocuri „stăpînii” au fost siliţi să fugă în munţi. Acestea sînt fapte de care se tem boierii a nu fi aflate la Poartă şi ei în mine văd primejdia de a le face cunoscute. Iată de ce mă urăsc şi îmi vor pierzarea. Brîncoveanu l-a trimis aci pe Toma.

Cantacuzino, cu pungi multe, să ceară vizirului surghiunirea mea. Dar Toma e un om cumpătat şi cu suflet. El şi-a dat seama că Racoviţă, oricît i-ar fi de credincios Brîncoveanului, nu e vrednic de a fi domn şi nu poate aduce decît neajunsuri aceluia care-i sprijină domnia. De aceea m-a vestit de toate josnicele uneltiri pornite împotriva mea, iar în seara aceasta, cînd bostangiii veneau să mă ia de acasă şi să mă azvîrle în „închisoarea celor

şapte turnuri”, mi-a

trimis veste să fug către casa domniei tale, unde voi găsi un adăpost ferit şi multă prietenie. Acum îmi dau seama că n-a greşit.

Dimitrie puse mîna pe umărul lui Tolstoi şi adăugă:

— În Ţarigradul acesta, în care sînt silit să trăiesc de atîţia ani, nu m-am simţit îmbărbătat decît de căldura sufletului domniei tale. Iată, acum îmi dai adăpost aci, punîndu-ţi capul în joc, pentru a mi-l scăpa pe meu. Este un nou prilej să te cunosc şi să simt cît de îndreptăţită e prietenia ce îţi port.

Tolstoi îi luă mîna şi i-o strînse bărbăteşte.

— Tot atît de îndreptăţită cît şi a mea, principe. Am simţit că vom fi prieteni chiar din prima zi cînd ne-am cunoscut, la recepţia ambasadorului Franţei, domnul de Fériol.

Dimitrie zîmbi înseninat.

— Cu cîtă plăcere îmi amintesc de ziua aceea! Am vorbit tot timpul despre muzică.

— Eu am vorbit, dar domnia ta mi-ai dat de atîtea ori prilejul să te şi ascult cîntînd. Ai un glas încîntător, Dimitrie. Ce seri minunate au fost acelea, cînd doina românească îmi aducea aminte de cîntecele poporului meu. Parcă mi se părea că mă aflu acasă la mine, în Rusia, şi parcă îmi mai alina dorul de patrie.

— Te înţeleg, prietene. Cînd îngîn o doină din acelea pe care le ascultam în copilărie, acolo la noi, în Siliştenii din ţinutul Fălciului, parcă ar intra ţara toată în cămara mea.

Şi, închizînd ochii, Dimitrie adăuga încet, cu glas scăzut:

— Doar aşa mai pot răbda dorul de ţară.

Tolstoi îi respectă în tăcere clipa de reculegere, apoi vorbi cu un glas mai vioi, pentru a sfîşia vălul de tristeţe ce-i cuprinsese pe amîndoi.

— Vezi, cneaze Dimitrie, adineaori am pomenit numai cîteva dintre ştiinţele şi artele pe care le stăpîneşti, dar am uitat acel minunat tratat de muzică preţuit de sultan şi în care ai însemnat notele cu litere arabe, pentru a le face pe înţelesul turcilor. Cît despre cîntecele pe care le alcătuieşti şi le cînţi din tambură, ele dau atîta farmec ospeţelor unde

eşti poftit, încît nu e de mirare că ţi-ai făcut prietenii printre toţi marii dregători. Turcii te socot ca pe unul de-al lor...

Dimitrie strînse puţin buzele, apoi răspunse cu un zîmbet amar:

— Da, aşa e! Am învăţat carte la ei şi stau aici de atîţia ani încît toţi mă cred turcit. Dar se înşală!... Se înşală amarnic!...

Glasul lui suna ca al cuiva căruia i s-ar fi atins o rană deschisă.

— Într-adevăr, îi cunosc bine, chiar foarte bine, pe turci şi tocmai de aceea îi dispreţuiesc. După cum îţi vei fi dat seama, la ei totul se cumpără cu bani. În ţara asta, stăpîne sînt doar jaful, lăcomia şi strîmbătatea! Şi apoi, cum le-aş putea fi prieten, cînd ţara mea suferă atît de pe urma lor?

— Am fost întotdeauna impresionat de marea dragoste pe care ai păstrat-o pentru ţara domniei tale, cu toate că ai trăit departe de ea aproape douăzeci de ani, spuse Tolstoi.

— Douăzeci de ani! repetă Dimitrie, înăbuşindu-şi un oftat, iar după un răstimp urmă: Cum aş fi putut s-o uit? Dacă ai şti?... Nu, nu poţi şti. Şi nici nu ţi-am povestit vreodată ce-a însemnat pentru mine, copilul de atunci, să-mi părăsesc pămîntul în care m-am născut. În seara aceasta, şi faţă de prietenia ce mi-ai dovedit, simt nevoia să-mi deschid sufletul în faţa domniei tale şi nu-ţi va fi greu sa înţelegi pentru ce inima mi-a rămas acolo, pentru totdeauna.

Dimitrie îşi lăsă uşor bărbia în piept şi începu a-şi depăna firul aducerilor aminte cu un glas potolit, care ascundea o mare durere. Aşa precum unele ape, liniştite astăzi, ascund urmele naufragiilor de ieri.

Umbrele celor doi prieteni, ce se destăinuiau în noapte la lumina piezişă a luminărilor din candelabre, jucau pe pereţi, în timp ce în mintea lui Dimitrie Cantemir se deşteptau umbrele trecutului.

— Aveam doisprezece ani cînd l-au uns pe tata domn, îşi începu el povestirea. Mă aflam în căsuţa noastră din Silişteni, cu frate-miu Antioh, cu soru-mea Safta, cu un

prieten din vecini pe nume Gheorghiţă Mitru, copil de răzeş, ca şi mine. Mai era acolo şi dascălul nostru, părintele Ieremia, om tare învăţat, de la care am prins a cunoaşte buchiile. Se pare că îndrăgisem de pe atunci cartea, iar el mă îndrăgise pe mine pentru tălmăcirile ce ştiam a face din limbile latină şi greacă, în timp ce fratele meu Antioh se îndeletnicea mai mult cu mînuirea armelor şi nu prea se omora cu învăţătura. Nici eu nu mă dam îndărăt de la luptele cu spada, ba chiar de multe ori îl întreceam, dar tot mai mult îmi plăcea să desluşesc slovele, să-i cetesc cu glas tare lui Gheorghiţă din cărţile groase aduse de părintele Ieremia, anume pentru mine, din biblioteca lui. Gheorghiţă Mitru mă asculta ţinîndu-şi răsuflarea şi vedeam în ochii lui că e mîndru de mine. Eu îl iubeam pentru că era cinstit şi fără ascunzişuri, şi astfel s-a legat între noi o prietenie trainică, pe viaţă.

Maica murise de mult, tata era oştean şi mai totdeauna plecat la luptă. Grija căminului părintesc o purta dădaca Ioana. Ea ne crescuse pe toţi, iar pe mine mă alăptase şi mă iubea ca pe ochii ei din cap. Biata dădacă! Robotea de dimineaţă şi pînă seara tîrziu şi nu mai prididea să le împlinească pe toate cîte se cuveneau, fiindcă noi o ţineam în loc cu hîrjoanele noastre copilăreşti. Ba mie mi se mai năzărea să-mi spună şi poveşti din bătrîni, aşa cum numai ea ştia să le spună. Parcă mă văd pe prispa casei, culcat cu capul în poala ei, ascultîndu-i graiul molcom şi înflorat. De cele mai multe ori adormeam adulmecînd aerul înmiresmat al serii şi biata dădacă mă purta în braţe, cît eram de mare, pînă la pat, călcînd încet, în vîrful picioarelor, să nu mă trezească.

Astfel se scurgea viaţa noastră, tihnită, între îndatoririle şcolăreşti, jocurile copilăreşti şi alintările dădacei.

Dar toate aveau să ia sfîrşit în ziua cînd tata descălecă la Silişteni, în drum spre Iaşi, să ne aducă vestea înscăunării sale ca domn al Moldovei.

Ne aflam cu toţii în tinda casei, cînd năvăli între noi, ca o furtună, sora noastră mai mare, Safta, dojenindu-ne amarnic:

— Ia mai tăceţi din gură, măi băieţi! Faceţi atîta larmă de nici nu auziţi că vine tătuca!

Întîi credeam că şăguieşte, cînd o văzui intrînd zorită şi pe Ioana, care mă luă de mînă:

— Ia, vin în grabă, Dumitraşcule! A sosit măria-sa! Chiar acu' descălecă la scară! zise ea către mine, căci numai pe mine mă vedea, sărmana.

Fără a mai aştepta să ne spună a doua oară, noi o zbughirăm cu toţii pe uşă afară, într-un iureş copilăresc. Într-adevăr, se auzeau pe aproape glasuri şi zgomote de copite. Glasurile se împleteau cu rîsetele şi chiotele noastre de bucurie, în timp ce dădaca alerga grăbită să deretice prin încăperi, iar părintele Ieremia ieşise în prag:

— Straşnic călăreţ, Constantin Vodă! se minuna el. Ia te uită cum se ţine în şa, ca un flăcău!

Tata avea pe atunci şaptezeci de ani. Iute în mişcări, potrivit la stat, rumen la faţă, avea barba albă şi ochii pătrunzători, fără pic de trufie. Era înţelept, deşi neştiutor de carte, deschis şi prietenos la vorbă.

Părintele Ieremia se plecă adînc în faţa lui şi îi ură bun venit. Ne înclinarăm şi noi, rostind, mai mult în şagă:

— Să trăieşti, măria ta!

Tata ne trase la el, rîzînd şugubăţ, şi ne întrebă dacă nu cumva îl „firitisim” ca boierii, cu gînd să ne ia în seamă „pentru slujbele domniei”.

Noi tocmai ne pornisem a rîde şi mai tare, cînd o văzurăm pe dădaca apropiindu-se şi închinîndu-se cucernic în faţa lui! În spatele ei mai sosiră şi alţi oameni din curte, dornici să-l vadă pe Constantin vodă.

Am tăcut, cu adevărat tulburaţi, şi am privit cum se apropie cu sfiiciune de tata.

— Măria ta, spuse ea, cu glasul muiat de înduioşare, îngăduie-ne să ne închinăm şi noi, cu cugetul curat, şi să-ţi zicem: Bine ai venit şi să-ţi fie într-un ceas bun! Iar de-i fi ţării domn cu tot atîta milă cît ne-ai fost nouă stăpîn, ţi-a fi de laudă şi de pomenire…

Într-adevăr, de multă milă avea nevoie biata ţară a Moldovei, pustiită de războaie, arsă de pîrjolul secetei,

sărăcită de jaful vrăjmaşilor. Îşi plîngeau oamenii copiii morţi de foame şi multă alinare aşteptau de la domni, fără s-o afle.

Tata îi răspunse, tulburat:

— Îţi mulţămesc, dădacă. Ai grăit din suflet… Şi cu tot sufletul voi căuta şi eu să plinesc nevoile ţării…

Tata cunoştea amarul poporului şi-i plîngea inima de jalea lui. Dar mult amar mai era acum şi în sufletul său… Ne cuprinse deodată şi ne strînse la piept, de parcă ar fi strîns în braţe ţara toată. Neştiind ce-l frămînta, soru-mea, răposata, îi sări de gît, căutînd a-l înveseli. Dar tata ne strîngea tot mai tare în braţe, şi ne privea lung, de parcă ne-ar fi văzut pentru cea din urmă oară.

— Voi ştiţi, copii, zise el într-un tîrziu, că vin de la Ţarigrad cu firman de întărire în scaunul Moldovei.

— Da, tată, îl întrerupse fratele meu Antioh. Şi mult ne-am bucurat la gîndul că, dacă tu eşti domn, noi vom fi beizadele!

Tata se încruntă puţin, dar căută a lega din noii firul vorbei întrerupte.

— Nu te gîndi la mărire, feciorule, că nu ştii cît plăteşte.

— Cît, tătucă? şăguii eu, dar tatii nu-i era de şagă şi îmi răspunse cu un oftat adînc.

Aflarăm atunci că, pentru a-i da întărire la domnie, Poarta punea domnului, peste îndatoririle ţării, şi una a lui, mult mai grea decît toate. Căci Poarta, vrînd să fie sigură de credinţa domnului, îi cerea zălog tot ce avea mai scump pe lume. Şi din felul cum mă strîngea la piept pe mine, Safta ghici dintr-o dată despre ce era vorba şi strigă, izbucnind în plîns:

— Îl cere pe Dumitraşcu!

Un hohot de plîns şi un „Doamne, apără-mi copilul!” scăpă de pe buzele Ioanei, care rămăsese încremenită în prag.

Tata spuse cu glas sugrumat, abia stăpînindu-şi lacrimile, că trebuie să mă trimită zălog pe trei ani la Poartă. Şi fiindcă domnul avea doi feciori, i se cerea să mergem pe rînd cîte trei ani fiecare… Ca inima domnului să fie mereu

ţintuită acolo, pe ţărmul Bosforului... Să sîngere mereu, cu dorul înfipt ca un cui, adînc, şi de mila feciorului să nu-i vie gînd hain[1] de înţelegere cu alte neamuri, împotriva turcului.

Vedeam că tata abia îşi putea ţine lacrimile şi, înghiţindu-le pe ale mele, i-am spus, căutînd să par voios:

— Să nu-ţi pară rău, tătucă! Iaca, eu nu plîng. Şi dacă trebuie... oi pleca!

Tata mă sărută, puţin mai înviorat, şi zise:

— Să trăieşti, Dumitraşcule! Aşa se cade să se poarte un fecior de oştean.

Apoi se întoarse către soru-mea, poruncindu-i să meargă să pregătească degrabă toate cele de trebuinţă pentru drum. Căci în zori urma să plec cu el la Iaşi şi de acolo... la Ţarigrad.

Deodată o văzui pe Ioana căzînd în genunchi în faţa tatii, care întrebă, dîndu-se cu un pas înapoi:

— Ce e, dădacă? Grăieşte!

— Să-mi fie cu iertare, că îndrăznesc, glăsui ea, dar pe feciorul măriei tale l-am crescut la pieptul meu şi îl port în inima mea, cum l-aş fi purtat pe copilul meu.

Apoi, cu glasul plin de lacrimi, se rugă s-o lase să plece cu mine, să mă poată acoperi cînd oi dormi, să-mi descînte cînd oi fi bolnav, să-mi aşeze la căpătîi cărţile care-mi erau dragi şi să-mi povestească despre vremile trecute, aşa cum le ştia ea din bătrîni.

Tata fu atît de tulburat încît n-o mai putu asculta; îi întinse amîndouă mîinile şi o ajută să se ridice, apoi îi spuse:

— Nu vreau să-ţi tulbur sufletul, care a ostenit atît în grija copiilor mei... Să hotărască Dumitraşcu!

Eu nu mai aşteptai să-mi spună a doua oară şi alergai la pieptul dădacei. Fruntea tatii se descreţi, iar pe buze îi înflori un zîmbet. Se bucura în sinea lui că nu voi fi un suflet stingher, acolo, printre străini.

Ioana ieşi împăcată, iar tata ne luă, pe mine şi pe Antioh, pe genunchi, mai uşurat parcă. Îmi culcai capul pe pieptul lui, aşa cum făceam cînd eram mic. Tata mi-l cuprinse şi

[1] Hain – trădător. (n.a.)

mă sărută pe frunte. Atunci nu m-am mai putut stăpîni şi izbucnii în plîns. El mă dezmierdă pe păr şi-mi zise:

— Aşa! Acum poţi plînge, băiatule! Descarcă-ţi sufletul… Dar cînd vei fi acolo, printre străini, să nu plîngi. Auzi? Şi mai ales ia sama, vei vorbi altă limbă, să n-o uiţi pe a ta! Vei trăi în ţară străină, nu te înstrăina! Prin orice locuri, în orice vremuri, să nu-ţi uiţi neamul! Să nu-ţi uiţi graiul! Să nu-i uiţi pe ai tăi!

I-am răspuns, cu glas hotărît:

— N-am să uit nimic, tată!

El a adăugat:

— Şi, mai ales… Să nu uiţi niciodată lacrimile acestea. Să le răscumperi! M-auzi? Căci nu sînt numai lacrimile tale. Sînt o părticică din lacrimile cele multe… Sînt lacrimile ţării. Să nu le uiţi niciodată! Niciodată!

— …Şi nu le-am uitat, prietene, spuse Dimitrie, ridicînd ochii către Tolstoi, cînd sfîrşi lunga-i povestire. Nu le-am uitat nici o clipă, aşa cum n-am uitat cîntecul doinei, care-mi suna în urechi cînd am plecat în surghiun. Cum n-am uitat vaietele de jale ale poporului, de care vorbea tata. Acum înţelegi de ce nu-i iubesc pe turci? De ce nu doresc decît un singur lucru: să-mi văd ţara scăpată din robia lor? Să se pună odată capăt jafului şi silniciei!

— Te înţeleg, Dimitrie, răspunse Tolstoi, ridicîndu-se din jilţul său. Şi mai înţeleg un lucru. De ce Toma Cantacuzino n-a putut să îndeplinească trista lui însărcinare, de ce s-a simţit apropiat şi prieten cu domnia ta. Fiindcă se vede că şi el nutreşte aceleaşi gînduri…

— Ştiu, prietene, îi cunosc bine simţămintele. Şi cred că el a înţeles ca şi mine de unde putem nădăjdui scăparea. Iată dovada.

Şi Dimitrie întinse prietenului său o scrisoare, pe care o scosese din mîneca largă a veşmîntului. Tolstoi o desfăcu şi citi:

„Sultanul de acum e lacom şi hrăpăreţ ca uliul, invidios, fricos, prost şi toţi cei din jurul lui, începînd

cu vizirul, nu se gîndesc decît la jafuri. Mînia cerului fie asupra lor! Toţi ne-am învoit a spune că împărăţia turcească se va duce de rîpă în curînd. Nădăjduim că puterea aceasta va pieri, de se va îndrepta asupra ei, nimicitor şi biruitor, «domnul nostru» Petru, îndată ce va isprăvi cu craiul şved”.

— Şi eu văd, din felul cum se desfăşoară lucrurile, că steaua ţarului Petru urcă neîncetat, pe cînd aceea a turcilor a început să pogoare fără oprire, adăogă Dimitrie. De aceea am şi început a aduna temeiurile unei istorii a imperiului lor, pe care o voi numi, fără înconjur: „ISTORIA CREŞTERII ŞI DESCREŞTERII IMPERIULUI OTOMAN”. Dar această descreştere nădăjduiesc s-o văd cît mai curînd schimbată în prăbuşire!

— Ai dreptate, cneaze Dimitrie. Ciocnirea dintre noi şi turci e de neînlăturat. Dar ţarul trebuie să sfîrşească mai întîi, biruitor, războiul cu suedezii, pentru a-şi întoarce toate puterile împotriva semilunei, care stă ameninţătoare deasupra capetelor noastre…

— …Din această ciocnire ar putea să sară scînteia libertăţii pentru ţările româneşti! exclamă voios Dimitrie şi, ridicîndu-se, puse amîndouă mîinile pe umerii lui Tolstoi şi-l privi adînc, stăruitor. Pieptul i se umfla şi ochii îi străluceau, de parcă ar fi văzut cum răsar, la capătul unui drum lung, zorii dezrobirii…

O ZI HOTĂRÎTOARE

Cinci ani se scurseră din acea noapte a destăinuirilor în jurul samovarului, din casa primitoare a contelui Tolstoi, şi împrejurările care urmară întăriră dreptatea celor gîndite şi împărtăşite atunci între cei doi prieteni…

La Ţarigrad, marii viziri se schimbau des. Şi fiindcă la această înaltă dregătorie fusese ridicat Ţebender Mehmed Paşa, un bun prieten al lui Dimitrie Cantemir, tînărul învăţat moldovean se bucură din nou de libertate.

Doar după cîteva luni de la noaptea aceea, cînd fusese silit să se furişeze în taină la trimisul moscovit, spre a scăpa de zidurile umede de la Edicule, cumplita închisoare a celor „şapte turnuri”, marele vizir îl întări, pentru a doua oară, în scaunul domniei Moldovei pe Antioh, fratele mai mare al lui Dimitrie, în schimbul a două sute de pungi.

Prin aceasta, năzuinţa lui Cantemir către o linişte prielnică studiului păru să-şi afle împlinire. Se încumetă chiar să-şi dureze o casă pe ţărmul Bosforului, pe o înălţime de unde priveliştea cuprindea aproape toată cetatea, descoperind ochilor chiparoşii înalţi şi cupolele Sfintei Sofia.

Înălţimea aceasta purta numele de „Sangiakdar-Iokuşi”, care în turceşte înseamnă „Colina stegarului”. Numele îi rămăsese de la o veche legendă, care spunea că după cucerirea Constantinopolului de către turci fusese găsit acolo trupul celui din urmă apărător al cetăţii, care căzuse în bătălie înfăşurat în cutele steagului său.

În încăperile ei boltite, adusese nenumărate cărţi rare, în care se găseau întîmplări ale Bizanţului sau ale vechii Elade, cercetate de el cu priceperea unui bun cunoscător al istoriei, ca şi unele vechi obiecte de artă, dezgropate cu pasiune de arheolog din ruinele vechilor palate. Dintre ele,

ţinea chiar lîngă masa sa de lucru o bucată de porfir, pe care era gravat chipul unei femei, cu fruntea încununată de lauri, cu părul fluturînd în vînt, cu o ramură de măslin într-o mînă, iar în cealaltă ţinînd cu străşnicie frîul a patru cai înhămaţi la carul ei ce înainta triumfal. Socotea că trebuie să fi fost chipul vreunei zeiţe a păcii, operă a unui meşter grec dăltuită cu cel puţin cinci veacuri înaintea erei noastre. Înconjurat de asemenea obiecte de artă, îi plăcea să-i primească pe vechii săi dascăli, pe care acum îi întrecuse în tainele ştiinţelor şi care se bucurau nespus că puteau intra în casa primitoare a principelui moldovean. Mai des veneau Ion Cariofil, un bătrîn teolog, filozoful Spandoniu, Liciniu, un medic vestit care studiase la Padova, geograful şi istoricul Meletie de Arta, şi dascălul din copilărie al lui Dimitrie, Ieremia, care ascultîndu-l adesea vorbind pe fostul său învăţăcel, şi amintindu-şi de vremile petrecute la curtea tatălui său, spunea înduioşat: „Mă bucur că am putut fi plugarul care a ostenit la holda minţii tale!”

Toţi aceşti înţelepţi, ce făceau fala Academiei greceşti din Constantinopol şi care la rîndu-le se mîndreau cu prietenia lui Cantemir, veneau bucuroşi în casa lui, nu numai pentru a gusta zaharicale pregătite de soţia sa Casandra, ci mai ales pentru a porni lungi discuţii în care cuvintele de spirit se încrucişau ca nişte spade bine ascuţite. Controversele acestea durau adesea pînă seara tîrziu, în linişte întreruptă din cînd în cînd doar de cîntecul monoton al muezinului, ce se auzea venind din înălţimea sutelor de minarete ale moscheelor dimprejur.

După ce plecau, Dimitrie, rămas singur, îşi urma truda lui sîrguincioasă, stăruind deasupra filelor albe pe care le înnegrea cu scrisul său îngrijit şi frumos.

Căci tot ce dăduse la iveala pînă atunci îl nemulţumea. Rîvnea mereu spre mai bine. Trecuseră abia zece ani de cînd, aflat în pragul tinereţii, scosese din tiparniţe prima sa lucrare „Divanul” sau „Gîlceava înţeleptului cu viaţa”. De atunci scrisese o logică, o carte asupra teoriei muzicii şi o carte de metafizică. Dar, încetul cu încetul, mintea lui

începuse să se dezbare de înrîurirea gîndurilor mistice, de care mai erau împovărate, sub influenţa călugărească a lui Ieremia, lucrările lui din tinereţe. Prin studiile lui minuţioase cunoscuse adevărul ştiinţific al lucrurilor şi acum nu se mai putea împăca de fel cu explicaţiile pe care vechii filozofi şi cărţile sfinte le dădeau fenomenelor naturii. Îndrăznise chiar să proclame, într-o lucrare a sa, că tot adevărul vine de la simţuri, de la experienţă şi îşi amintea, cu un surîs, de furtuna pe care o stîrnise această afirmaţie îndrăzneaţă. Totuşi furtuna aceasta nu-l împiedicase să presare în paginile ultimei sale lucrări „Istoria ieroglifică” multe din aceste gînduri asupra ştiinţei…

Se simţea atras tot mai mult spre cercetarea fenomenelor concrete, a istoriei, a geografiei, a arhitecturii. De aceea plănuia să scrie nu numai o istorie a imperiului otoman, aşa cum spusese în seara aceea de pomină în casa lui Tolstoi, dar şi o istorie a românilor, din timpurile cele mai vechi, şi o descriere a Moldovei lui iubite. Într-acest fel încerca el să-şi ostoiască dorul şi dragostea de ţara îndepărtată, căreia îi erau hărăzite toate gîndurile şi strădaniile lui.

Se bucură în sfîrşit că apele s-au liniştit şi că îşi va putea vedea de cercetările sale. Uitase o clipă că „Templul lăcomiei”, cum numea el stăpînirea otomană, avea nevoie mereu de jertfe noi.

De la o vreme, Antioh nu mai putea face faţă cererilor de bani ale nenumăraţilor dregători, mari şi mici, ai împărăţiei otomane! Fu mazilit numai după doi ani de domnie şi se întoarse din nou la Ţarigrad, căci Racoviţă îşi cumpărase iar domnia.

Cantemir ştia că tezaurul turcesc nu era altceva decît „haznaua vizirului”, în care se scurgeau tot aurul şi toate avuţiile ţărilor tributare. Cînd auzi că nici Racoviţă nu se putuse statornici în scaun mai mult de doi ani, zîmbi amar. Îi luase locul Nicolae Mavrocordat, căruia îi dăduse mîna să plătească 400 de pungi, căci preţul pentru scaunul domnesc se urcase şi creştea mereu!

Bietul scaun domnesc, în care strălucise altădată Ştefan Vodă, cuceritorul ce îl înfrînsese pe Mahomed, ajunsese să fie pus la mezat. Şi iată că tot ce îi spusese Dimitrie lui Petre Andreevici Tolstoi în noaptea aceea se adeverea. Puterea turcilor începu să scadă mereu, aşa cum prevăzuse Cantemir, în timp ce steaua ţarului Petru se înălţa neîncetat.

După ani şi ani de lupte grele, ţarul izbutise să-l înfrîngă pe Carol al XII-lea, craiul suedez, a cărui oaste fusese zdrobită în bătălia de la Poltava din 1709. Şi acum semeţul rege de la miazănoapte, fugărit de oştile ruseşti, se adăpostise cu rămăşiţele oastei sale în cetatea Tighinei, sub paza unei paşale turceşti.

De atunci trecuse mai bine de un an şi „Carol şvedul”, aciuat la hotarul lui Petru cel Mare, nu încetase să uneltească, căutînd să-i asmuţă pe turci împotriva moscoviţilor, în nădejdea că astfel îşi va redobîndi regatul.

Privind împrejurările cu ochiul omului învăţat să judece desfăşurarea istoriei, Dimitrie îşi dădea seama că, sub liniştea vremelnică, mocnea ceva. Tratatul care chezăşuia pacea dintre Poartă şi moscoviţi fusese de curînd reînnoit, iar sultanul îi trimisese ţarului o scrisoare scrisă chiar cu mîna lui, lucru nemaipomenit în istoria turcilor. Dar Carol, regele pribeag, şi August al Poloniei nu încetau cu uneltirile la „Poartă”. Printre altele spuneau că Petru voia să cuprindă ţara Moldovei, pentru a ajunge să-i lovească pe turci, şi astfel sultanul putea pretinde că ţarul era acela care călcase tratatul dintre ei. În dorinţa lor de-a stăpîni lumea, turcii se temeau de puterea crescîndă a ţarului, care izbutise a cuceri Azovul cu o mînă de oameni. Iată de ce voiau să-i pună stavilă. O ciocnire intre cele două puteri putea stîrni o furtună năprasnică, zguduind statele mici din temelii sau chiar înghiţindu-le.

*

În după-amiaza unei zile din anul 1710, pe cînd sta pe terasa casei cugetînd la neîncetata prefacere a lucrurilor din ultima vreme, Dimitrie Cantemir auzi un zgomot uşor şi ridică ochii. Zgomotul era produs de paşii lui Iani, omul lui de încredere, care venea, ca de obicei, să-i aducă ultimele noutăţi, culese de pe uliţele Ţarigradului, din forfota pestriţă a iscoadelor.

— Stăpîne, astăzi aduc veşti de seamă, şopti el, făcînd o plecăciune adîncă. În oraş miroase a praf de puşcă! adăugă apoi, abia trăgîndu-şi răsuflarea. De azi dimineaţă, se ţine în taină sfat la marele vizir, Baltagi Mehmet Paşa! Astă-noapte a sosit şi hanul tătar, Devlet Ghirai, chemat în grabă. L-am văzut intrînd la Sfat, împreună cu prietenul domniei tale Capuchehaia Daul Ismail Effendi.

Dimitrie tresări. Iani avea dreptate. Într-adevăr, veştile ce i le aducea erau „de seamă”. Îşi privi slujitorul în tăcere, apoi îi mulţumi aplecînd uşor capul. Aşadar, ceea ce prevăzuse se adeverea.

Îi cunoştea dragostea şi credinţa. Bietul Iani ştia ce înseamnă un nou război, purtat pe meleagurile Moldovei. În ochii lui trişti, Dimitrie îşi citi propriile gînduri. Se întunecă la faţă. I se părea că vede pîrjolul satelor pustiite, arse de cotropitori, oraşele prădate. I se părea că aude vaietele părinţilor, jalea nevestelor ce-şi plîng soţii, a mamelor ce-şi plîng copiii… De se va porni un război, ce se va alege din toată strădania lui pentru învăţătură? Din cercetările lui de zi şi de noapte? Putea-va, în clipe grele, să-şi închine viaţa numai studiilor sale? Toate acestea îi trecură dintr-o dată prin minte.

Din încăperea alăturată se auzeau glasurile limpezi ale copiilor săi, Maria şi Antioh, îngemănate cu vocea caldă şi blîndă a Casandrei, mama lor. Mîna îi alunecă, fără de voie, pe teancul de pergamente de pe masa de lucru. Atingerea lor îl făcu să tresară. Erau acolo însemnări pentru „Istoria Imperiului Otoman”, pe care se pregătea s-o scrie şi din care avea a se vădi, fără tăgadă, că pofta de cotropire a

împărăţiei lui Osman nu îngăduia o pace îndelungată. Ea dura doar atît cît să-i îngăduie a lovi pe neaşteptate în acei pe care tindea să-i asuprească…

Se ridică îngîndurat. Îşi simţea sufletul plin de îndoieli.

În anii petrecuţi în surghiun, la Ţarigrad, îşi dăruise toate puterile minţii pentru a aduna tot ceea ce învăţătura vremii avea mai de seamă. Înţelepţii Academiei greceşti, unde îşi urmase studiile, îi erau toţi prieteni, îl preţuiau. Fără îndoială, cinstirea ce i se aducea se revărsa şi asupra ţării sale şi asta îl făcea să se bucure. Era, într-un fel, o răscumpărare a atîtor umilinţe. Rîvnise, să-şi ducă mai departe învăţătura şi prin lucrările sale să adaoge faimă nouă numelui legat de ţara sa, dar acum îşi da seama că se înşelase!… Nu-şi va putea desăvîrşi lucrările în oraşul plin de iscoade, în care, pentru un cuvînt scăpat la întîmplare, îţi puteai pierde viaţa. De bună seamă că istoria imperiului otoman, din care avea să se cunoască adevărul asupra acestei împărăţii – fără a fi folosite simboluri, aşa cum folosise el în „Istoria ieroglifică” – nu va putea vedea lumina zilei atîta vreme cît el va trăi în această ţară.

În zbuciumul său lăuntric, Dimitrie s-ar fi lăsat cuprins de mîhnire, dacă nu şi-ar fi amintit de cuvintele pline de tîlc ale lui Tolstoi, din noaptea aceea de neuitat: „Dacă în Moldova ar fi domn un om de ispravă”…

Nu mai încăpea nici o îndoială că la el se gîndise ambasadorul moscovit în clipa aceea. Într-adevăr, Cantemir se simţea în stare a fi „domnul pe care îl aştepta tara”. El ar fi ştiut ce trebuie sa facă pentru mîntuirea ei. Mai întîi, ar fi retezat puterea dezmăţată a boierilor asupra norodului. Apoi ar fi stăvilit despărţirea lor în tabere, ce se pîrau la poartă una pe alta, numai pentru a putea aduce în scaun pe acela care le slujea mai bine interesele. Drept şi clarvăzător, el s-ar fi folosit de împrejurări pentru a-l sprijini pe ţar în clipa în care ar fi pornit războiul între el şi duşmanii lui dintotdeauna, turcii. Întreaga aşezare de acum a lucrurilor s-ar fi schimbat, căci biruinţa ţarului ar fi adus şi ţărilor române dezrobirea de sub jugul turcesc.

Toate acestea s-ar fi împlinit dacă ar fi fost el domnul Moldovei. Dar din păcate nu era, şi nici nu avea vreo nădejde să ajungă în scaunul care fusese al tatălui său. Scaunul acesta se plătea cu pungi tot mai multe şi mai grele, iar el era sărac. Tatăl său fusese un oştean viteaz şi un domn cinstit, dar nu se gîndise niciodată să adune averi. Şi nici el, Dimitrie, nu ştiuse să adune altceva decît multă ştiinţă de carte şi cîteva prietenii, printre marii dregători turci, care se întreceau între ei să-l poftească la ospeţe, pentru darul său de a povesti, pentru cîntecele sale din tambură şi pentru glasul său frumos. Dar toate acestea nu îi puteau ajuta să-şi slobozească ţara din robie.

Dimitrie oftă şi îşi trecu mîna peste frunte, ca pentru a-şi alunga năvala de gînduri ce-l năpădeau.

— De ce oftezi, Dumitraşcule? Ce te apasă? Haide, spune-i dădacei tot ce ai pe suflet. Nu te sfii!

Dimitrie întoarse capul şi privi înduioşat la bătrîna lui dădacă Ioana, care se strecurase pe nesimţite lîngă el, cu paşi domoli, cum îi era obiceiul, poate şi mai domoli din pricina anilor pe care îi ducea în spinare. Bătrîna se încovoiase de tot, dar ochii îi rămăseseră la fel de vii şi priveau acum, pe omul învăţat şi matur, tot aşa cum îl priveau pe vremuri pe băietanul din Silişteni, cu toate că trecuse un sfert de veac de cînd îl urmase în surghiun.

— Ei, ce să fie, dădacă? Ia, m-au furat şi pe mine gîndurile, răspunse Cantemir, privind-o cu drag.

Ioana se aplecă şi îi spuse la ureche, pe şoptite, de parcă ar fi fost cine ştie ce taină:

— A sosit prietenul acela de vine mereu pe aici. Turcul acela gras…

Dimitrie ghici despre cine era vorba:

— Daul Ismail? Capuchehaia hanului tătar? Aşa-i, dădacă?

— Aşa o fi! Ce ştiu eu? răspunse Ioana, neînţelegînd ultimele cuvinte.

Dimitrie zîmbi pe sub mustaţă. După atîta vreme petrecută la turci, Ioana nu izbutise a le rosti numele. De

cîte ori o îndemnase să-l înveţe, dădaca se împotrivise cu încăpăţînare:

— Ba, cît mi-o mai fi dat să trăiesc n-oi grăi nici o vorbuliţă pe limba duşmanilor.

Cantemir se porni să rîdă de-a binelea. Dar rîsul îi pieri dintr-o dată. În minte i se strecură o bănuială. De ce venea la el puternicul vistiernic al Porţii, omul de încredere al hanului Devlet Ghirai, fără a-i da de ştire? Într-adevăr, erau prieteni şi Daul Ismail îl vizita adesea. Îi plăcea să-l asculte cîntînd din tambură, căutase chiar să înveţe de la el meşteşugul notelor, iar cînd erau între patru ochi nu pregeta să mai uite de poruncile Coranului şi să guste, pe furiş, cîte o cupă de Cotnar, dar îşi vestea întotdeauna sosirea. Şi apoi… Parcă îi spusese Iani că Daul avea să ia parte la sfatul ţinut în taină de marele vizir. Ce să se fi întîmplat? De ce venea pe neaşteptate? În Ţarigrad te puteai aştepta la orice. O pîră, o nimica toată îţi putea pune viaţa în primejdie.

— Pofteşte-l să intre, dădacă! Pofteşte-l degrabă, zise el, smulgîndu-se anevoie din gînduri şi îndreptîndu-se către uşă, pentru a-şi întîmpina oaspele.

Daul Ismail sufla greu, căci pîntecul lui rotunjor îi era o piedică supărătoare la urcarea treptelor, chiar dacă nu se aflau prea multe. Se opri în pragul casei lui Dimitrie, făcînd o sforţare pentru a se pleca adînc înaintea lui. Apoi duse mîna dreaptă la inimă, la frunte şi din nou la inimă, după obiceiul ţării, şi rosti gîfîind:

— Pace ţie, beizade Dimitrie!

— Fii binevenit în casa mea, Daul Ismail Effendi, îi răspunse Dimitrie, înclinîndu-se şi el.

Apoi, după ce îl pofti să se aşeze pe divan, în faţa unei măsuţe joase, bătu de cîteva ori din palme.

O slujitoare intră, aducînd pe o tipsie de aramă cafele, ciubuce, zaharicale şi o carafă cu vin. Dimitrie turnă vinul în cupele colorate şi frumos şlefuite ce se aflau pe tipsie, apoi îi întinse una oaspelui, îmbiindu-l:

— Fă-mi plăcerea şi gustă, rogu-te, o sorbitură de Cotnar de-al nostru, Ismail Effendi!

Ismail prinse a se codi şi îşi acoperi ochii cu mîneca largă a veşmîntului, ferindu-se ca de vînturi rele.

— Mulţămesc, beizade Dimitrie. Nu mă ispiti, rogu-te. Ştii bine că nouă nu ne îngăduie Coranul să bem… grăi el, aruncînd priviri lacome spre cupă şi umezindu-şi buzele cu limba.

— Cum nu vă îngăduie? se prefăcu mirat Dimitrie. Nu ştii că tot în Coran scrie: „Şi binele, şi răul ne vin de la Alah”? Iar dacă domnia ta faci vreun rău gustînd din vinul acesta, înseamnă că răul a venit de la el…

— Aşa e! Aşa e! Ai dreptate! Cît de bine ştii domnia ta să tălmăceşti versetele Coranului, Dimitrie! se grăbi a răspunde Ismail, luînd repede cupa şi sorbind din ea cu vădită lăcomie. Eram tare nerăbdător să te văd în seara aceasta, beizade Dimitrie, zise el, după ce mai goli o cupă.

— De ce tocmai „în seara aceasta”, Ismail Effendi? întrebă, cu nestăpînită curiozitate, Dimitrie.

Ismail îşi umflă cu îngîmfare pieptul, se aplecă puţin către urechea lui, ca şi cum s-ar fi ferit să nu-l audă cineva, şi-i şopti:

— E fierbere mare în oraş, Dimitrie! Vin chiar acum de la marele vizir. Acolo s-a ţinut în taină sfat.

Dimitrie socoti că e mai bine să nu arate că aflase despre aceasta şi întrebă:

— S-a ţinut sfat la marele vizir? Şi pentru ce anume?

— Pentru că… Pe sufletul curat al Profetului! Nu mai e vreme de stat cu mîinile în sîn! Faptele Moscului îi dau pe faţă gîndurile. Ţarul Moscului vrea să-şi întindă stăpînirea asupra lumii întregi! Dar n-avea teamă, Alah îl va pedepsi crunt pentru că a îndrăznit să înfrunte puterea sultanului!…

Prefăcîndu-se mirat de ceea ce auzea, Cantemir răspunse:

— Ai dreptate, Ismail Effendi, mare îndrăzneală! Cînd te gîndeşti că şi-a întins puterea pînă la Azov!… şi dădu repede peste cap cupa cu vin, pentru a-şi ascunde zîmbetul de mulţumire ce i se ivise nepoftit în colţul gurii.

Ismail nu băgă de seamă nimic şi vorbi mai departe:

— Dar hanul Devlet Ghirai, prea iubitul meu stăpîn, a jurat că-l va nimici. A sosit astă-noapte, în taină, să fie de faţă la sfatul marelui vizir.

Şi rostind numele stăpînului său, Ismail făcu o plecăciune adîncă, astfel că nu băgă de seamă curiozitatea care se putea citi pe chipul gazdei.

— Un sfat de mare însemnătate, după cît pricep, întrerupse Dimitrie.

— Vezi bine, răspunse Ismail. De foarte mare însemnătate, şi mai cu osebire pentru domnia ta, Dimitrie.

— Pentru mine? De ce tocmai pentru mine?

Ismail se aplecă din nou către urechea lui.

— Trebuie să punem frîu pornirii nesăţioase a ţarului! zise el aproape în şoaptă. Să ne batem! Auzi? Să ne batem! Ne-au vestit iscoadele noastre şi ne-a vestit şi Carol, regele suedez, că ţarul se pregăteşte a cotropi Moldova, pentru a se întinde pînă la noi. Trebuie să i-o luăm înainte şi să-l lovim noi mai întîi. Asta înseamnă că bătălia se va da în hotarele ţărilor voastre. Acolo vor trebui ridicate poduri peste ape, va trebui hrană pentru oaste şi ajutoare de tot felul. Iar pentru toate acestea e nevoie să avem acolo un om de mare încredere!…

Dimitrie îşi simţi inima bătînd mai tare, dar, ca şi cînd spusele lui nu l-ar fi tulburat de fel, se aplecă şi-l ajută pe Ismail să-şi aprindă din nou ciubucul, care se stinsese şi din care turcul începu să tragă cu îndîrjire.

După o tăcere de cîteva clipe, Cantemir îşi regăsi sîngele rece.

— Om de mare încredere, vezi bine! Aşa cum este de pildă domnul Nicolae Mavrocordat, de la Iaşi, răspunse el, căutînd să pară liniştit.

Ismail rîse gros. Şi rîsul acesta făcu să-i salte pîntecul.

— Alah să te ocrotească, beizade Dimitrie! Dar şăgalnic mai eşti! Bietul vodă Nicolae n-a ţinut de cînd este o sabie în mînă. Şi, vezi dumneata, acum… e mare nevoie de sabie… Am fost la sfat, beizade Dimitrie, şi am venit anume să-ţi spun ce s-a vorbit acolo. Ştii bine că eu ţin la domnia ta ca la un frate. Ai crescut aici, cu noi, ai învăţat carte la

noi, cunoşti limba şi obiceiurile noastre şi sultanul preţuieşte peste măsură înţelepciunea domniei tale…

Spunînd acestea, turcul clipi şiret din ochi şi făcu iar o plecăciune, la numele sultanului.

Dimitrie începu să se simtă cam stînjenit şi chiar puţin îngrijorat de aceste „nemăsurate” dovezi de prietenie. Ce gînduri ascundeau oare? De cînd trăia la turci, îi cunoştea bine. Cînd erau linguşitori, o făceau pentru a te lovi mai tare şi pe nesimţite. Tulburat din cale-afară, nu răspunse imediat.

După un răstimp, Ismail reluă firul vorbei, de acolo de unde îl lăsase:

— Cine are înţelepciune, are şi dibăcie, zise el. Ehe! Eu am socotit de mult, în mintea mea, că numai domnia ta eşti vrednic să domneşti în Moldova!

Cantemir tresări.

— Îţi mulţămesc, Effendi, pentru gîndul cel bun, răspunse el, din ce în ce mai tulburat, dar ştii bine că domnia se cumpără cu bani mulţi…

— Ştiu, şi mai ştiu că domnia ta n-ai cu ce s-o cumperi! îi luă vorba din gură Ismail. Dar eu am găsit ceasul potrivit pentru a arăta hanului cîtă trebuinţă avem de domnia ta acolo, în Moldova. Şi stăpînul meu a adus vorba în Divan. „Este nevoie a schimba pe domnul Moldovei cu un om de mai multă încredere şi cu pricepere în ale războiului”, a spus el. A arătat apoi că domnia ta ai luat parte la bătălia de la Zenta şi că eşti omul cel mai nimerit.

Dar pe măsură ce îl asculta, Dimitrie se întuneca la faţă, căci tot nu înţelegea ce gînduri se ascundeau sub vorbele meşteşugite ale lui Ismail.

— Sultanul a mai hotărît să nu-ţi ceară nici un fel de peşcheş pentru domnie. „Pungile altora fac mai puţin decît dibăcia şi înţelepciunea lui!” a spus el.

Şi Ismail rîse din nou, cu rîsul lui gros.

— Să-l fi văzut pe vizir, Dimitrie, cum a îngălbenit. Vedea, hapsînul, că îi zboară de sub nas pungile cu galbeni. Ha! Ha! Ha! Dar voia sultanului e mai tare decît lăcomia

vizirului, iar domnia ta vei fi domn în Moldova! şi adăogă, cu glasul scăzut: Numai… să faci ceea ce ţi se cere…

Dimitrie se schimbă deodată la faţă. Aşa cum bănuise, dulceaţa vorbelor lui tot ascundea ceva. „Oare ce vor să-mi ceară?” gîndi el şi se înfioră. Îşi aminti de ceea ce i se ceruse tatălui său, atunci cînd fusese uns domn. Avea şi el copii!… Nu cumva?…

Nu se mai putu opri, şi întrebă grăbit, cu glasul puţin sugrumat:

— Aş vrea să ştiu, nu-ţi fie cu supărare, Ismail Effendi, dacă nu mi se cer pungi, atunci… ce mi se cere?

— Nu te trece cu firea, Dimitrie! Vei afla îndată, îl potoli Ismail. Iată despre ce este vorba. Nouă ne trebuieşte domn de credinţă nu numai în Moldova, ci şi în Valahia. Nu ca Brîncoveanu, care a primit trei sute de pungi pentru a da hrană oastei Moscului! Şti că ţarul i-a dat şi ordinul Sfîntului Andrei? Asemenea om fără credinţă către Poartă nu ne trebuieşte! Vrem a-l schimba numaidecît. Dar asta nu putem s-o facem decît prin vicleşug…

Dimitrie asculta, din ce în ce mai încordat. Ismail se opri, mai trase o dată cu năduf din ciubuc, stătu o clipă în cumpănă, apoi, căutîndu-şi cuvintele, rosti cu multă dulceaţă în glas, şi uitîndu-se la Cantemir pe sub pleoapele pe jumătate închise:

— Ascultă, beizade Dimitri, domnia ta ştii să vrăjeşti şi şerpii cu vorba-ţi iscusită, cu gîndul domniei tale isteţ. Nu-ţi va fi greu să-l prinzi în capcană pe hain şi să-l aduci aici, la picioarele sultanului. Dar ia seama, numai viu! „Hainul” mai are pungi multe, şi războiul e scump!… Trebuie să punem întîi mîna pe ele, şi pe urmă… Ha! ha!… Ultimele lui cuvinte se înecară într-un hohot de rîs, care făcu să-i salte din nou pîntecul.

Dimitrie îngălbenise şi sta gata să izbucnească, dar se stăpîni. Se ridică în picioare şi îşi întoarse faţa, pentru a nu-i îngădui turcului să vadă toată sila ce-l cuprinsese şi care i se citea în ochi. Rîsul gros al lui Ismail îi suna în urechi ca o batjocură. I se părea că fiecare hohot e o palmă dată pe obrazul lui. Aşadar, asta aştepta Poarta de la el? De

aceea îl voia domn? Să facă din el unealta unei mîrşăvii? Să-l ademenească pe Brîncoveanu, să-l prindă şi să-l dea pe mîna turcilor, ca să-l supună la chinuri grele şi să-i taie apoi capul? întrebă fără a-şi întoarce faţa către Ismail:

— Mă crede sultanul bun pentru asemenea faptă?

Turcul se prefăcu a nu pricepe rostul întrebării!

— Cum? Să nu te creadă bun pentru domnie?

— Nu la domnie mă gîndeam, izbucni Dimitrie, scos din fire.

— Dar la ce alt te mai poţi gîndi? Nu cumva te codeşti să-l dai prins pe omul care ţi-a fost întotdeauna duşman? Uiţi cît rău ţi-a făcut ţie, fratelui şi chiar tatălui tău? Adu-ţi aminte că din prima clipă cînd ai sosit zălog la Poartă a căutat să-l înşele pe sultan, spunînd că nu eşti adevăratul fiu al lui Constantin, ci alt copil, dat în loc. Dar nu l-a putut, păcăli pe trimisul lui Alah pe pămînt. Cum te-a văzut, sultanul a spus: Acesta nu poate fi decît fiul lui vodă Constantin!

Glasul lui Ismail se schimbase. În mintea lui părea că se strecurase ceva, ca o bănuială. Dimitrie îşi dădu seama că nu trebuie să-şi dea pe faţă gîndurile, şi-şi puse frîu mîniei. Era cît p-aci să-şi arate simţămintele adevărate. În minte i se încrucişară mii de gînduri…

Da, avea dreptate turcul, Brîncoveanu îl duşmănea. Se temea să nu rîvnească la domnia lui şi să-l pîrască la Poartă. Se mai simţea şi cu musca pe căciulă. Un obraz îi era întors către turci, iar altul către moscoviţi. Totuşi, josnica trădare pe care i-o cerea sultanul îl umplu de silă. Niciodată n-ar fi putut face aşa ceva, şi mai cu seamă într-o clipă cînd socotea că domnii celor două ţări ar trebui să-şi dea mîna şi să lupte laolaltă, împotriva turcilor, pentru dezrobire. Ar însemna să trădeze de două ori, o dată pe domnul muntean şi a doua oară ţara.

Totuşi nu trebuia să lase domnia Moldovei pe mîna altcuiva. Dacă n-ar primi-o el, turcii ar putea trimite la Iaşi tot vreo slugă plecată de a Porţii. Şi ar pierde unicul prilej de a scăpa Moldova de sub jugul turcesc cu sprijinul oştilor lui Petru cel Mare.

Se gîndi că trebuie să-i răspundă ceva lui Ismail, să nu-şi prelungească tăcerea, pentru a nu-i trezi bănuieli. Să spună orice, numai pentru a cîştiga timp.

— Nu mă codesc, Ismail Effendi, răspunse el, într-un tîrziu. Dar vezi, n-aş vrea să iau o hotărîre pripită… Trebuie să mai chibzuiesc!

Iar în gînd îşi spunea: „Trebuie să caut a cîştiga timp! Şi nu numai în clipa aceasta, dar şi în ceasurile, zilele şi lunile ce vor urma”… Căci îşi dădea seama că în tainiţele sufletului său hotărîrea fusese luată. Avea să primească domnia, lăsîndu-i pe turci să creadă că e gata a face orice pentru a-i sluji. Dar el nu va face decît ceea ce îi va porunci glasul datoriei sale de domn moldovean. Şi tot ce va face, nu va fi decît pentru binele ţării lui şi pentru scăparea ei din nevoi!…

— Ascultă, Dimitrie, nu înţelegi că avem nevoie de domnia ta în scaunul de la Iaşi? auzi din nou glasul lui Ismail, care-l îmboldea: Haide, grăbeşte-te! Nu mai e timp de pierdut. Nu mai sta în cumpănă! Ci hotărăşte-te odată!

„O, Doamne, gîndi Cantemir, ce cumpănă grea!” Cum să destăinuiască turcului ceea ce îl făcea să şovăie? Simţea că trebuia totuşi să vorbească, să spună ceva, iute… cît mai iute…

— Nu pot lua această hotărîre, rosti el, fiindcă singura mea dorinţă e să-mi petrec timpul printre cărţile mele. Să rămîn, înainte de toate, un om al ştiinţei. Cred că şi în felul acesta pot aduce foloase împărăţiei!

Se miră singur de prefăcuta smerenie cu care vorbea de împărăţia pe care o ura din tot sufletul. Ce-i drept, nu minţise vorbind de dorinţa lui de a sluji ştiinţa. Primea domnia Moldovei din nevoia de a slobozi ţara, dar îl durea în suflet că va trebui să se lipsească de aplecarea lui de zile şi de nopţi peste filele cărţilor. Ştia că de aci încolo bucuria de a scrie va lua sfîrşit, căci va fi silit să schimbe pana în spadă şi să se-azvîrle în viitoarea luptelor. Acolo, la Iaşi, îl vor înconjura boierii, cu urzelile lor mărunte şi-l vor hărţui turcii cu bănuielile lor de hăinire[2]. Se va izbi de duşmănia

[2] Hăinire – Trădare.

turcilor şi de lăcomia boierilor ori de cîte ori va voi să facă vreun bine poporului său urgisit. Nu va afla răgaz să-şi vadă prea des soţia şi nici să-şi dezmierde copiii.

Glasul aproape mînios al lui Ismail îl smulse din gînduri:

— Ei, nu! Pe barba Profetului! Crezi că poţi aduce folos împărăţiei cu bucoavne? Dimitrie, acuma nu îi poţi fi de folos decît în scaunul de la Iaşi şi în bătălia dintre noi şi moscoviţi, care va începe în curînd. Am şi dat poruncă. Chiar în noaptea aceasta, iscoada lui Petru va fi azvîrlită în închisoare…

Dimitrie tresări fără să vrea, dar se regăsi repede şi întrebă cu glasul în aparenţă liniştit:

— Ce spui, Effendi? E vorba de contele Petre Andreevici Tolstoi?

— Da, de el, vezi bine. A uneltit împotriva noastră! Cîinele! O să-i putrezească oasele la Edicule! Ei, şi acuma înţelegi că nu mai e vreme de pierdut? Noi ne-am gîndit la domnia ta pentru că am socotit că în clipele grele prin care trece împărăţia este nevoie să avem acolo un prieten credincios. Sultanul îţi dăruieşte domnia pe viaţă şi fără tribut, iar domnia ta te dai în lături? Unde ţi-e prietenia? Tatăl domniei tale a fost domn în Moldova şi domnia ta nu vrei să-l urmezi? Dacă ar trăi, ce ar zice el de asemenea ispravă?

Dimitrie se simţi zguduit pînă în adîncul sufletului. Ce gînd vrăjmaş turcilor îl îndemnase pe Ismail să-i amintească tocmai în clipa aceasta de tatăl său? Toate păreau, în această zi, parcă făcute într-adins spre a-i grăbi hotărîrea… I se păru că aude în urechi cuvintele pe care i le spusese Constantin vodă atunci, la despărţire: „Să nu-ţi uiţi graiul, Dumitraşcule!… Să nu uiţi lacrimile acestea! Să le răscumperi!… Sînt lacrimile ţării!”

Da. Acum ştia ce avea de făcut… Trebuia cu orice preţ să răscumpere lacrimile copilăriei sale!

Se întoarse către Ismail… cu o lucire nouă în ochii pînă atunci întunecaţi.

— Ai dreptate, Ismail Effendi… Este mare nevoie de mine acolo, în Moldova. Ştiu. Voi primi domnia!

— Îţi mulţămesc, Dimitrie, zise turcul, gudurîndu-se pe lîngă el, ca un căţel. Ştiam că în ceasul acesta greu vei fi alăturea de noi. Chiar mîine vei pleca la Iaşi. E grabă mare! … Şi acum mă duc. Trebuie să vină dintr-o clipă, într-alta, Marele Cancelar al împărăţiei, Reiss Effendi, să-ţi vestească numirea la domnie. Să te prefaci a nu şti ce s-a hotărît, adăogă el închizînd şiret dintr-un ochi… Nu trebuie să se afle ceea ce am făcut eu… din prietenie pentru domnia ta…

Şi după ce-şi mai săltă o dată pîntecul, cutremurat de acelaşi rîs gros, Ismail se plecă adînc şi se zori să iasă. Dimitrie îl petrecu pînă în pragul uşii, apoi se întoarse către soţia sa, Casandra, pe care o zărise intrînd.

În încăpere începuse să se lase înserarea. Casandra nu era pentru el numai o soţie, ea era cea mai bună şi mai apropiată prietenă a lui. Nu era gînd să nu i-l împărtăşească. În înţelepciunea şi blîndeţea ei Dimitrie afla de cele mai multe ori linişte şi îmbărbătare. Ea îl ajuta să vadă mai limpede lucrurile ori de cîte ori era în cumpănă.

Îi vorbi şi de astă dată în cuvinte puţine, de neaşteptata întoarcere a soartei lui, petrecută într-o clipă. Casandra îl privi îndelung, îl îmbrăţişă şi-şi şterse pe furiş o lacrimă.

— Bine-ai făcut, Dimitrie, că ai primit domnia, zise ea, şi înălţîndu-se parcă din toată fiinţa, adăogă: Ar fi fost păcat să pierzi prilejul acesta. Moldova avea mare nevoie de un domn cinstit, cu dragoste de popor, ca tine.

— Îţi mulţămesc, buna mea Casandra. Cuvintele tale îmi vor lumina, ca întotdeauna, calea. De îndată ce voi ajunge la Iaşi, voi trimite aci om de încredere să te aducă lîngă mine. Fii gata de călătorie şi pregăteşte copiii. Sărmanii noştri copii, nu şi-au cunoscut încă ţara.

Deodată, se opri. În înduioşarea de o clipă, uitase ceva. Se desprinse din îmbrăţişare şi, îndreptîndu-se în grabă spre masa de scris, întocmi un răvaş, apoi bătu din palme şi mînă o slujitoare să-l cheme pe Iani, care se afla întotdeauna în preajma casei.

— Să duci răvaşul acesta, ca vîntul şi în mare taină, contelui Tolstoi, îi porunci el. Dacă întîmpini vreo primejdie în drum, îl rupi şi îi spui din gură că în noaptea aceasta

ienicerii vor veni să-l ducă la închisoare din porunca sultanului. Trebuie cu orice preţ să ajungă la el vestea aceasta din vreme, pentru a se putea pregăti… Spune-i că-i vei aduce ştiri de la mine cînd va fi acolo, pe orice cale şi cu orice preţ. Mai spune-i că am primit domnia Moldovei şi că… dar nu, nu este nevoie să-i spui nimic mai mult. Ştie el ce am în suflet… Eu voi pleca mîine la Iaşi, tu vei rămîne la Ţarigrad, ca reprezentant al meu, Capuchehaia[3].

— Îţi mulţămesc, măria ta! murmură tulburat Iani şi, căzînd în genunchi, îi sărută pulpana hainei. Te voi sluji cu credinţă pînă în ceasul meu din urmă! mai zise şi ieşi grăbit să-i îndeplinească porunca.

În timp ce Iani părăsea seraiul, ieşind printr-o uşiţă tainică, să îndeplinească porunca, din stradă se auzeau sunetele unei muzici zgomotoase care se apropia. Era tabulhanaua[4] împărătească. Îl întovărăşea pe Cancelarul împărăţiei, Reiss Effendi, care venea cu tot alaiul să-i vestească lui Cantemir înscăunarea.

Deodată, în tulburarea şi iureşul ce se făcuse împrejur, Dimitrie o zări pe dădacă făcîndu-şi loc cu greu printre slujitorii adunaţi să vadă ce se întîmplase. Abia trăgîndu-şi răsuflarea, se opri în prag, întocmai ca atunci, la Silişteni…

— Măria ta – grăi ea, şi glasul i se înecă în lacrimi. A venit şi pentru tine ziua cea mare! Vezi, pînă acum nu ştiam pentru ce mai trăiesc. Iaca, pentru ziua aceasta am trăit! şi, căzîndu-i la picioare, i le cuprinse şi le sărută.

Dimitrie o ridică, tulburat, şi o îmbrăţişă, dar Ioana se desprinse din îmbrăţişare şi, înclinîndu-se adînc, vorbi întocmai ca atunci:

— Să fii domn milostiv şi bun, aşa cum ţi-e sufletul, şi să trăieşti ani mulţi de-aci înainte, Dimitrie Voievod!…

Cantemir o văzu prin pînza lacrimilor, şi i se păru că vede în ea întreg poporul, care l-a chemat să-i aducă libertate şi ocrotire… Îndoielile îl părăsiră dintr-o dată, şi ieşi împăcat

---

[3] Capuchehaia – Reprezentant sau agent diplomatic al domnitorilor români la Poarta otomană.

[4] Tabulhana – Fanfară militară turcească, în care predominau tobele.

să întîmpine alaiul lui Reiss Effendi, Cancelarul împărăţiei, care se apropia.

DRUMUL SPRE ŢARĂ

Tropotul cailor suna voios pe drumurile Moldovei. Fulgi uşori de nea pluteau împrejur. Se roteau lin şi apoi se aşterneau pe cîmpia troienită. Zborul lor îi părea lui Dimitrie ca un joc de zîne din basmele pe care i le povestea Ioana în copilărie. Cîţi ani au trecut de cînd nu mai văzuse priveliştea albă a iernii? Şi cîtă linişte îi aducea acum. Parcă-i trecuseră dintr-o dată toate suferinţele surghiunului. Se simţea uşor ca un fulg. Pe aici îşi purtase pe vremuri coroana prea grea pentru capul lui de copil…

Îşi opri calul înspumat, sări sprinten din şa şi alergă sub pomii grei de chiciură, ce străjuiau marginile drumului. Întinse mîinile, apucă o creangă şi o scutură de zăpadă, cu o bucurie care îl făcu să izbucnească într-un rîs de care se miră singur…

Şi cît de limpede suna rîsul acesta! De cînd nu mai rîsese astfel? îşi roti ochii împrejur, să cuprindă dintr-o dată toată priveliştea. Era adevărat? Se afla iar în Moldova? Parcă nu-i venea să-şi creadă ochilor. Da, era în Moldova. Moldova lui! Călca din nou pe pămîntul ei, şi, cu fiecare pas pe care îl făcea, simţea crescînd în el, aprigă, o năzuinţă, aceea de a săvîrşi fapte mari… de a duce mai departe un gînd – gîndul dezrobirii şi al înălţării patriei iubite.

De cînd trecuse Dunărea izbutea cu greu să-şi ţină în frîu neastîmpărul. N-ar fi voit să-l lase pe bătrînul turc, care-l însoţea cu firmanul de înscăunare, să ghicească tot clocotul ce-i năvălise în suflet. Şi nici vîrsta trimisului împărătesc nu-i îngăduia să meargă mai repede… Iată pricina pentru care Capugi-başa, plecat – cam în acelaşi timp cu Dimitrie –

spre a duce porunca de mazilire a lui Nicolae Mavrocordat, ajunse la Iaşi cu cîteva zile înaintea lui.

Turcul sosise pe neaşteptate la curte, însoţit de un om de mare încredere al Cantemirilor, Dumitru Saraciul, care purta cu el cele dintîi porunci ale noului domn.

În timp ce vechiul domn sta în divan şi judeca pricinile, nebănuind nimic, Capugi-başa descălecă de-a dreptul la intrarea din faţă a palatului domnesc, iar Dumitru Saraciul alergă sub scara dinspre cămările doamnei, unde ştia că se află închis într-un beci, din porunca domnului Mavrocordat, fostul mare vornic, Iordache Russet. Dimitrie Cantemir hotărîse să fie slobozit şi, fiindcă era cel mai bătrîn dintre boieri, să fie ales caimacam, pînă la sosirea lui în cetatea de scaun.

Saraciul lovi zdravăn cu baltagul în lacătul beciului, care sări cît colo, şi îl scoase la lumină pe vornicul Iordache. Văzînd aceasta, cîţiva boiernaşi, ce se aflau în cerdac, alergară în Divan să-i dea de ştire lui Nicolae vodă de ceea ce se petrece. Vodă se sculă înspăimîntat şi dădu să iasă în curte, dar n-apucă să străbată spătăria şi se lovi de Capugi-başa, care făcu o scurtă plecăciune şi îi întinse, fără nici o vorbă, firmanul de mazilire.

Vestea se răspîndi ca fulgerul în tot oraşul şi porni hăt departe, purtată de soli călare către cei care fugiseră în pribegie, la leşi, şi pe care domnul Nicolae îi năpăstuise, să le dea de ştire că se puteau întoarce acasă. Între timp, cei încovoiaţi sub strîmbătăţile fără de număr ale domnului se şi pregăteau să-i plătească după purtare. Adică, aşa cum se numea în graiul celor glumeţi, „a-i face calabalîcul” domnului mazil! Numai că gîndurile lor n-apucară a se preface în faptă, fiindcă Dumitru Saraciul vesti caimacamului cea de a doua hotărîre a noului domn, care suna:

„Orice ar fi făcut vodă Niculae, să nu se atingă nimeni de cinstea sa, ci ca pe un Domn să-l pornească la Poartă, lăsîndu-l să ia cu sine tot ce era al lui.”

Adevărul era că nu „domnul” Cantemir se gîndise să-l ferească pe Mavrocordat de mînia celor loviţi crunt de

răutăţile lui, ci „cărturarul” Dimitrie Cantemir se simţise dator a cruţa pe un alt cărturar de umilinţe şi a-i apăra mai cu osebire un „anumit bun”. Nicolae Mavrocordat adunase cu sîrg cele mai rare volume în biblioteca lui. Şi era această bibliotecă una dintre cele mai preţioase din cîte au fost pe vremurile acelea. De dragul ei îi iertase „învăţatului” Nicolae Mavrocordat toate răutăţile ce le făcuse „domnul Mavrocordat” în tot timpul domniei sale.

Astfel, din porunca lui, fu lăsat slobod să plece a doua zi spre Ţarigrad, în linişte şi pace, aşa cum nu mai plecase niciodată un domn mazilit din Ţara Moldovenească.

Povestită din om în om, această mărinimie dintîi a lui Dimitrie şi desferecarea închisorii în care fusese aruncat cel mai bătrîn dintre sfetnicii divanului fu întîmpinată ca un semn bun la început de domnie. Domnul ce se afla pe drum către cetatea de scaun nu trimitea înaintea lui solie de izbelişte, ci se dovedea a avea o inimă deschisă şi dreaptă.

Nicolae Mavrocordat, cînd ajunse la Galaţi şi află că Dimitrie era acolo din ajun, se gîndi că era bine să-i mulţumească pentru îndurarea sa şi se duse să i se închine, şi să-i aducă la cunoştinţă cele petrecute la Iaşi. Apoi îl încredinţă că nu-l va pîrî, în nici un fel, la Poartă, pentru a-şi recîştiga domnia. Îl rugase, de asemeni, să nu dea ascultare nici el la ceea ce-i vor spune boierii pe socoteala lui.

Cantemir îi făgădui, fără a fi prea încredinţat că Mavrocordat îşi va ţine cuvîntul. Ştia prea bine ce înseamnă lupta pentru domnie şi cît preţ avea buna credinţă în Fanar. Dar îi plăcea să-şi înceapă domnia în acest chip neobişnuit. Căci era pentru prima dată cînd un domn mazil se întîlnea şi vorbea, în bună pace, cu domnul care îi lua locul, fără a-şi scoate unul altuia ochii. Şi Cantemir îşi urmă drumul spre Iaşi cu cugetul împăcat, călcînd din nou pe pămîntul ţării unde se născuse şi de unde plecase copil…

Dimitrie dădu drumul crengii pe care o ţinuse în mînă şi lemnul se dezdoi cu un şuierat prelung, ca o coardă întinsă într-un arc. Sunetul acesta îi păru un răspuns al gîndurilor

sale. Simţea că, de-ar striga cu glas tare, i-ar răspunde şi arborii, şi vîntul, şi păsările, şi văile, fiecare cu glasul lor, ca un ecou al simţirii lui…

Se avîntă pe cal şi porunci ceauşilor care înconjurau butca turcului să pornească mai departe, fără el. Voia să bată drumurile singur, să vadă şi să asculte toate, netulburat de nimeni, să se întîlnească iar cu ţara şi cu oamenii ei. Pe turcul cu firmanul îl va aştepta în satul său de baştină, la Silişteni, unde hotărîse să facă popas…

Acum îşi ducea calul de dîrlogi, prin satele pustii, cu case mici şi strîmbe, cu drumuri desfundate, pline de bălţi stătute, sub podeţe surpate. Era iarnă. Pe drum nu se vedea ţipenie de om. Abia ici, colo cîte un firicel de fum, ieşind dintr-un hogeac, dovedea că trăiesc aci fiinţe omeneşti. Era linişte. Nu se auzea de nicăieri un cîntat de cocoş, un muget de vită, un nechezat de cal. Unde se vor fi ascunzînd oare oamenii? Era vreme de iarnă. Nu puteau fi duşi la muncă. Ar fi vrut să vadă oameni. În copilăria lui, parcă tot mai vedea un om, doi pe drum. Prin curţi se mai ivea cîte o femeie, dînd grăunţe orătăniilor, sau cîţiva copii întrecîndu-se la săniuş. Acum nimeni nu-i aţinea calea. Nimeni, nimeni, nimeni!

Se cutremură. De acolo, de departe, de la Ţarigrad, prin păienjenişul de amintiri, vedea altfel satul moldovenesc. Anii poleiseră imaginile dragi. Nu mai păstrase în minte decît cămările răcoroase ale casei bătrîneşti, cu miros de busuioc şi de sulfină, poveştile dădacei şi doinele cîntate din caval de păstori idilici. Iată, acum se afla pe pămîntul pe care l-a dorit atît, şi acest pămînt arăta altfel decît îl întrezărise în visele lui… Parcă peste toate locurile apăsa o jale nesfîrşită, care se lăsă şi pe inima lui. Dar Dimitrie se scutură repede de gîndurile cenuşii ce stăteau să-l cuprindă. Nu, nu mai era timp de întristare şi nici de visare. Venise aici ca „domn” al ţării şi ceea ce văzuse nu îi arăta drumul pe care avea să meargă pentru a schimba faţa lucrurilor. Iată de ce voia să vadă, cu orice preţ, feţele oamenilor. Să-i audă vorbind. Să afle de la ei ce gîndesc, cum trăiesc, ce năzuiesc…

Se opri, îşi priponi calul în faţa unei case, unde văzu un bătrîn în straie ponosite, care se uita la el puţin speriat şi oarecum mirat.

— Bună vremea, moşule! rosti Cantemir şi obrajii i se îmbujorară de fericire că se putea face înţeles în limba ţării lui. Bucuros de oaspeţi?

— Bună să-ţi fie inima, răspunse bătrînul şi îl privi drept în ochi.

Apoi dădu în lături, cu un zîmbet larg, portiţa joasă şi strîmtă a casei. Şi fiindcă Dimitrie rămăsese pe loc, îl îndemnă:

— Apăi poftim şi-i îmbuca la noi cîte ceva, că bag sama vii de la drum lung şi-i fi flămînd…

În ochii drumeţului se ivi, nepoftită, o lacrimă… Pentru drumul cel lung pe care îl străbătuse, pînă a ajunge la inima cea caldă şi bună a bătrînului, şi pentru dulceaţa limbii care îl făcea să se simtă dintr-o dată acasă, în locurile unde rîvnise să ajungă de atîta amar de vreme…

Intră în ograda pustie a bătrînului, pe care auzise că îl strigase femeia „Gavrilă”.

— Nu-ţi fie cu supărare, Moş Gavrilă, vorbi Dimitrie, după un darab de vreme. Aş cuteza să-ţi pun o întrebare.

— Nu te sfii! Grăieşte! răspunse, cu voie bună, bătrînul.

— Aş vrea să ştiu dacă ai copii.

— Cum să nu. Am un fecior, da amu-i dus la boier… să-l roage să ne mai adaste cu o datorie, că e vreme de iarnă… ş-om plăti-o la vară.

— Aşa? Mă miram că nu văd nici o vită în bătătură. Acu înţeleg: s-o dus pesemne cu carul şi cu boii…

Bătrînul dădu din cap, a pagubă, oftă de gîndeai că i se rup baierile inimii şi răspunse:

— Se vede treaba că nu eşti de prin partea locului, boierule! Ori… îţi rîzi de mine?

Cantemir îşi dădu seama că omul nu ştia cu cine vorbeşte şi răspunse cu glasul cel mai blînd din lume:

— Se poate, Moş Gavrilă? Dumneata mă îmbii cu vorbă bună şi eu să rîd? N-ar fi păcat? E drept că vin de tare departe, dar m-am născut pe meleagurile acestea şi nu-s

boier. Mă trag doar dintr-un neam de răzeşi de prin ţinutul Fălciului.

Lui Moş Gavrilă i se îmbujorară deodată obrajii şi parcă îi mai veni inima la loc.

— Dar ia pofteşte! Pofteşte în casă! Să ciocnim o ulcică de rachiu şi să îmbucăm ceva, ce s-o găsi, că de, mare lucru n-avem. Da’ o leacă de urdă dulce cu mămăliguţă s-a găsi… ei, ca la oamenii nevoiaşi…

Cantemir se aplecă să poată intra prin uşiţa scundă în tinda lipită proaspăt cu lut galben, cu pereţii puţin coşcoviţi, dar văruiţi în alb, cu brîu lat tras cu albastru, în partea de jos, cu tavanul întocmit din grinzi nedate la rindea, mirosind încă a brad. Pe vatră, într-un ceaun de tuci, colcăiau cîteva fire de mălai, să se găsească… de-o mămăliguţă şi o fiertură de corcoduşe sau teci. Mirosul lutului proaspăt, al varului şi clocotitul mămăligii îi răscoliră amintiri vechi, dar nu voia să se lase copleşit de ele. Trebuia să fie numai urechi, să audă din gura acestui bătrîn cumsecade, şi a altora ca el, cum merg treburile în ţara ale căror frîne avea să le ia în mîinile lui de cărturar, care pînă atunci se dovedise a şti să mînuiască pana. Fi-vor ele în stare să ţină, la nevoie, şi spada?

După ce se aşeză pe laviţă, îmbiindu-l pe Gavrilă să stea alături de el şi primi să ciocnească o ulcică de rachiu fiert cu boabe de piper şi… „o leacă de zahar” – cum spunea baba Gavriloaia, îndemnîndu-l să-l guste – îi dădu iar moşului ghes la vorbă.

— Şi de ce spuneai că-mi rîd de dumneata, cînd veni vorba de boi, moşule? îl aţîţă Cantemir.

— Apăi nu-i de rîs? De unde boi? S-ar mulţămi ghietu pălmaş şi cu o capră, dar şi pe aceea ne-o ia zlotaşii…

— Ne ia şi oul de sub cloşcă, măiculiţă, se amestecă în vorbă femeia, ducînd basmaua la gură, gata să plîngă.

— Cum vine asta? Ian mai spune, Moş Gavrilă. Cine vă pradă? Că eu îs plecat tare de mult şi nu mai ştiu cum merg treburile pe aici.

— De vreme ce eşti megieş de-al nostru, cum s-ar zice, ţi-oi spune şi eu din cîte am văzut şi petrecut, n-aş mai fi trăit să le petrec şi să le văd… zise bătrînul oftînd cu năduf.

— Spune, moşule! Dezleagă-ţi nodul de la inimă! Şi de… mai ştii, poate că voi putea fi şi eu de vreun ajutor… au cu vorba, au cu fapta…

— Asta nu-mi prea vine a crede, fătul meu, că e tare greu, zise zîmbind cu îndoială Moş Gavrilă. De povestit, ţi-oi povesti eu cîte ceva, măcar să-mi uşurez sufletul. Dar ia! Mai ia, rogu-te, o gură de rachiu, şi oi lua şi eu, să mai prind „coraj”, că tare îs amărît.

— Ia zi, moşule, ce te apasă? îl îndemnă, plin de blîndeţe în glas, Dimitrie.

— Apăi ce să zic? Că domn nemilos ca Necolae-vodă n-a mai avut ţara Moldovei, dragul moşului. Numai sufletul nostru ştie ce pătimeşte de doi ani, de cînd s-o abătut cu urgia pe noi. De cum o descălecat atunci la Galaţi, şi l-a întîmpinat după datină boierimea, şi-o şi dat arama pe faţă. Pasămite, domnul cel vechi plecase cu vistieria şi-i stricase lui Necolae-vodă socotelile, de nu mai avea cu ce-şi plăti domnia! Şi atunci s-o pornit să stoarcă bani şi din piatră seacă. I-o pus pe boieri la scară şi i-o bătut cu două sute de toiege la… spate, să scoată bani de unde or şti, de unde n-or şti. D-apăi pe ghetu' Gheorghiţă Mitru, mare vistiernic, îl şi…

Cantemir tresări, îl întrerupse şi-l întrebă foarte tulburat:

— Care Gheorghiţă Mitru? Nu cumva cel din Silişteni?

— Chiar aşa! Fecior de răzeşi de treabă din Silişteni. Oamenii de pe acolo spun că ar hi fostă tovarăş de gioacă cu beizadelele lui vodă Constantin.

Dimitrie abia se putu stăpîni să nu se dea pe faţă, în frămîntarea ce-l cuprinsese.

— Şi spune, rogu-te degrabă, îl îmboldi el pe Moş Gavrilă, ce i-au făcut lui Gheorghiţă? L-au tăiat cumva?

— Nu, l-o ferit Sfîntul! Dar rău l-o mai urgisit vodă. Au pus slujitorii să-l lege şi să-l lovească cu puştile cele mari, apoi l-au azvîrlit în temniţă la Simeni şi l-au mai îngreuiat şi cu banii steagului, că ziceau dumnealor că prea ţine cu

prostimea. Cu greu s-au fost slobozit şi cu multe pungi. Şi-a vîndut tătîne-său tot ce o mai avut în bătătură, sărmanul!

— Şi acum? Acum unde se află Gheorghiţă?

— Apăi au fugit, după cum au făcut şi alţii, de urgiile şi strîmbătăţile lui vodă. Iar boierii cei rămaşi au început a ne îngreuia pe noi, ca să-şi scoată banii daţi lui vodă. Nouă nu ne e la îndemînă a fugi... Aci ne-am născut, aci murim!... Nădejdea ne-o rămas doar la împăratul Moscului. Poate s-a îndura de noi să ne scape, că aşa se aude... Cică stă să se bată cu turcul...

Cuvintele din urmă Moş Gavrilă i le spusese lui Dimitrie în şoaptă, ca pe o taină, aplecîndu-se spre urechea lui, să nu-l audă cineva. Iată de ce nu putu să vadă licărul de bucurie din ochii celui care-l asculta, licăr din care ar fi putut uşor pricepe preţul pe care îl aveau pentru el aceste cuvinte.

Dar în timp ce sporovăiau aşa, uşa tindei se deschise şi intră pe nesimţite în odaie un flăcău înalt, bine legat la trup, dar tot atît de prost îmbrăcat ca şi gazdele. Îşi scoase căciula cam roasă pe alocuri, o scutură şi se apropie de vatră, să-şi încălzească mîinile.

— Iaca, aista mi-i ficiorul, zise cu mîndrie Moş Gavrilă.

Băiatul aruncă o privire piezişă către străinul în straie frumoase, ce sta la cot cu tătîne-su pe laviţă, şi pe faţa lui, înăsprită de soare şi de vînt, trecu o umbră de sfiiciune, amestecată cu îndoială.

Cantemir se ridică şi îi întinse mîna. Tînărul îşi şterse dosul palmei de suman şi i-o întinse cu stîngăcie.

— E un megieş de-al nostru, îl îmbărbătă bătrînul, de prin partea locului, merge către Silişteni. A umblat prin lume şi amu s-o înturnat acasă...

— Mă cheamă Dimitrie! spuse Cantemir privind drept în ochii cu ape limpezi ai băiatului.

— Şi mie... îmi zice Mihai!

— Noi îl strigăm Miluţă, se amestecă în vorbă baba Gavriloaia, învăluindu-şi feciorul într-o privire, ca o îmbrăţişare.

Miluţă mai prinse puţin curaj, îşi luă un scăunaş dintre acelea joase, care abia se ţin pe cele trei picioare ca nişte fuse, şi vru să se aşeze, dar Cantemir îl îmbie să stea lîngă dînsul, pe laviţă.

— Aş sta bucuros, răspunse Mihai, dar vînjos cum sînt mă tem… că de… laviţa-i cam şubredă şi s-a surpa sub noi, zise el, zîmbind şi arătîndu-şi dinţii ca de lup tînăr.

— Nu te lega, mă rog ţie, de laviţă! se răsti la el, şugubăţ, Moş Gavrilă. E lada de zestre a mumăi tale… Şi încă ce mai zestre! adăugă el zîmbind sub mustaţă, turnîndu-i şi băiatului un strop de rachiu din bărdacă. Ia şi tu, fătul tatii! Be pentru călătorul străin, care ne-o cinstit casa.

Lui Cantemir îi venea să-i strîngă în braţe şi sa le spună: „Nu! Nu sînt străin. Eu sînt al vostru, căci pentru voi am venit. Dar fi-veţi şi voi ai mei?”

Cu acest gînd porni a le încerca simţămintele:

— Ia spune-mi, voinice, se întoarse el către feciorul gazdelor. Fosta-i pînă acum la oaste?

— Fost!

— Luptat-ai cu duşmanii?

— Nu, că n-am apucat…

— Dar dacă ai fi chemat la steaguri, ţi-ar plăcea să lupţi?

— Uliu! Abia aştept să mă bat! Am eu o socoteală cu cineva.

— Cu cine, măi Miluţă? Cu boierii? Cu vodă? Te poţi tu măsura cu ei, măi băiete? intră în vorbă Gavrilă.

Băiatul stătu puţin în cumpănă, se uită cu coada ochiului la străin, apoi slobozi o sudalmă, scăpată cam fără de voie, de pe buze.

— Cu cine? răspunse el. Cu ăi de ne apasă cu biruri şi peşcheş, tătucă! Cu ei ne-om bate… că se aude că oştile îs la hotar şi împăratul Moscului îi tare, tătucă! O luat cetăţile Şvedului ca pe nimică, de umblă riga lor pribeag pe aici pe la noi. Dar tot nu s-astîmpără şi scrie cărţi la Poartă să strice pacea cu ţarul Moscului.

— Şi o stricat-o? întrebă Cantemir, care asculta încordat spusa flăcăului.

— Eh! răspunse el cu năduf. Pînă la urmă tot o strica-o, dacă n-a fi şi stricat-o!…

— Da multe mai ştii tu, măi băiete! zise moşneagul, trăgînd cu ochiul către Cantemir, să vadă ce gîndeşte de aşa mîndreţe de băiat.

Dimitrie nu mai avea ce zice, îşi pierduse aproape graiul… Văzuse şi auzise mai mult decît se aşteptase în scurtul timp petrecut în casa lui Moş Gavrilă.

„Dacă aş avea mulţi flăcăi cu mintea limpede şi cu inima fierbinte ca băiatul acesta, gîndi el, ştiu că m-aş putea încumeta să pornesc împotriva duşmanilor ţării mele fără teamă.”

Uşa se dădu în lături, ca bătută de vînt şi deodată tinda se umplu de oameni, împrăştiindu-i gîndurile. Cînd dădură cu ochii de Cantemir, sătenii făcură cîţiva paşi înapoi, dar Moş Gavrilă îi îmbie:

— Intraţi, intraţi, oameni buni! Da' ce s-o întîmplat de aţi năvălit cu toţii? Ce vînt v-o adus?

— Iaca… am venit şi noi numai aşa, zise, prinzînd inimă, unul dintre ei.

Baba Gavriloaia se dădu jos de pe cuptor şi îi îndemnă:

— Poftiţi de şedeţi! Dacă aţi venit.

Oamenii se îngrămădiră cum putură pe pat, pe laviţă, unii dintre ei rămaseră în picioare pe lîngă uşă. Cătau în jos învîrtindu-şi căciulile în mîini. Ar fi avut ceva de spus şi se vedea că prezenţa lui Cantemir îi stînjenea.

— Apăi eu n-am să vă mai stingheresc mult, zise Dimitrie, ridicîndu-se de pe laviţă. Văd că aveţi oaspeţi…

Dar bătrînii nici nu vrură să audă.

— Şăzi ghinişor, că noi n-avem taine faţă de ai noştri… şi întorcîndu-se către oameni se grăbi să-i lămurească: Grăiţi cu inima deschisă, că nu grăiţi către un străin. E un megieş de al nostru, de prin părţile Fălciului. Merge la Silişteni…

— Să trăiască! rostiră oamenii, aproape într-un glas.

— Ei, acum spuneţi, care-i nevoia, că n-aţi năvălit voi la mine aşa de-a surda, glumi unchiaşul.

— Ba chiar aşa! spuse cu jumătate de glas unul dintre oameni.
Moşul dădu neîncrezător din cap:
— Te pomeneşti că-ţi fi venit în peţit? Dar de, sînteţi cam mulţi… Rachiu-i puţin… Ş-apăi… eu n-am fată de măritat, am flăcău, zise el, scărpinîndu-se după ceafă.
— Ce mai încolo, ce mai încoace, grăiesc drept, zise unul din ei mai îndrăzneţ. Eu i-am adunat pe tăţi şi i-am adus încoace. Am zărit în poartă un cal şi mai departe doi ceauşi de strajă, şi în-am temut în mintea me şea proastă că te-o fi lovit vreo năpastă.
— Că atîtea răle-s pe capul gheţilor oameni, de nu mai ştiu cum s-o scoată la capăt, îi luă vorba un altul.
— Ne-am gîndit că dacă om hi mai mulţi, te-om ajuta mai ghine. Da acu videm că-i linişte şi om putea pleca în pace!
— Linişte şi pace nu-i şi nu va fi! sări Miluţă, pîn-ce n-a veni împăratul Moscului să ne scape de stăpînirea turcească.
— Asta aşa e! încuviinţară oamenii şi, încălzindu-se, începură a vorbi cu toţii atît de tare, de nu se mai auzea om pe om.
Numai Moş Gavrilă tăcea şi privea la Cantemir cu alţi ochi. Căzuse puţin pe gînduri, auzind că afară nu era numai un cal, dar şi doi ceauşi. De ce nu-i spusese oare călătorul că era însoţit? Şi cine erau turcii de afară? Cu inima lui deschisă îl primise în casă, îl ospătase, feciorul… vorbise cam multe… Cine ştie ce o mai cădea pe capul lor!…
În timpul acesta, Cantemir se pregătea de plecare. Văzuse şi auzise destule. Oamenii erau buni şi plini de nădejde în viitor, cu toată obida lor. Săritori la nevoie, gata să se ajute unii pe alţii, să lupte pentru dezrobirea ţării. Înţelese că nu şi-a lăsat în zadar la o parte uneltele de cărturar, pentru a lua spada în mînă.
— Rămîneţi cu bine, oameni dragi! spuse el voios. Eu mă duc în drumul meu, dar să mă ţineţi minte. Nici eu nu vă voi uita niciodată! Apoi adăogă, punînd mîna pe umărul lui Miluţă: Iar tu să ştii că-ţi vei împlini dorul. Vei lupta să-ţi scapi ţara! Să te duci cînd te-a chema! Rămîi sănătos şi-ţi

mulţămesc de găzduire, zise strîngînd mîna lui Moş Gavrilă, şi întorcîndu-se către oameni adăogă: Iar voi să rămîneţi tot aşa, uniţi laolaltă şi… va fi bine! Că despre mine… veţi mai auzi vorbind.

Cantemir ieşi grăbit, fără ca oamenii să-l mai poată întreba ceva. Rămăseseră în urma lui ca împietriţi, neştiind ce să creadă. Ce voiau să spună vorbele lui? Şi cine era oare? De unde venea? încotro se ducea? Nu ştia nimeni.

Toate întrebările rămaseră fără răspuns, căci străinul încălecase grăbit şi se mistuise în depărtări, ca o nălucă…

Dimitrie ţinuse cu orice preţ ca în drum spre Iaşi să se oprească măcar o clipă în satul lui de baştină. Să se aplece pe mormîntul mamei, pe care o pierduse pe cînd era foarte mic, şi al surorei sale Safta, care îl crescuse. Să rătăcească prin încăperile casei bătrîneşti, întîrziind mai mult în chiliuţa unde deprinsese cele dintîi buchii, ajutat de părintele Ieremia.

Iată-l deci din nou în pridvorul casei părinteşti de unde se zăreau dealurile pînă hăt departe. Cantemir le mîngîie cu privirea coama molatecă, apoi coborî în curtea casei, acolo unde tatăl său îşi strunea pe vremuri calul…

Proptit lingă scară, un bărbat înalt, voinic stătea şi îl privea tăcut. Era cam de o vîrstă cu el. I se păru că ţine ceva în mînă. Se apropie de capul scării să-l vadă mai bine şi deodată rosti plin de bucurie:

— Bună ziua, Toadere! Tu eşti? Toader al Rusandrei. Aşa-i?

Chipul omului se lumină într-un zîmbet. O zbughi în sus pe scări şi nu se opri decît în faţa lui Dimitrie, zicînd cu glasul sugrumat de emoţie:

— Bine te-ai întors la noi, Măria ta!… Îţi mulţămesc că ţi-ai amintit de mine!

— Cum să nu-mi amintesc, măi Toadere? Nu eşti tu băiatul rotarului? Cel care te întreceai cu noi la fugă şi ne-o luai mereu înainte?

Rîseră amîndoi, cu un rîs ce părea că sună la fel. Dar Toader îşi aduse aminte că Dumitraşcu era os de domn, că se cădea să se poarte altfel cu dînsul şi rîsul i se opri pe buze. Se zăpăci şi se apleacă, dînd să-i apuce poala caftanului şi s-o sărute.

Aşadar, vestea înălţării mele în scaunul Moldovei sosise pînă aci, îşi spunea în acest timp Dimitrie, deşi nu o cunoşteau încă sătenii întîlniţi în cale; poate fiindcă aci era mai aproape de cetatea de scaun. Şi gîndind astfel, îl opri pe Toader cu un gest scurt:

— Nu aşa, Toadere! Dă mîna ca pe vremuri, că tare mult mă bucur să te văd!

Toader duse la frunte mîna ce i se întinse, apoi o sărută.

— Ce te-aduce la mine, Toadere? îl întrebă Dimitrie. Ai cumva vreo jalbă?

— Nu, Măria ta, n-am nici o jalbă! Am aflat că ai venit la noi în sat, după atîta amar de vreme, şi parcă mi s-a înseninat sufletul. N-am putut răbda să nu te văd şi să te întîmpin cu mîna plină.

Şi, zicînd acestea, scoase la iveală o ploscă cu vin, pe care-o aşeză pe masă şi o pîine mare, rotundă.

— Aşa e datina să-i întîmpini pe călători… Că tare mult ai mai umblat, Măria ta, de cînd ai plecat de pe la noi.

— Adevărat, Toadere. Am stat mult departe. Dar mă bucur că nu m-aţi uitat, că v-aţi mai gîndit cîteodată la mine, aşa cum mă gîndeam şi eu la voi.

— Cum să nu ne gîndim, Măria ta? Cînd ne loveau necazurile, ne gîndeam: „Ei, de-ar fi aci Dumitraşcu să ne ajute!” Şi cînd ne înghesuiau vătafii stăpînirii, oftam: „De-am avea un domn bun ca el, n-am avea atîtea necazuri… Că sînt multe necazurile, la ce să le mai înşir, că le-i fi ştiind pe toate… îngăduie doar să te întreb, dacă mai stai mult şi ce te-a adus pe la noi?

Dimitrie îl ascultase, aci încordat, aci tulburat de suferinţele oamenilor, ce se desprindeau şi din cuvintele lui. Dar întrebarea din urmă îl făcu să înţeleagă că Toader nu ştia nici el că era noul domn al ţării. Îi spusese „Măria ta” fiindcă era os domnesc, ca fiu al lui Constantin vodă. Se

gîndi că tocmai de aceea îi vorbise cu inima deschisă şi îl făcu să mai vorbească. Voia sa vadă dacă spusele lui se apropie de cele auzite în satul vecin.

— Ba, rogu-te, spune-mi-le, Toadere, că tare aş vrea să aflu ce mai e prin sat la noi. Ştiu că aveţi necazuri multe.

Toader oftă din greu şi dădu din cap:

— Multe, Măria ta! S-au îndesat dările, de ne încovoaie şi nu le mai prididim. Cere turcul mereu, tot mai mult, şi domnul îi dă. Cată să-şi plătească domnia! Pofteşte boierul tot mai mult, şi ţăranul asudă şi-i dă, să-i sature pofta! Mare jaf şi mare prăpăd pe capul nostru!... Amu s-aude că stă să înceapă iar război, şi tot pe meleagurile noastre. Aşa să fie, Măria ta?

— S-ar putea, Toadere. Că turcii, vor să se ferească de primejdia ce le vine de la ţarul Moscului.

— Of, doamne! Dar pe noi cine ne-a izbăvi odată de jaful turcului?

— La cine trăgeţi voi nădejde, Toadere?

— Apăi, Măria ta, atît cît mă duce pe mine capul, dacă le-ar veni de hac turcilor împăratul Moscului, eu zic că am scăpa de ei!

— Ei, dacă le-ar veni de hac! Dar eşti sigur că i-a bate?

— De ce să nu-i bată? se încălzi Toader, vorbindu-i ca pe vremea copilăriei lor. Oamenii gîndesc că dacă l-om ajuta şi noi, cu toţii, a putea să-i bată. Eu, unul, socot că toată suflarea s-a alătura de acela care ar veni să sloboadă ţara din robie.

— Se poate, Toadere. Da-s mulţi aceia care gîndesc ca tine?

— Mulţi, Măria ta! vorbi Toader îndesat. Şi acela care n-ar gîndi aşa, apăi acela nu-i moldovean!

Dimitrie răsuflă adînc. Ochii-i străluceau de mulţumire. Cuvintele lui Toader erau aidoma cu ale lui Miluţă şi ale celorlalţi oameni, pe care-i cercetase. Ele îi arătară că îşi alesese bine calea pe care avea să meargă. Acum îşi simţea cugetul uşor şi braţul mai puternic. Ştia cît de grea şi de spinoasă era calea aceasta, totuşi spuse ca pentru sine:

— Îţi mulţămesc, Toadere. Mare nevoie aveam să cunosc gîndul vostru, gîndul ţării!

Toader îl privi fără să înţeleagă tîlcul cuvintelor lui.

— Acum se cuvine să cunoşti şi tu gîndul meu, vorbi Dimitrie. Voiai să afli ce m-a adus din nou acasă? Iaca ţi-oi spune. Sînt în drum spre Iaşi, către scaunul domniei.

Pe chipul lui Toader se aşternu o mare lumină. Şi înainte ca Dimitrie să-l poată opri, se aruncă în genunchi, şi-i sărută cu smerenie pulpana hainei. Cantemir îl ridică.

— Aş vrea să o ştii şi tu, şi toţi ceilalţi, glăsui el, că n-am rîvnit la domnie nici din poftă de înavuţire, nici pentru măriri deşarte. Am primit domnia aceasta pentru a face tot ce-oi putea să vă scap de robie, şi n-oi găsi hodină pînă n-oi afla calea cea bună. Căci socot că omul e făcut să fie stăpînul lumii, prin cugetul său luminat, iar nu rob al întunericului şi al asupririi.

— Adînc ai grăit, Măria ta! E semn că-i pleca urechea la glasurile care se văietă prin cătune şi sate, unde tot săracul trage nădejde să afle odată drumul cel bun care duce spre slobozenie şi dreptate.

— Drumul cel bun trebuie să fie luminat, de vrei să poţi călca pe el, zise oftînd Dimitrie. Dar dreptate am să vă fac, Toadere, atîta cît voi fi eu în scaun, mai zise, şi în ochii lui se citea o dîrză hotărîre.

— Aşa să faci, Măria ta, şi tot omul se va ridica să-ţi vie în ajutor.

Dimitrie îi strînse cu putere mîna şi se priviră un timp în tăcere. Avusese dreptate cînd se gîndise să se abată pe acasă, în drumul lui spre cetatea de scaun. Se oprise chiar în inima ţarinei, pe care voia s-o ocrotească. Auzise glasul oamenilor… glasul ţării. Era un glas adevărat şi plin de nădejde. Şi Cantemir simţi că oamenii aceştia au pus pe fruntea lui harul domniei, că ei l-au ales domn.

TRUFIA SI LĂCOMIA BOIERILOR

În cetatea de scaun a Iaşilor, în acea zi de 11 decembrie 1711, boierii adunaţi îl aşteptau pe noul Voievod, în sala cea mare a Divanului din Palatul domnesc. Acolo trebuia să primească hatişeriful[5] de înscăunare, iar apoi, după obicei, să facă întăriri în marile dregătorii şi în slujbele domniei. Şi erau de faţă boieri mai vechi şi mai noi, ce vorbeau între ei, împrăştiaţi pînă pe sub treptele tronului, stingher. Unii, boieri bătrîni şi de vază, cu moşii întinse, alţii boieri mai tineri şi mai noi, ca prietenii din copilărie ai lui Dumitraşcu, Ioan Neculce şi Gheorghiţă Mitru, cărora li se alăturaseră şi alţi boiernaşi, ce se trăgeau din neamuri de răzeşi, abia întorşi din pribegia unde fugiseră de urgia lui Mavrocordat. Unul dintre aceştia era şi Ştefan Luca, cumnatul lui Ion Neculce. Acesta îl întîmpină cu o îmbrăţişare.

— Cînd ai sosit, hoinarule? Sînt voios că te văd iar acasă. Ştii că nu te-ai schimbat de fel în pribegie.

— Apăi tocmai de aceea am pribegit, pentru a nu mă schimba! răspunse, cu un zîmbet plin de înţelesuri, Luca. Sînt abia cîteva ceasuri de cînd am descălecat la Iaşi, grăbind din poştă în poştă, de la Lvov şi pînă aici, de cum am fost vestit de mazilire.

— Slavă domnului! A sosit în sfîrşit ceasul să ni se întoarcă feciorii surghiuniţi de mînia lui fără de margini, îi răspunse bucuros Neculce. Parcă mai răsuflă ţara!

Cei doi se îmbrăţişară din nou îndelung, în timp ce în jurul lor se strîngeau tot mai mulţi din acei întorşi din pribegie.

---

[5] Hatişerif – Ordin sau decret emis de cancelaria Porţii otomane către marii demnitari ai imperiului şi către domnii ţărilor româneşti, purtînd pecetea sultanului pentru a fi executat întocmai.

Ceva mai la o parte, mitropolitul Ghedeon se aplecă şi-i şopti lui Antioh Jora cu glasul scăzut, ca un răspuns la ultimele cuvinte ale lui Neculce:

— Numai să apuce a răsufla bine că domnul cel nou a trăit la Ţarigrad! S-o fi turcit de tot, şi-a face tot ce-a putea numai să-i fie pe plac vizirului!

Ai dreptate, îi răspunse tot în şoaptă, Jora.

— Cred că n-ar strica să-i mai trimitem o carte ţarului. I-om scrie că Dimitrie e ca şi un turc. Să n-aibă încredere în el… Lasă să ştie încaltea, cînd o pogorî cu oastea să-i lovească pe turci, că aici nu are alţi prieteni decît pe noi.

— Aşa vom face, că, de, nu se ştie care din ei va birui…

În alt colţ al încăperii, bătrînul Iordache Russet sporovăia cu fraţii Lupu şi Constantin Costache şi cu Nicolae Costin.

Privind către aceia care se bucurau de întoarcerea pribegilor, Lupu grăi cu un zîmbet batjocoritor:

— Ia te uită, ce se mai firitisesc! Vorba cîntecului: „Dă-mi doamne, ce n-am gîndit, să mă mir ce m-a găsit!” Că de cînd s-a auzit de sosirea domnului cel nou, s-a umplut Divanul cu răzeşi de-ai lui!

— Ei! zise ridicînd din umeri Russet. Nu sînt de o teapă cu el? Ce-a fost tătîne-său? Ia, un sărăntoc!

— Lasă că s-a îmbogăţi el din domnie, nu te teme! rîse Nicolae Costin.

— D’apăi aiasta n-aş crede-o că nu-i e firea lacomă! Dar ce ne facem cu un „învăţat”, îi întoarse vorba Russet. Ţara are nevoie de un „domn”, nu de un „înţelept”… Mie unul îmi e teamă, drept să-ţi spun, de prea multe şi prea grăbite înnoiri…

— Ei, aşteaptă, aibi răbdare să-l vedem la faptă! sări deodată Costin.

— Asta aşa e, urmă Russet, faptele să i le vedem! Trag nădejde că n-a mai fi iute la mînie ca pe vremuri… că-i mergea vorba de iabraş, nevoie mare!

Ce-i drept, spuse cu o prefăcută bunăvoinţă Lupu Costache. Îi ieşise pe atunci numele de om rău, dar mie parcă nu mi-ar veni a crede, vel-vornice Iordache…

Ion Neculce, care se apropiase de locul unde se aflau boierii bătrîni, şi ascultase fără de voie spusele lor, simţi cum i se urcă sîngele în obraji de mînie, şi nu se putu opri de a-i înfrunta:

— Toate-or fi precum le spui, vel-vornice Russet, dar mă prinde mirarea cum de nu te-au supărat mai de mult păcatele lui Dumitraşcu? Că ai fost, pare-mi-se, în fruntea celor care l-au ridicat în scaunul Moldovei, la moartea lui tătîne-său…

— Apăi să-ţi spun eu de ce nu l-au supărat, se amestecă şi Gheorghiţă Mitru, care se apropiase. Fiindcă pe atunci Dumitraşcu era atît de tînăr, încît vel-vornicul socotea să-l poată purta de dîrlogi, după voia domniei-sale…

Vornicul Russet fierbea de atîta îndrăzneală, dar căută a se stăpîni:

— Spus-am eu că era om rău? Doamne fereşte! ziceam doar că aşa umbla vorba pe vremea aceea…

— Mă întreb, vel-vornice, adause Neculce, de ce ţi-e vorba atît de cătrănită? Doar Dumitraşcu n-a pregetat să te scoată din beciul în care te azvîrlise vodă Nicolae şi să te cheme la Căimăcămie.

Russet sări ca ars la amintirea îndatoririi sale de recunoştinţă faţă de Dimitrie şi răspunse înţepat:

— Bătrîneţele mele au ostenit îndeajuns pentru nevoile ţării. Nu-mi mai trebuiau cinstiri noi!

— Ai ostenit, ce-i drept, dar mai mult pentru nevoile domniei tale! spuse, tăios, Gheorghiţă Mitru.

— Eşti încă prea tînăr să mă poţi judeca, şi ţi-e vorba cam pripită! se întoarse furios Russet către el.

— Se poate! Eu nu-s de neam, să ştiu a întocmi cuvinte iscusite, care să-mi ascundă gîndurile! Cît despre tinereţea mea… E însetată de fapte care să fie de folos ţării şi nu am a mă ruşina de dînsa. V-o spun de-a dreptul: noi toţi acei care rîvnim la fapte mari ne punem nădejdea în domnia ce nouă! răspunse înflăcărat Gheorghiţă.

— Iar noi, cei ce-am pribegit pe meleaguri străine, cu acelaşi gînd ne-am înturnat, se alătură şi Luca.

Vorbele cădeau atît de grele şi înverşunate, în aşteptarea domnului, încît Mitropolitul se crezu dator să încerce o împăciuire între tabere. De aceea se apropie smerit şi le vorbi:

— Fraţilor! Nu vă învrăjbiţi! Să aşteptăm în linişte şi să tragem nădejde că harul domnului va coborî asupra lui Dimitrie vodă şi îi va lumina gîndurile.

Mai mult decît cuvintele lui, auzul trompetelor şi timpanelor, care vesteau sosirea domnului, potoliră dintr-o dată gîlceava.

Neculce spuse totuşi destul de tare pentru a fi auzit:

— Dee domnul să li se mai lumineze mintea boierilor! Să lase deoparte trufia şi să mai cugete şi la nevoile ţării!…

Tocmai atunci uşile din fundul sălii se dădură în lături şi marele postelnic vesti cu glas tare, solemn:

— Maria sa, Dimitrie voievod!

În sala Divanului se făcu deodată tăcere. Dimitrie Cantemir intră cu pasul rar, cu fruntea sus, în port voievodal, urmat de Silahtar aga şi de cîţiva slujitori ai Porţii, în veşminte bogate, brodate cu aur şi argint.

Boierii se orînduiră degrabă în cuprinsul sălii, fiecare după rangul său. Dimitrie se opri lîngă treptele tronului, avîndu-l la stînga sa pe Silahtar aga, care sta cu braţele întinse ţinînd în mînă hatişeriful imperial.

Cînd muzica, ce răsunase zgomotos, se opri, Silahtar aga înălţă hatişeriful pînă la frunte, apoi îl coborî, îl sărută şi-l trecu pe amîndoi obrajii ca pentru a-l curăţi de praful ce s-ar fi putut aşeza pe el, apoi înclinîndu-se adînc, i-l întinse marelui postelnic. Acesta desfăşura încet pergamentul şi îi dădu citire cu glas limpede şi ceremonios.

Boierii ascultau cu smerenie şi cu capetele plecate. Numai Dimitrie, la auzul vorbelor înflorate ale hatişerifului, nu se putu împiedica de a cugeta la toate josniciile de care erau în stare înalţii slujitori ai împărăţiei otomane, şi la toate păcatele lor. Simţea cum răzbăteau din cuvintele rostite de agă îngîmfarea, lăcomia şi cruzimea celor care ajunseseră a fi stăpînii unei jumătăţi a lumii!… Cît de bine

ştiau să-şi ascundă toate acestea sub cuvintele dulcege care urmează:

> *„Eu, al preacinstitelor şi blagoslovitelor cetăţi şi a sfintelor locuri unde tot norodul se închină, a cinstitei Mecca, a Medinei şi a sfintei cetăţi a Ierusalimului, slujitor şi stăpîn; monarh al poftitelor trei mari cetăţi ale Ţarigradului, Udriului şi Brusiei, poruncitor Vavilonului şi Damascului, Egiptului, Arabiei, Alepului, Antiohiei, Haldeii, Persiei, Mesopotamiei şi altor părţi de ţară, precum Sciţia, Gruzia, Mitilene, Etiopia, Algeria, Tripoli şi ostroavelor Rodos, Cipru şi Candia, al Mărilor celei Negre şi celei Albe, al ţării Rumeliei şi al ţărilor tătăreşti, al Bosniei, Timişoarei şi Belgradului, al Ţării Munteneşti, al Moldovei şi al multor slăvite, lăudate şi vrednice de arătare locuri şi cetăţi, împărat peste împărăţii, cel mai milostiv şi mai puternic sultan Ahmet Han, fiul sultanului Mehmet Han, nepotul sultanului Ibraim Han.*
>
> *Prin graţia mea prea înaltă, după ce binecuvîntărilor mele pecetluite cu ambră şi salutului meu înmiresmat cu narcise şi purces din bunăvoinţa mea imperială le veţi fi dat cinstirea cuvenită, vă fac de ştire şi cunoscut cele ce urmează:*
>
> *Auzind Maiestatea mea de credinţa principelui Dimitrie Cantemir, îi dăruiesc drept răsplată, din graţia mea, principatul Moldovei.*
>
> *Datoria lui este de a nu lipsi nici pe viitor de la credinţa şi serviciile sale. El are să apere şi să proteguiască ţările de sub domnia sa, şi să păzească bine a nu face nimic împotriva, sau peste această împuternicire a mea, căreia voi cu toţii să-i daţi crezămînt!”*

Trompetele răsunară din nou. Postelnicul se înclină şi înapoie hatişeriful lui Silahtar aga. Acesta îl sărută cu acelaşi ceremonial. Apoi luă din mîna unui slujitor „caftanul împărătesc” şi îl puse pe umerii lui Dimitrie, pe care,

luîndu-l de mîna dreaptă, îl purtă pînă la tronul înalt, ce-şi aştepta „domnul”.

Dimitrie se aşeză în scaunul domnesc, în vreme ce de afară se auzeau bubuiturile tunurilor. Apoi, la un semn al său, boierii începură să înainteze, după rang, sărutîndu-i pe rînd mîna şi poala caftanului.

— Şi iacătă că se întări în scaun şi a doua sămînţă a lui Cantemir răzeşul, vel-vornice Costine. Văzuşi cu cîtă pompă? zise printre dinţi Lupu Costache.

— Nu îi este dat omului să pătrundă tainele domnului, răspunse Nicolae Costin, iar Constantin Costache mîrîi:

— Pentru mine e lămurit că pînă în şase luni Nicolae vodă este iarăşi domn! Nu se poate, frate. E sprijinit de dragomanul Porţii!

Boierii îşi sfîrşiră, între timp, înclinarea şi, la un semn al lui Dimitrie, un slujitor îi aduse un caftan căptuşit cu hermină, pe care îl puse el însuşi pe umerii lui Silahtar aga.

Bătrînul se plecă adînc, duse mîna la frunte, la piept şi iar la frunte şi mulţumi, dar deodată îşi aminti ceea ce făgăduise vizirului şi înălţînd capul spuse, cu umbra unui surîs mieros pe buze:

— Sînt sigur că domnul Moldovei va face curînd dovada credinţei sale către înalta Poartă. Oştile marelui vizir au şi pornit către Dunăre pentru a pune stavilă poftelor hrăpăreţe ale Moscului şi că va veni în ajutor craiului Svediei. Marele vizir nu cere alt peşcheş decît sprijinul domnului Moldovei pentru a tocmi pod peste Dunăre şi a înlesni trecerea oştilor. Mai aşteaptă să adune zaherea[6] pentru oaste şi să aibă grijă de nevoile craiului şved dînd pîine şi cele de trebuinţă oamenilor lui.

Lui Dimitrie îi trecură prin minte amăgitoarele făgăduieli ale lui Ismail şi îşi muşcă înciudat buzele, mulţumindu-se să se încline în tăcere, ca şi cum ar fi fost înţeles cu toate cererile turcilor. Dar în mintea sa măsura graba cu care împuternicitul marelui vizir îşi dezvăluise făţărnicia cu graba pe care avea s-o pună el în a-i merge împotrivă.

---

[6] Zaherea – Hrană. (n.a.)

La Constantinopol, sultanul făgăduise să nu-i ceară nici bir, nici peşcheş pentru domnie. Iar acum, abia înscăunat, i se vesteau de îndată îndatoriri multe, grele şi împovărătoare pentru biata ţară.

— Văzuşi, şopti în acest timp mitropolitul Ghedeon către Antioh Jora. Padişahul i-a dăruit lui vodă un caftan de paşă cu trei tuiuri, ca semn de preţuire deosebită. Nu ţi-am spus eu că e omul turcilor?!!

— Acum văd că aveai dreptate. Prea multe plecăciuni îi făcea agăi, răspunse Antioh. Aiasta nu-i lucru bun! Ehei, vere, ne-aşteaptă biruri noi şi grele!

Ceremonia luă sfîrşit în şoaptele boierilor cîrtitori şi aga se retrase, după multe plecăciuni, urmat de alaiul său.

Dimitrie se sculă în picioare şi-l petrecu o vreme cu privirea, apoi se aşeză din nou în scaun şi făcu semn marelui postelnic să cheme boierii, pe care hotărîse să-i ridice la dregătoriile Divanului. Toţi aşteptaseră cu înfrigurare clipa aceasta, fără a o mărturisi. În vorbele lor de mai înainte, dulcege sau înveninate, se răsfrîngeau pe de o parte nădejdile de a fi chemaţi în slujbe, pe de alta temerile de a nu fi lăsaţi pe dinafară. Dar iată clipa mult aşteptată sosise şi un freamăt străbătu de la un capăt la altul sala Divanului.

Înciudarea ca şi bucuria se destrămară o dată cu noile numiri. Unele din ele aduseseră mîhnire, altele, bucurie. Astfel, bătrînul vornic Iordache Russet, cu toate că fusese caimacamul domnului, nu se mai văzu chemat în nici un fel de slujba. Drept răsplată pentru slujbele trecute vodă îi dărui un caftan de preţ.

— Bietul vornic! Parcă ar fi presimţit ceva, cînd a spus că nu-i mai trebuiesc cinstiri noi! glumi Gheorghiţă, privindu-l cu coada ochiului pe Russet cum stătea, vînăt la faţă şi îmbufnat ca un curcan.

Cînd auziră că fu chemat Antioh Jora pentru a primi semnele dregătoriei de Hatman peste oastea ţării, boierii care făceau parte dintre slugile plecate ale turcilor, în frunte cu Lupu Costache, fură peste măsură de miraţi, căci

se ştia că Antioh înclina către puterea moscovită. Cel mai mirat fu însuşi Jora, care îl socotise pe Dimitrie turcit.

Cînd îi veni rîndul lui Lupu Costache să primească dregătoria de mare vornic al Ţării de Jos, tabăra prietenilor semilunei răsuflă uşurată; domnul era tot credincios Porţii! Dar cînd Ion Neculce îşi primi însemnele de spătar şi Gheorghiţă Mitru pe cele de paharnic, limbile ascuţite se porniră din nou a cîrti că domnul îşi căpătuieşte în Divan prietenii din copilărie. Şi parcă ai fi socotit că au dreptate, dacă ai fi judecat după privirea de frăţească dragoste pe care cei doi o schimbară cu vodă, în acea clipă, şi felul cum se aplecă domnul către ei şi le întinse mîna să i-o sărute.

Adevărul era că vodă cumpănise îndelung la ceea ce avea de făcut. În cele două zile, de cînd sosise la Iaşi, avusese timp să vadă şi să înţeleagă multe. Şi toate îl întăriseră în vechea lui credinţă: nefericirea ţării venea de la atotputernicia, îndărătnicia şi lăcomia marilor boieri. Nu se schimbaseră de-a lungul anilor. Gîndul le era numai la îndestularea lor, iar nesaţiul de mărire şi de îmbogăţire îi orbea într-atît, încît nu-i supăra nici robia turcului, nici greul în care se zbătea norodul ţinut sub călcîiul lor şi jupuit fără de milă.

Găsise boierimea împărţită în tabere. Războiul bătea la uşă. Unii ţineau cu turcii, iar alţii se gîndeau la putinţa de a merge alături de ruşi. Dar şi unii şi alţii nu se gîndeau decît la folosul pe care îl puteau trage unii de pe urma biruinţei ruşilor, alţii în urma biruinţei turcilor. Nici unul nu ţinea socoteală de urmările pe care le-ar putea avea pentru ţară războiul cel crunt.

Cantemir înţelese că nu se va putea bizui pe nici una dintre aceste tabere, dar că trebuia să se teamă de amîndouă. Singurii pe care se putea sprijini erau cîţiva dintre boierii tineri, plini de dragoste de ţară, dintre oare nici unul nu avea moşii mari de apărat şi iobagi de jupuit. Printre aceştia erau Neculce, Mitru, Luca şi alţi cîţiva.

Alesese deci în aşa fel pe acei pe care îi chemă în Divan, încît să nu i se poată ghici gîndurile. „Trebuia să cîştige timp”, aşa cum hotărîse încă de la Ţarigrad, şi să facă astfel

încît o dată cu dezrobirea de turci să scape ţara şi de atotputernicia boierilor. Da, aceştia erau duşmanii ce trebuiau biruiţi mai întîi...

Împărţirea dregătoriilor se sfîrşise şi fiecare îşi rumega în tăcere bucuria sau necazul, dar toţi aşteptau, după datină, cuvîntul domnului.

Dimitrie îşi plimbă o privire cercetătoare peste capetele boierilor, apoi rosti rar şi apăsat:

— Boieri dumneavoastră, în ceasul acesta de început de domnie se cade a vă spune cuvîntul nostru domnesc. El izvorăşte dintr-un suflet şi un cuget curat şi mă leg a-l întări prin fapte.

Voia mea dintîi e ca în aceste ceasuri grele să fiţi cu toţii uniţi întru dragoste. De aceea vă poftesc, pre cei bătrîni ca pre nişte părinţi, pre cei în vîrstă ca pre nişte fraţi, pre cei mai tineri ca pre nişte fii, să uitaţi ce este ura şi ce este pîra. În locul dezbinării dintre boieri şi a neînţelegerii dintre boieri şi domn, care numai spre stricăciune au fost ţării întotdeauna, să fie, de acum, între toţi cei de faţă, cinstită şi bună înţelegere.

Tăcură cu toţii. Tăcu şi Cantemir, aşteptînd să vadă cum răspund boierii la chemarea lui. Cel dintîi vorbi Ion Neculce:

— Grăirea măriei taie izvorăşte într-adevăr din cuget înţelept şi din inimă curată. De aceea vom şti şi noi a-i răspunde cu credinţă! zise el şi făcu o plecăciune adîncă.

După ce aşteptă o clipă şi cuvîntul celorlalţi boieri, care tăceau cu încăpăţînare, domnul urmă netulburat:

— Găsit-am ţara Moldovei, precum ştiţi, în grea cumpănă şi adîncă durere. Crunte războaie bîntuie de atîţia ani, năpăstuind poporul, oştile învrăjbite s-au năpustit asupra plaiurilor noastre ca lăcustele. Iar peste aceste amarnice încercări a mai venit şi an fără rod, încît pîinea e de lipsă pe masa săracului. Mi-e sufletul cernit privind aceste stări şi, întru aceia, spre ajutorarea celor mulţi şi greu încercaţi, hotărît-am a scădea la un sfert banii steagului şi la jumătate toate dările mazililor, iar acelea cuvenite pe albine şi pe vii nu se vor mai da în nici un chip!

Printre boierii răzeşi se auziră murmure de mulţumire pentru mărinimia domnului. Lupu vorbi cu prefăcută smerenie:

— Bine te-ai gîndit şi bine a grăit, măria ta! Dar mai avea-vom cu ce umple vistieria, acum cînd bate războiul la uşă?

— Războiul nu e al nostru, vornice, zise domnul apăsat, dar nevoile la care m-am gîndit sînt ale noastre! Prea multe biruri apasă norodul. Nu uitaţi că pungile cu banii din care se plăteşte peşcheşul sînt strînse din sudoarea săracilor. Se cuvine a căuta binele ţăranilor şi nu năpăstuirea lor.

Russet prinse şi el curaj şi mormăi în barbă!

— Cu binele nu se face ascultată legea, măria ta!

— Acolo unde legea se sprijină pe silă nu se capătă ascultare! îi tăie vodă vorba. Rămîne precum am hotărît! Osebit de aceasta, voi slobozi din închisoare pe toţi aceia pe care Nicolae vodă i-a asuprit cu osîndă.

Auzind aceasta, Russet se urni din loc şi zise cu glas tare:

— Măria ta, îngăduie bătrîneţelor mele să nu-ţi poată pătrunde gîndul. Doar sînt printre aceia mulţi care s-au hainit, arătînd dragoste către ţara Moscului. Crede măria ta, că-i bine a-i avea slobozi, acum cînd e nevoie să ajutăm oştile turceşti?

Boierii din jurul lui Lupu Costache încuviinţară prin semne spusele lui Russet, în vreme ce mitropolitul Jora şi ai lui se întunecară la faţă. Dar ochii pătrunzători ai lui Cantemir văzură şi judecară. Le răspunse deci, netulburat şi hotărît:

— Voi dărui libertate la toţi cei asupriţi, fără osebire, vornice Iordache. Socot că gîndul nu se poate pune la închisoare! Nu ţi-am deschis şi domniei tale porţile temniţei, fără a te întreba ce gînduri ai?

Iordache roşi de ruşine că domnul îi aminteşte mila ce i-a arătat, mai ales că îşi dăduse gîndurile pe faţă, dar Dimitrie urmă, răspicat:

— Îmi voi începe domnia prin fapte de iertare. Aceasta este voia mea şi nu îngădui nici o clintire de la cele hotărîte de mine. Cele hotărîte rămîn hotărîte!

Boierii îşi plecară capetele în tăcere, înţelegînd că nu era de şagă şi că trebuiau să se supună.

Dimitrie se ridică, drept semn că a sfîrşit Divanul, dar spuse postelnicului să cheme pe boierii divăniţi la cel dintîi sfat al lor, în micul Divan.

Cînd se adunară cu toţii, Dimitrie luă cel dintîi firul vorbei:

— Boieri dumneavoastră, zise el. V-am chemat aci, la cel dintîi sfat al domniei, pentru a vă cunoaşte gîndurile.

— Mulţămită celui de sus, zise Lupu slugarnic, ne-a fost hărăzit domn deopotrivă de milostiv pe cît şi vestit prin înţelepciune. De aceea aşteptăm noi, cei dintîi, să cunoaştem vrerea măriei tale.

— Aci nu este vorba de vrerea mea, ci de nevoia vremurilor ce ne încearcă. Ne-am adunat să chibzuim împreună, răspunse Dimitrie, privind lung la boierii care stăteau tot cu capetele plecate şi se codeau să răspundă. Aţi auzit cu toţii nevoile ce ne aşteaptă. Vizirul îşi îndreaptă oastea către Dunăre. Ne-a poftit să gătim zaherea pentru hrana oastei şi să tocmim pod.

— Într-acolo pogoară şi moscalii lui Şeremetiev, vorbi Neculce. Şi sînt mulţi de tot, tare mulţi, măria ta.

— De ce să pomenim aci de oştile moschiceşti? Doar ele nu se pot măsura cu ale vizirului, îi tăie vorba Lupu, la care Gheorghiţă, avîntat ca de obicei, răspunse:

— Despre acestea, să-l întrebăm pe craiul şved care pribegeşte pe meleagurile noastre, cu ce i-a mai rămas din oaste, după ce l-au bătut zdravăn moscalii.

Dimitrie socoti clipa potrivită pentru a căta să pătrundă mai adînc în gîndul fiecăruia:

— Chiar de el avem a vorbi, spuse domol. Vizirul ne cere să pregătim cele de trebuinţă pentru iernatul oştii lui Carol Şvedul. Mai are craiul lipsă de pîine pentru oamenii lui. Ce zice logofătul Nicolae Costin? Se poate să-i dăm?

— Să trimitem ceva grîu din părţile Galaţilor, răspunse Nicolae Costin.

— Şi ce spune vornicul Ţării de Jos?

— Mai avem grîu păstrat în hambare, pentru lunile de primăvară, se grăbi să-l încredinţeze Lupu.

— Să fie oare de ajuns? întrebă iar vodă.

— De ajuns pentru nevoile craiului şved!

— Dar pentru ale noastre? apăsă cu înţeles, pe cuvinte, Dimitrie.

Lupu păru a se poticni o clipă, apoi răspunse, ridicînd din umeri:

— E voia vizirului, măria ta. Gîndiţi-vă, ce s-ar alege de noi dacă nu ne-am pleca voii sale?

— Drept ai grăit, vornice. Nu e bine să-l mîniem pe vizir! Dar e bine să ne gîndim şi la nevoile ţării… Vistiernicul nostru ţi-a număra opt sute de galbeni, cu care să cumperi grîu de, la Bîrlad, să-l ţii la loc uscat. Să fie la nevoie.

Auzind porunca, Antioh se plecă spre urechea mitropolitului Ghedeon şi-i şopti:

— Ce-ţi spuneam eu? Nu-i stă gîndul decît la nevoile turcului!

În clipa aceea, parcă i-ar fi citit în gînduri, Dimitrie întrebă:

— Dar Înalt Preasfinţia-Sa ce spune? E bine cum am chibzuit?

— Ce putem face alt, măria ta, decît să ascultăm de poruncile vizirului? Bine aţi chibzuit şi bine aţi hotărît!

Pentru a cunoaşte părerea hatmanului, de care auzise că e duşman turcilor, Dimitrie întrebă din nou:

— Ne îndeamnă şi hatmanul Jora la ascultarea poruncilor vizirului?

— Da, măria ta, zise ascunzîndu-şi gîndul, Antioh Jora.

Auzindu-i cum mint, Gheorghiţă începu a fierbe şi vru să vorbească:

— Măria ta, rogu-te, îngăduie-mi să spun şi eu o vorbă…

Dimitrie îl privi, îl văzu aprins la faţă şi se temu să nu-i scape vreun cuvînt pripit. De aceea îl opri:

— Paharnice Mitru, am chibzuit îndeajuns. Lasă, om mai vorbi şi altădată, zise domnul şi se sculă în picioare.

— Vă mulţămim de sfat, boieri dumneavoastră!

Apoi făcu un semn cu mîna şi boierii salutară adînc, rostind vorbe de închinăciune, şi se îndreptară pe rînd să iasă din sală, în frunte cu mitropolitul.

Dimitrie aşteptă pînă ajunse Neculce în dreptul său şi spuse, numai pentru auzul lui:

— Mai zăboveşte o clipă, spătare!… Opreşte-l şi pe paharnic!…

Cei doi se priviră bucuroşi şi rămaseră. Uşa se închise în urma boierilor. Acum erau singuri şi Dimitrie se ridică sprinten din scaun, îndreptîndu-se către ei şi le întinse braţele. Gheorghiţă se aruncă cel dintîi la pieptul său.

— Măria ta! murmură el tulburat.

— Ei lasă, lasă! Nu mai e nevoie! zise, rîzînd pe sub mustaţă, Dimitrie. Acuma sîntem singuri. Îmi poţi spune pe nume, aşa ca pe vremuri. Ş-apoi am văzut că tu nu prea ştii să te prefaci. De aceea ţi-am curmat vorba: mă temeam să nu se işte sfadă. Că pe tine, văd, nu te rabdă inima pînă nu spui tot ce gîndeşti. Geaba ai zăbovit la curte, că tot n-ai învăţat să te porţi ca un curtean!

— Adică să am două feţe? spuse rîzînd, plin de fericire, Mitru. Nici o pagubă, măria ta! Apoi, lovindu-se cu palma peste gură: Dumitraşcule!

Dimitrie îl bătu pe umeri, privindu-l cu multă duioşie.

— Cîţi ani au trecut de cînd nu te-am văzut, măi Gheorghiţă? Ţi-aduci tu aminte de jocurile noastre? Cum ne fugăream acolo, în căsuţele vecine de la Silişteni…

— Parcă te aud şi acum citind din, cărţi latineşti… şi eu stînd şi ascultînd, ia aşa, cu gura căscată… zise Gheorghiţă.

— Parcă a trecut un veac şi parcă era ieri, adăugă Neculce, cu gîndul dus în trecut.

— Iată-mă iar lîngă voi! şopti Dimitrie, cu răsuflarea aproape tăiată de emoţie.

— Ca pe vremuri, măria ta! spuse Gheorghiţă înduioşat şi el. Acum eşti domn! Domnul Moldovei!

— Da, ai dreptate! Sînt domn… grăi Dimitrie, ca trezit dintr-un vis frumos. Şi într-un ceas nespus de greu. Sînt multe, tare multe de făcut, măi copii!

Şi zicînd acestea, Dimitrie începu a umbla cu paşi mari, aşa cum făcea ori de cîte ori era în cumpăna gîndurilor. Apoi vorbi ca pentru sine:

— Cu atît mai greu cu cît simţi că ai în preajma ta numai oameni care îşi ascund gîndurile! I-aţi auzit şi voi pe toţi… Vornicul Lupu îmi poartă de grijă să nu-l supăr pe vizir…

— Slugă plecată la stăpîn darnic, măria ta, răspunse Neculce.

— Iar vornicul Russet m-a înfruntat pe faţă, urmă vodă, mîhnit.

— Îi mînios că l-ai pus la hodină. Nu i-o mai fi ajungînd! De treizeci de ani cîrmuieşte, din umbra domnilor, sărăcind ţara, izbucni furios Gheorghiţă.

— Ştiu, şi mai ştiu că mă duşmănesc cu toţii. Trebuie să am grijă a mă feri de ura lor. Nu am în jurul meu decît iscoade şi vrăjmaşi, fiecare cuvînt, fiecare gînd îmi poate fi răstălmăcit, zise Dimitrie şi adăugă ca pentru sine: şi puterea turcilor e încă mare!…

— Dar măria ta ştie de prin cărţi că s-au aflat şi oşti care s-o înfrîngă, îi curmă Neculce firul gîndurilor.

— Aşa este, Ioane, dar una este să cauţi înţelesuri în cărţi, şi să-ţi aşterni gîndurile pe hîrtie, şi alta e să le preschimbi în faptă vie. Pentru aceasta se cere multă înţelepciune şi… multă răbdare.

Gheorghiţă vru să spună, în sfîrşit, ceea ce voise să spună în Divan şi izbucni:

— Ba, eu n-am cercetat multe cărţi, dar ştiu, că de s-ar porni un război între ţar şi sultan toată suflarea ţărilor române s-a ruga pentru biruinţa măriei tale, dacă te-ai bate alăturea de ţar!

Dimitrie îl privi lung, apoi zise cu mîhnire în glas:

— Numai cu rugăciuni nu biruie nici o oaste… Pe cine să mă bizui?… Pe mitropolitul Ghedeon şi pe hatmanul Jora care m-au sfătuit să ascult de turci, cînd le e gîndul către moscoviţi? De ce vorbeau aidoma cu Lupu şi Russet?

— De teamă, măria ta, zise Gheorghiţă. Se gîndesc că îi fi plecat Porţii.

— Dar ei nu mi-au jurat credinţă mie? Şi-acum vorbesc într-un fel şi gîndesc într-altfel? Cui îi poartă de grijă?

— Lor înşile, măria ta, se amestecă în vorbă Neculce. Cată să afle ţarul că pe ei îi are aici prieteni, şi să le ţină seama, dacă a fi să-i biruie pe turci.

— Vedeţi, răspunse Dimitrie, de ce nu mă pot încrede în ei? Eu nu mă pot bizui decît pe voi, pe cei curaţi la cuget, care vă gîndiţi la binele ţării. Boierilor mari le e gîndul numai la măriri şi… la averile lor. Tu, Neculce, şi tu Gheorghiţă, şi Luca, şi toţi cei întorşi din pribegie sînteţi de-o seamă cu mine… Noi n-avem decît o singură moşie: Moldova! Pe ea trebuie s-o ocrotim! De aceea ştiu că numai pe voi mă pot sprijini şi numai pe vorba voastră pot pune temei. Vreau să-mi fiţi aproape întru toate, şi pentru sfat… şi pentru sufletul meu!

— Ţi-om fi, măria ta! zise Neculce.

— Din toată inima! se alătură şi Gheorghiţă.

Şi amîndoi întinseră mîinile, care se uniră cu ale lui Dimitrie, pecetluind încă o dată prietenia lor.

După plecarea celor doi prieteni, Cantemir rămase încă multă vreme să vegheze, singur cu gîndurile sale. Era noaptea tîrziu cînd se hotărî să cheme la el pe doi din oamenii săi de mare încredere. Aceştia erau Pricopie, căpitanul, ostaş credincios al tatălui său, cel de la care pe vremuri învăţase meşteşugul spadei, şi Dumitru Saraciul…

Şi tustrei tăinuiră îndelung, la lumina sfeşnicului, în care ceara luminărilor se scurgea încet.

În zori, Pricopie pornea în mare taină, călare, ducînd cu el în căptuşeala hainei o carte către ţarul Petru Alexeevici, pe cînd Dumitru Saraciul pleca înspre Constantinopol pentru a-l cerceta pe Iani şi a-i da noi sarcini. Şi astfel începură a se ţese nevăzute firele diplomaţiei lui Dimitrie Cantemir…

URZELI ÎN UMBRĂ

De atunci, Pricopie, înfruntînd zeci de primejdii, bătu de mai multe ori, pe drumuri ocolite, calea către ţarul Petru. De fiecare dată îi dusese veşti de la Dimitrie şi de la Tolstoi, culese de Iani la Ţarigrad şi pe care le afla prin Saraciul. Parcă avea iarba fiarelor Iani, atît de uşor pătrundea la Edicule, unde era întemniţat Tolstoi. Această legătură era de mare preţ pentru ţar, căci prin ea putea afla ce pregătiri de luptă fac turcii, porniţi împotriva lui. Şi… prietenia ca şi încrederea ţarului în Dimitrie creştea neîncetat, cu fiecare călătorie a lui Pricopie. Prin schimburile de gînduri între domnul Moldovei şi ţar se pregătea astfel un tratat de alianţă, prin care Dimitrie urmărea nu numai să slobozească Moldova de sub jugul turcilor, dar şi să pună frîu atotputerniciei boierilor. De aceea căutase să statornicească în noul tratat şi trecerea scaunului domnesc din tată în fiu, în neamul său, ridicînd astfel puterea domniei mai presus de puterea boierilor, de poftele şi de tocmelile lor. Căci Dimitrie înţelesese, din pilda istoriei altor ţări, dar şi din trecutul Moldovei de sub domnia Muşatinilor, că propăşirea ţării mergea în pas cu tăria puterii domnului asupra taberilor boiereşti.

Izbutise să ducă aproape la capăt toate aceste planuri ale sale, fără să le fi dat ceva de bănuit turcilor. Căci, în acest timp, el le trimitea veşti despre mişcările de oaste ale moscoviţilor în aşa fel încît să nu-l primejduiască pe ţar, dar să le întărească turcilor credinţa că domnul pus în Moldova îi slujeşte pe ei…

Prin luna februarie a anului 1711, Saraciul aduse, în sfîrşit, vestea pe care Dimitrie o aştepta cu mare nerăbdare.

Sta, ca de obicei, într-o încăpere liniştită, avînd lîngă el pe Casandra, înţeleapta lui tovarăşă de viaţă, cu care îi plăcea adesea să schimbe o vorbă, căci sfatul ei cuminte îi era de mare folos.

— Măria ta, vorbi Saraciul care, venit în mare grabă, intră fără a mai aştepta să fie poftit. Am dat seama vizirului, după cum mi-ai poruncit, de felul în care hanul a încercat să prade ţara, şi vizirul a fost tare mulţămit. Abia după patru zile i-au sosit şi veştile de la paşa din Tighina despre aceleaşi fapte. Un slujitor cu care sînt în mare prieteşug mi-a povestit că vizirul i-a scris paşei:

> *„Beiul din Moldova e un ghiaur, dar le ştie pe toate cîte se fac la Iaşi şi la Mosc, şi scrie la Poartă tot adevărul. Dar tu, paşă, nu ştii nimic! Şi… nu faci două parale!…”*

Cînd am înţeles la ce laudă a ajuns măria ta la Poartă, am făcut precum m-ai învăţat. Am cerut vizirului să-ţi îngăduie a lega prieteşug cu ţarul Moscului şi să dai de ştire Porţii de tot ce-i vedea şi înţălege. Vizirul, sigur de credinţa măriei tale, datu-ţi-a învoirea!

— Îţi mulţămesc, Saraciule! zise Dimitrie, cu faţa luminată de bucurie. Văd că nu ţi-ai pierdut vremea în zadar la Ţarigrad! învoirea aceasta îmi este de mare preţ!…

Într-adevăr, Dimitrie avea acum tot ceea ce îi trebuia ca să poată duce la bun sfîrşit întocmirea planului său de dezrobire. Îi împărtăşi Casandrei vestea cea bună.

— Pricopie mi-a adus de la ţar înţelegerea dintre noi. Hotărîtă în toate punctele ei, aşa cum am vrut. Iată, pergamentul e gata. Trebuie doar să-l iscălesc şi să i-l trimit ţarului, să-şi pună şi el pecetea. Dar aceasta n-o poate face un sol în taină. Trebuie să trimit un boier din Divan, cu împuterniciri depline, învoirea pe care mi-a adus-o Saraciul, din partea vizirului, îmi dă putinţa s-o fac pe faţă, fără primejdia de a fi bănuit. Lăsîndu-i pe turci să creadă că trimisul meu e o iscoadă prin care să pot culege veşti de la

Petru, pentru a le da de ştire lor. Trebuie numai să-mi aleg bine solul.

Şi Dimitrie îl găsi. Porunci să fie chemaţi de îndată căpitanul Pricopie, vistiernicul Luca şi cei doi prieteni de încredere, cu care se sfătuia în toate: Ion Neculce şi Gheorghiţă Mitru.

Un copil de casă îl înştiinţă că toţi cei chemaţi adastă în camera alăturată porunca sa.

— Să intre! răspunse, voios, Cantemir.

Cel dintîi care se arătă fu Ştefan Luca.

— Cu plecăciune, măria ta! zise el, înclinîndu-se.

— Sară bună, vistiernice! Apropie-te şi, vino să stai aci, alăturea de mine! îi spuse Cantemir, făcîndu-i loc pe divanul pe care şedea.

— Prea multă cinste, măria ta! spuse Luca, făcînd iar o închinăciune adîncă.

— Lasă acuma ploconelile. Aici nu sîntem în „Divan”. Şi apoi, n-avem a pierde multă vreme, spuse cu glas prietenos Cantemir şi, arătîndu-i-l pe Pricopie, îl întrebă: Pe oşteanul acesta îl cunoşti? E omul cel mai de credinţă pe care îl am. Pricopie căpitanul!

— Cum să nu-l cunosc? Îl ştiu prea bine, măria ta, răspunse, cu un zîmbet larg, Luca, bucuros de prietenia ce i-o arăta Dimitrie.

— Domnia ta ai cercetat multe locuri, pe cînd ai fost în pribegie, vistiernice Luca, trecu Dimitrie de-a dreptul la faptă. După cum am aflat, ai fost şi pe la Iaroslav.

— Da, măria ta! Am stat opt luni de zile acolo, se grăbi a răspunde Luca.

— De minune, se bucură Dimitrie. Atunci nu s-a mira nimeni dacă îi fi poftit la Iaroslav, să zicem la… o nuntă. De pildă la nunta lui Pan Zimnitzki.

— Pan Zimnitzki? Nu-mi aduc aminte să-l fi cunoscut, răspunse, oarecum mirat, vistiernicul.

— Nu-i nici o supărare. Îl vei cunoaşte acum. De altminteri, vei mai întîlni acolo un om foarte mare, pe care nu l-ai cunoscut. Pe ţarul Petru Alexeevici…

La auzul numelui acesta, pe feţele tuturor celor de faţă se aşternu o mare uimire, dar şi o nespusă bucurie. Neculce nu ştia dacă auzise bine şi nu-şi putu ascunde curiozitatea.

— Pe ţar? întrebă el, de asemeni cu faţa luminată de bucurie.

— Da, chiar pe ţar, răspunse Dimitrie, care le pricepu dintr-o dată simţămintele. A fost şi el poftit la nuntă. Luminăţia sa ţarul Petru este un om de omenie. Nu-i fălos ca alţi împăraţi şi vorbeşte în rînd cu toţi oamenii. Pricopie va avea de grijă să te înfăţişeze înălţimii Sale. Înţeles?

— Înţeles!… Înţeles! răspunse foarte smerit Luca. Pricepînd tot tîlcul vorbelor lui Dimitrie, spuse, înseninîndu-se deodată: Domnul meu mă trimite să dau ochii cu ţarul? Apoi adăugă, plecînd ruşinat capul: Măria ta, ai crescut la turci… „Le-a fi prea plecat”… ziceau boierii. „Şi s-a teme că îşi pierde domnia”… Iar eu… Dar acum văd că m-am înşelat şi mă rog de o mie de ori de iertăciune.

Dimitrie se întunecă puţin şi zise întristat privind la cîteşitrei prietenii care stăteau acum în faţa lui cu capetele plecate.

— Cum? Şi tu?… Şi voi? E drept, am crescut la turci. Aşa a fost ursita mea, dar nu m-am vîndut lor. Eu am fost şi am rămas moldovean şi nu mă vînd nimănui. Fac numai ce-mi porunceşte vremea!

Gheorghiţă nu-şi mai putu ascunde simţămintele şi izbucni năvalnic după cum îi era firea:

— În sfîrşit, iată, a sunat şi pentru noi, ceasul luptei pentru dreptate, măria ta!

— Al luptei încă nu, se grăbi a-i răspunde Cantemir. Sîntem abia la ceasul dintîi. Fiţi cu grijă. Nimeni nu trebuie să afle cele ce s-au vorbit aci, altfel pierdem totul. Şi, punînd prieteneşte mîna pe umărul lui Gheorghiţă, grăi: Lăsaţi-i pe boieri să creadă că sînt un domn slab şi nehotărît. Va veni vremea să vadă că s-au înşelat, cînd s-a plini gîndul meu. Apoi, întorcîndu-se către Luca, vorbi cu alt glas: Vistiernice Luca, ceasul cînd vom putea arăta ţării

hotărîrea noastră atîrnă de întîlnirea domniei tale cu Petru Alexeevici. Ai înţeles?

Luca se ridică tulburat.

— De întîlnirea mea?

— Da, Luca! Îţi dau împuternicirea să-i duci ţarului acest pergament, pe care îl iscălesc şi pe care pun pecetea mea domnească. Îl vei da să-l întărească şi cu pecetea lui. Şi acum mergi cu bine, vistiernice Luca! Te aştept să te întorci cît mai curînd! Şi zicînd acestea se întoarse către Gheorghiţă şi Neculce: Atunci şi numai atunci vom putea porni la luptă! rosti el.

Înfioraţi de măreţia ceasului acela, toţi puseră, fără de voie, mîinile pe spade.

În timpul acesta boierii din tabăra vrăjmaşă începură să fiarbă. Simţeau că sub liniştea ce domnea la Curte se ascunde, mocneşte ceva. Ţinuţi deoparte, priveau neputincioşi la tot ce făcea vodă pentru uşurarea greului ce apăsase poporul, şi duşmănia lor creştea zi de zi.

Se împlinea o lună de cînd Dimitrie trimisese solie către ţar, cînd într-o noapte boierii din divan se întîlniră într-o încăpere tainică a palatului, luminată de o singură torţă. Se hotărîseră să pună odată capăt rînduielii pe care Dimitrie se silea s-o pună în ţara prădată pînă atunci cu ajutorul „domnilor”.

Se aflau acolo Lupu şi Constantin Costache, Nicolae Costin, mitropolitul Ghedeon şi Antioh Jora. Nu lipsea dintre ei decît Iordache Russet şi toţi începuseră a da semne de nerăbdare. Se auzeau murmure. Se întrebau tocmai unii pe alţii: „O veni? N-o veni?” cînd printr-o uşiţă tainică intră, încovoindu-se, bătrînul Russet. Murmurele încetară deodată. Dintre toţi se desprinse Lupu, care îl întîmpină cu vorbe prefăcute:

— Mă bucur că ai venit la întîlnirea noastră, vel-vornice, zise el. Ţi-ai dat şi domnia ta seama că nu mai putea merge astfel! Trebuie să pornim odată la luptă!

— Da, am înţeles şi eu că e mare nevoie să ne unim şi să pornim împreună, şi am lăsat la o parte orice gînd de învrăjbire între noi, răspunse, împăciuitor, bătrînul.

— E drept că neamurile noastre s-au cam ciocnit într-o vreme, zise mieros Costin, dar întotdeauna ne-am gîndit mai întîi la nevoile ţării şi la păstrarea bunelor ei întocmiri! …

— Pe care, iaca, se găsi să ni le strice Dumitraşcu, se grăbi a răspunde Russet.

— De aceea se cade să fim cu toţii laolaltă, şi Costineştii şi Russeteştii şi Costăcheştii, cînd e nevoie să apărăm ce e al nostru! sări foarte înfierbîntat Lupu. Să privim lucrurile aşa cum sînt. Aflaţi că vizirul a sosit la Dunăre, dar cînd a ajuns la pod s-a oprit. Auzind că vine oastea lui Şeremetiev, la vreo 15 000 de oameni se spune, parcă s-ar cam teme să treacă în astă parte…

— L-a rînduit ţarul să meargă drept la Dunăre, la pod, să-l bată pe vizir, mîrîi acru Antioh, da’ nici el n-a cutezat, că avea oaste puţină. S-a oprit la Soroca. Dumitraşcu le ştie pe toate, dar nu mişcă. De ce oare? Ce adastă? N-avem şi noi dreptul să ne întrebăm? De ce se codeşte? Ai?

— Eu simt că la curte bate vînt de hăinie[7]. Aş pune mîna în foc că Dumitraşcu a purtat vorbe cu ţarul moschicesc, zise înverşunat Lupu.

— Da, da, da, are dreptate Lupu, sări ca ars Russet. Altcum, ce hram ar fi purtat doctorul Policala, care a fost trimis de la Mosc? Că nici domnul nici doamna nu zăceau.

— D-apăi Luca vistiernicul ce cată la Iaroslav? se amestecă în vorbă mitropolitul Ghedeon.

— Se spune că s-ar fi dus la nunta cneazului, nu ştiu cum îi zice, mai adăugă şi Constantin Costache, punînd paie peste foc.

— Da’ mult mai ţine nunta asta! Că-i plecat de mai bine de o lună, sforăi pe nas, popeşte, mitropolitul Ghedeon.

— Pe vodă îl rod bănuielile, îşi mai dădu părerea Iordache Russet. Se teme că l-a simţi vizirul şi de pogoară la Dunăre, îl mazileşte, dacă n-o s-o pată şi mai rău. Poate că l-a face cu un cap mai scurt!

[7] Hăinie – Trădare. (n.a.)

— Oricum a fi, teafăr tot n-a scăpa el. Vizirul le ştie pe toate. Am avut eu grijă, nu te teme! spuse, cu un rînjet de mulţumire, Lupu.

— Atunci de ce mai zăboveşte? Să-l lovească odată, dacă a aflat că s-a hăinit! sforăi iar, pe nas, Ghedeon.

— Ei, ai răbdare, frate. Te pui cu şiretenia turcului? I-am trimis eu vizirului tot felul de ştiri, îl încredinţă Lupu, dar nu-i ajunge, mai cere dovezi.

— Şi nu putem întocmi destule? se grăbi a răspunde Russet.

— Eu zic să nu ne pripim. Lăsaţi pe mine! se făli iar Lupu. Găsesc eu ac de cojocul lui! Şi vă dau încredinţare că, pînă în şase luni, Nicolae Mavrocordat va fi iar domn în Moldova.

— Mda! zise strîmbînd din nas bătrînul Russet. Apoi atunci eu pot să iau calea pribegiei. N-am poftă să-i cunosc a doua oară beciurile. A, dacă ar veni Racoviţă, ar fi cu totul altceva, se întoarse el.

— Nu te teme, vel-vornice, cătă a-l linişti Lupu. Vodă Nicolae mi-a scris că se căieşte de felul cum s-a purtat cu domnia ta şi mi-a jurat că va face tot ce ne-a făgăduit, dacă îl vom aduce iar în scaun.

— Nu prea îmi vine să mă-ncred în vorba lui. A mai făcut legămînt cu Dumitraşcu, atunci cînd s-au întîlnit la Galaţi, că n-o să-l pîrască la Poartă şi n-o să-i rîvnească scaunul. Şi, poftim, de-abia a ajuns la Ţarigrad şi a şi-nceput cu pîrile… Cum s-ar zice, şi-a ţinut cuvîntul cum ţin cîinii posturile!…

— Pentru cuvîntul ce ţi-l va da domniei tale, ne punem noi chezaşi… În ziua cînd se va întoarce, vodă Nicolae va face ce vrem noi! întări Lupu, bătînd cu palma în masă.

— De-ar veni mai degrabă ziua aceea, zise Constantin, făcîndu-şi o cruce mare.

— Va veni, nu te teme. Nu vedeţi că Dumitraşcu nu mai ştie cum s-o scoată la capăt, se grozăvi iar Lupu. Bucatele s-au scumpit. Nu mai aduce nimeni nimic, de cînd s-a băjenit ţara. Am avut noi grijă de am făcut să umble tot felul de spaime: ba că se apropie tătarii, ba că ne pîndeşte foamea, seceta şi alte de alde aiestea…

— Şi apoi vistieria e pustie! Fluieră vîntul în ea! chicoti Antioh.

— Aşa îi trebuie, se încruntă Russet. Că ştiindu-se tare învăţat nu i-a socotit vrednici de sfat pe boierii bătrîni, la tot ce mintea lui cea crudă a hotărît. Pe mine, încalte, nici nu m-a chemat în „Divan”. Dar pe domnia-voastră, sfetnici şi boieri cinstiţi, întrebatu-va ceva?

— De unde! cîrti la rîndul său Costin. Nu se sfătuieşte decît cu răzeşii divăniţi de el, boieri de trei parale, fără moşii, fără averi! Ei n-au ce pierde! Neculce e mare spătar. Ştefan Luca are vistieria în mînă, iar Gheorghiţă Mitru trage sforile şi umblă prin tîrguri să iscodească prostimea. Îh, fraţilor! în Divan a început să miroasă a opincă!

— Ascultaţi-mă pe mine. De nu ne-om uni împotriva lui Dumitraşcu, ne-a urgisi de tot, aţîţă din nou Lupu.

— Aşa e, interveni Costin. Am auzit că vrea să schimbe şi pravila strămoşească, să-i dezlege pe moldoveni de şerbie. Îi vine lesne să slobozească robii, că nu-s moşiile lui tătîne-su! Ehei, dacă ar avea moşii, nu i-ar da mîna să vorbească de slobozenie.

— Obiceiul tot de la ei vine, vorbi iar Lupu, punînd paie peste foc. Auzit-aţi ce a făcut ţarul cu boierii? Le-a tăiat la toţi bărbile, iar pe femei le-a silit să-nveţe a dănţui, a ciripi pe franţozeşte, a se sulemeni, că aşa a văzut el pe unde a umblat. Ce mai încolo, ce mai încoace? Trebuie să ne unim şi să-i stricăm socotelile, altfel e vai de noi!

Lupu se opri o clipă, îi privi pe toţi la rînd, apoi întrebă apăsat:

— Ce ne facem dacă s-a da pe faţă că Dumitraşcu se închină Moscului?

— Eu, unul, ridic glasul şi mă împotrivesc, se făli Russet.

— Împotrivirea pe faţă nu-i bună. Ne poate pierde, îl potoli Costin.

— Logofătul Costin are dreptate, zise Lupu. Socot că deocamdată nu trebuie să crîcnim. E mai bine să-i mai trimitem o carte vizirului, despre tot ce se întîmplă. Veniţi aci, mai aproape de faclă, s-o întocmim împreună.

Şi în timp ce toţi se apropiau, ceilalţi doi dintre ei, acei închinaţi Moscului, îşi şoptiră unul celuilalt:

— Avut-am noi grijă să-i stricăm socotelile şi cu Moscul, nu vă temeţi…

— O fi primit oare ţarul cărţile noastre? se întreba, îngrijorat, Jora.

— De primit le-a primit, dar… nu ne-a dat nici un răspuns, gîndi „cu glas tare” Ghedeon.

— De ne-a da, de nu ne-a da răspuns, e tot una, răspunse Jora, arătîndu-se nepăsător. Vorba e: a aflat că Dumitraşcu e omul turcilor. Şi asta cred că nu i-a ierta-o…

În timp ce şopteau astfel, ceilalţi întocmeau răvaşul către vizir, care trecu din mînă în mînă, pentru a fi iscălit.

Deodată, din încăperea alăturată, se auzi un zgomot. Toţi tresăriră speriaţi. Teama că li s-ar putea descoperi urzeala făcu să le îngheţe sîngele în vine. Îi adunase aci şi îi unise pentru un ceas, dincolo de interesele lor potrivnice, lăcomia care îi făcea să se asemene, dorinţa de a-şi apăra averile, privilegiile şi puterea de a jefui pe cei sărmani, toate primejduite de înnoirile pe care le presimţeau din faptele domnului. Dar îndată ce simţiseră apropierea unei primejdii, nu-i mai stăpînea decît spaima, începură cu toţii a tremura din toate mădularele.

Ghedeon şi Jora se apropiară şi ei speriaţi de grupul celorlalţi. Ghedeon făcea cruci mari şi murmura:

— Doamne apără!

— Asta ce-o mai fi fost? întrebă înspăimîntat Jora.

— Parcă s-a trîntit o uşă, spuse Russet, căruia i se făcu inima cît un purice de frică.

— O fi rămas vreo fereastră deschisă, îi potoli Costin.

— Vi s-o fi năzărit! N-a fost nimic, îi linişti Lupu. Şi orice-ar fi fost, noi nu dăm îndărăt, fraţilor! Trebuie să-l scoatem pe Dumitraşcu din scaunul domniei! Să ne lege mitropolitul Ghedeon cu jurămînt, pentru a ne ţine cuvîntul, hotărî el.

Dar chiar în clipa aceea facla se stinse, ca suflată de vînt, şi boierii fugiră, îngroziţi, care încotro…

În încăperea în care nu se afla decît el şi Casandra, Dimitrie se plimba cu paşi mari, îngrijorat.

— Gonesc ceasurile care mă apropie de hotărîrea cea mare, glăsui el, către Casandra, care căuta să-l liniştească. De-ar veni odată Pricopie să-mi aducă ştirile de care atîrnă întreaga soartă a Moldovei. Pînă acum n-a sosit decît Saraciul, cu veştile de la Poartă. Trebuie să mi se înfăţişeze de îndată. Hotărîrea e pe drum. Doamne, de-ar veni mai curînd! rosti el ca pentru sine.

De afară se auzeau glasuri şi vorbe învălmăşite. Cineva încerca să intre fără a mai aştepta încuviinţare. Casandra tresări puţin speriată. Cantemir o linişti, apoi se apropie de uşa care se deschise şi se lovi piept în piept cu Gheorghiţă. Năvăli ca o furtună şi, abia trăgîndu-şi sufletul, vorbi repede, înfierbîntat:

— Iertăciune, măria ta! N-am mai putut răbda şi am venit într-un suflet să-ţi spun: măria ta! Dumitraşcule! Se pregăteşte o mare mîrşăvie împotrivă-ţi. Boierii urzesc în umbră pierzania ta!

Fără a-şi pierde cumpătul, Dimitrie îl întrebă cine sînt aceşti boieri şi dacă îi cunoaşte. Gheorghiţă înşiră pe nerăsuflate numele lui Russet, Lupu, Constantin, mitropolitul Ghedeon, Costin şi Antioh Jora.

— Parcă pînă acum se duşmăneau între ei? spuse mirat Cantemir. Ştiam că Ghedeon şi Jora erau de partea ţarului, iar ceilalţi, slugi plecate Porţii. Dar pesemne că la mişelii se înfrăţesc lupii cu oile… Haide, paharnice, vino-ţi în fire şi povesteşte. Ce ai aflat?

Lui Gheorghiţă îi mai veni puţin inima la loc, văzîndu-l pe domn atît de liniştit.

— Iaca, mă înturnam ostenit spre casă din drumurile mele pe la oamenii de omenie, pe care îi cercetez să aflu cum li-s gîndurile, povesti el, cînd zăresc o flăcăruie pătrunzînd prin crăpătura uşii unei cămări de oaspeţi, din spatele casei doamnei. Ştiind că oaspeţi la curte nu-s şi n-are cine umbla prin părţile acelea, alerg degrabă să văd cine e, dar cînd ajung aproape, aud glasuri înfierbîntate. Gîndii mai întîi să izbesc în lături uşa şi să-i prind pe tîlhari

la faptă. Ziceam că poate o fi venit careva să prade palatul domnesc, dar care nu-mi fu mirarea cînd mi se păru că desluşesc nişte glasuri cunoscute.

— Auzitu-le-ai şi vorbele? îl întrerupse, din ce în ce mai tulburat, Dimitrie.

— Auzit, măria ta! Au trimis cărţi vizirului că eşti vîndut Moscului, dar vizirul aşteaptă dovezi. Lupu şi Russet s-au lăudat că le plăsmuiesc ei!

— Dar Ghedeon şi Antioh ce spuneau? Au scris şi ei vizirului? întrebă Dimitrie batjocoritor. Că pînă acum ştiu că ţineau cu ţarul.

— Da! au scris şi ei. I-am auzit şoptind în taină, să nu audă ceilalţi, că au trimis carte ţarului să vie mai curînd să-i bată pe turci şi să-l scoată din domnie pe Dimitrie voievod, care e omul turcilor. Şi mai spuneau că le dă hatmanul 10 000 de oaste şi zaherea numai să vie degrabă să lovească podul de pe Dunăre şi să-l dea jos pe domn.

— Ajunge, Gheorghiţă, îl opri Dimitrie şi, acoperindu-şi faţa cu mîinile, rosti cu glasul scăzut: Îi ştiam vicleni, hrăpăreţi, în stare de intrigi mărunte, dar nu-i credeam atît de ticăloşi! Mi-e silă şi ruşine!

Casandra căuta să-l liniştească, cu glasul ei blînd şi vorba-i înţeleaptă, dar de astă dată Cantemir nu o mai ascultă. Bătu furios din palme şi un copil de casă intră.

— Să vină aici, numaidecît, hatmanul Jora şi spătarul Neculce, porunci el.

Casandra îl privi îngrijorată, apoi se ridică să plece. Nu se cuvenea să ia parte la trebile domniei. O soţie cuminte îl ajută pe domn din umbră şi nu se cade a se înfăţişa decît atunci cînd este poftită să se aşeze pe scaunul domnesc, alăturea de domnul ţării.

Cantemir o însoţi pînă la uşă, sărutînd-o pe frunte. Cînd se întoarse, în faţa lui se aflau hatmanul Jora şi spătarul Neculce.

— Cu plecăciune, măria ta! zise hatmanul, închinîndu-se pînă în pămînt, în timp ce Neculce se plecă şi el, puţin nedumerit.

— Vă mulţămesc, boieri dumneavoastră, că aţi venit, zise Dimitrie, abia stăpînindu-şi mînia. V-am poftit aci în grabă, pentru sfat… Mi-au sosit veşti de la Dunăre. Vizirul se apropie şi, după cum ştiţi, ne cere ajutor şi hrană. Dar în ăst timp pogoară şi oastea moschicească. Dacă ajung la hotarele noastre, ne vor cere şi ei ajutor. În cumpăna aceasta, domnul vă întreabă pe cine se cade a ajuta? Cantemir se opri şi-l privi drept în ochi pe Jora, apoi urmă: Ca unul ce ai mîna asupra oştirii, ce mă sfătuieşti, hatmane?

— De… Ştiu şi eu… măria ta… Nu ne putem întoarce faţa de la lumina sultanului. Se cade dar să ascultăm de porunca vizirului? Şi apoi… cu ce puteri să ajutăm pe ţarul Moscului şi ce am avea de cîştigat de la el?

În faţa acestei neruşinate prefăcătorii, Dimitrie nu-şi mai putu ţine firea şi izbucni:

— Cu ce puteri? Să-ţi spun eu, hatmane? Cu cei 10 000 oaste şi cu zahereaua ce ai scris ţarului că le ai gata. Şi mai întrebi la ce ne-ar putea ajuta? Să trimită cît mai degrabă să lovească podul de pe Dunăre, şi să-l schimbe pe domnul Moldovei, aşa cum i-ai scris lui Petre Alexeevici. Ce ai cîştiga? Aş vrea să ştiu şi eu ce ai voit să cîştigi domnia ta? Că de vroiai binele ţării, ne-o spuneai pe faţă, la sfat, în Divan. Şi apoi, de vreme ce crezi în puterea Moscului, de ce mă îndemnai, adineauri, să dau ascultare turcului?

— Mai greşeşte omul, fără de voie. Iertăciune, măria ta, bolborosi Antioh pierdut.

— Asta ţi-a fost credinţa ce mi-ai jurat, hatmane? mai strigă, dîndu-şi drumul mîniei, Dimitrie.

Mic, neajutorat, fără pic de mîndrie, hatmanul sta în faţa lui, încovoindu-se şi tremurînd. Îi aminti de mila ce i-o arătase lui Russet şi îl rugă să se îndure şi de bătrîneţele lui.

— Nu te încovoia aşa, hatmane! Eu nu tai capetele boierilor potrivnici, îi răspunse dispreţuitor, dar neînduplecat, Cantemir. Pe mitropolit nu-l pot lovi aşa cum s-ar cuveni, că e faţă bisericească. Dar n-am nevoie de hatman fără credinţă peste oastea mea! Semnele

dregătoriei le vei da spătarului Neculce, care va fi de azi înainte hatman peste oaste. Iar domnia ta… te vei duce la mînăstirea Bistriţei, să te rogi pentru iertarea păcatelor! Şi fără să-l mai privească se întoarse către Neculce: Dă-i strajă să-l însoţească, spătare! porunci el, căutînd pe cît putea să pară liniştit.

Dar după ieşirea lui Antioh, Cantemir se lăsă istovit în jilţul său.

— Nu-ţi pară rău, Dumitraşcule, de ce ai făcut. S-a mai curăţit pădurea de o uscăciune!

Cu aceste cuvinte care-i aduseră „domnului” din nou zîmbetul pe buze, prietenul său din copilărie, Gheorghiţă, se înclină şi ieşi.

Un copil de casă îl înştiinţa pe Cantemir că afară se afla Saraciul, care venea cu ştiri de seamă de la Ţarigrad.

Îl aşteptase cu mare nerăbdare, dar cînd acesta îi spuse că veştile pe care i le aducea erau şi bune, şi rele, se întunecă iar. Vru să le cunoască şi pe unele, şi pe altele.

Cele bune erau în legătură cu Tolstoi, la care Iani pătrunsese din nou, cumpărîndu-l pe paznic. Dar cînd veni vorba de cele rele, Saraciul se codi un timp, apoi încercă să vorbească, dar nu izbuti, îşi ascunse faţa în mîini şi izbucni în plîns.

— Ce ai, Saraciule? Ce s-a întîmplat? întrebă, speriat, Dimitrie. Spune! Nu cumva Antioh?…

Saraciul îşi stăpîni cu greu plînsul:

— Vizirul a făcut jurămînt să te piardă, măria ta! zise într-un tîrziu. Ţi-a dat învoirea să faci prieteşug cu Moscul, aşa cum ai cerut, dar a făcut-o numai pentru a putea aduna dovezi împotriva măriei tale, să-i arate sultanului că te-ai unit cu ţarul şi că unelteşti împotriva lui.

Dimitrie se tulbură.

— Şi ce-a spus? Ce-a făcut sultanul?

La întrebarea aceasta, drept orice răspuns, Saraciul lăsă capul în piept şi tăcu.

— A poruncit să-mi taie capul! Nu e aşa? Vorbeşte, Saraciule! Eşti doar omul meu de credinţă! Haide, rogu-te, vreau să ştiu totul, nu-mi ascunde nimic!

Saraciul mărturisi, într-un hohot de plîns:

— Sultanul a dat poruncă de mazilire, măria ta!

Şi zicînd acestea, se aruncă la picioarele lui Cantemir, care nu se clintise din încremenirea în care îl aruncase vestea cea neaşteptată.

— Aşadar, planul boierilor răzvrătiţi a izbutit. M-au pîrît vizirului? Acuma, deasupra capului meu atîrnă sabia gîdelui turcesc, murmură el. Iar dacă ţarul va da şi el ascultare ticăloşilor care au uneltit împotriva mea, nu-mi voi putea aduce la îndeplinire planul de dezrobire al scumpei mele ţări… Sărmane Toader! Miluţă, Moş Gavrilă şi voi toţi cei mulţi care aşteptaţi de la mine izbăvirea, n-o veţi avea. Boierii au fost mai tari! Vă cer iertare!

Trecuse de miezul nopţii. Casandra se plimba de la un capăt la celălalt al încăperii, frîngîndu-şi mîinile. Din cînd în cînd dădea puţin în lături o perdea şi privea dincolo de ea. Apoi se îndrepta spre un sfeşnic cu mai multe braţe şi stinse din lumînări. Nu rămase aprinsă decît una singură. O slujitoare veni să aducă un ulcior cu apă, pentru la noapte. Îi spuse în şoaptă:

— Umblă binişor, Ileană! Măria sa se hodineşte. Să nu-l trezim. De trei nopţi n-a mai închis ochii…

Slujitoarea dădu din cap în semn că a înţeles, puse ulciorul pe masă şi ieşi în vîrful picioarelor. Dar perdeaua se dădu încet în lături. Dimitrie intră, călcînd în vîrful picioarelor, să nu-i deştepte pe cei din casă, pe care îi credea adormiţi, o zări pe Casandra, şi o privi înduioşat.

— Te credeam adormit, Dimitrie.

— Cine poate dormi, cînd a zvîrlit în primejdie atîţia oameni nevinovaţi, buna mea Casandra? Gîndeşte-te! Pentru a se răzbuna pe mine turcii ar putea să-l ucidă pe Antioh, apoi pe Saraciul, pe Iani. Pricopie şi Luca ar putea plăti şi ei cu viaţa, dacă ţarul ar pleca urechea la cuvintele înveninate ale vrăjmaşilor mei şi ai poporului! Ştii tu ce înseamnă să ai cugetul împovărat că ai azvîrlit în primejdie atîţia oameni, prieteni, fraţi şi ţara pe care ai vrut s-o scapi?

Dimitrie îşi trecu mîna peste frunte şi începu a călca rar, în lungul şi latul încăperii, aşa cum făcea întotdeauna cînd era frămîntat de gînduri. Aşadar, omul de ştiinţă, cu vederi limpezi, s-a înşelat cînd a crezut că va avea alături de el pe sfetnicii, pe slujitorii bisericii, pe aceia pe care îi scăpase din temniţă… Îi ştia pe boieri lacomi, trufaşi, dar nu credea că, pentru a-l pierde pe el, ar fi în stare să-şi jertfească ţara. Uitase că pentru ei, „ţara” era o moşie pe care o foloseau pentru chiverniselile lor. Nu va putea deci să se bizuie decît pe cîţiva prieteni şi pe norodul care îşi dorea izbăvirea. Îşi aminti de făgăduiala ce i-o făcuse lui Toader şi îi vorbi în gînd: „Nu, Toadere, nu te-am minţit. N-am minţit pe nici unul din acei ce au crezut în mine. Iar de ar fi să nu îmi pot ţine făgăduiala, să nu mă blestemaţi! Gîndul mi-a fost bun, dar viclenia oamenilor din preajma mea a zguduit temeliile pe care vroiam să clădesc neatîrnarea noastră!”

Glasul Casandrei îl smulse din gînduri:

— Nu te nelinişti, Dimitrie, vorbi ea. Ştiu că fără ajutorul ţarului nu ţi-ai putea aduce la îndeplinire planurile, dar ţarul e un om mare, el nu va da ascultare vorbelor unor ticăloşi fără credinţă. Vei vedea că Pricopie şi Luca se vor întoarce nevătămaţi. Atît cît poate judeca mintea mea de femeie, socot că numai un om mărunt ca vizirul poate pleca urechea la uneltiri viclene.

Deodată, Casandra tăcu. De afară se auzeau tropote de cai. Dimitrie le ascultă şi el mai înviorat. Tropotele se apropiau, şi amîndoi alergară, plini de bucurie, la fereastră.

— Trebuie să fie ai noştri! rostiră într-un glas.

Faţa lui Dimitrie se însenină. Cine alt ar putea alerga aşa, în noapte?

— Iată, se luminează de ziuă, zise, mai înveselită, Casandra.

— Dee domnul să se lumineze şi viaţa noastră! răspunse Dimitrie.

Dar tropotele se îndepărtară. Li se păru că n-a fost decît o nălucire. Dimitrie se tulbură.

— Nu, n-a fost o nălucire, spuse el, şi dacă nu sînt solii care se înapoiază de la ţar, atunci trebuie să fie altcineva…

Da, ei sînt, ienicerii vizirului care vin să-l ducă la Poartă! Se apropie de Casandra şi îi vorbi:

— Casandra mea, tu nu eşti o femeie sperioasă. Ai un suflet de oştean. Ai dovedit-o în atîtea rînduri, ţinînd piept primejdiilor prin care ai trecut alături de mine. Dacă vor veni să mă ia să mă ducă la picioarele sultanului, nu te înspăimînta! Şi adăugă cu un zîmbet duios: Vorba dădăcii: „Iarba rea nu piere”. Avem copii şi ceea ce n-am izbutit eu, va duce poate la capăt băiatul nostru cel mic, Antioh, care îmi seamănă în totul.

În timp ce vorbea, tropotele, care încetaseră o clipă, se auziră din nou. Dimitrie făcu un pas să se îndrepte spre uşă, totuşi… rămase neclintit şi dîrz în locul unde se afla, aşteptînd bărbăteşte osînda… Dar Casandra nu mai putu răbda şi, plină de curaj, ieşi să înfrunte ea cea dintîi primejdia… Trecuseră numai cîteva clipe, dar lui Dimitrie i se păru o veşnicie. Deodată o văzu pe Casandra intrînd ca o furtună şi strigînd voioasă:

— Sînt ai noştri, Dimitrie! În sfîrşit! Iată, s-au întors şi vin! … Vin!

Dimitrie se însenină la faţă şi se grăbi să le iasă întru întîmpinare. Întinse braţele să-i cuprindă pe amîndoi, pe Luca şi Pricopie, care veneau în grabă mare însoţiţi de credincioşii lui prieteni, Gheorghiţă şi Neculce.

— Ce-aţi făcut? Haide, spuneţi-mi mai curînd, vorbiţi! Aţi primit de la ţar întărirea? întrebă, plin de nerăbdare, Cantemir.

— Primit. În ziua de 13 aprilie, la Luţc, măria ta, răspunse Luca şi-i arătă învoiala ce s-a aşezat între el şi ţar, după cum fusese hotărît.

— E iscălită de mîna înălţimii Sale şi întărită cu pecetea lui, mai adăugă.

Dimitrie şi Casandra se priviră cu ochii în lacrimi. Luca scoase din sacul de călătorie o cutie frumos încrustată şi i-o întinse lui Dimitrie.

— Acesta este darul înălţimii Sale. Iată şi mantia de samur pe care o trimite doamnei, mai zise el.

Dimitrie deschise tulburat cutia cu incrustaţii fine:

— E pecetea şi chipul ţarului, înconjurat cu diamante, pe care vi-l trimite ca semn al prieteniei sale, spuse, cu mîndrie, Luca.

Dimitrie îl sărută pe frunte, apoi, cătînd să-şi înfrîngă înduioşarea ce-l cuprinsese, întrebă:

— Ai dat ochii cu generalul Şeremetiev?

— Dat, măria ta! M-am abătut în drum pe la tabăra din Soroca şi i-am arătat porunca ţarului. Generalul a pornit de îndată 4 000 de oaste către Iaşi, să-l ocrotească pe domnul Moldovei. Mîine în zori vor fi aici! răspunse prompt Luca.

— Atunci să nu mai zăbovim o clipă, spuse Dimitrie, cu faţa luminată de fericire. A sosit ceasul să rostim în faţa întregii ţări voinţa noastră. Şi întorcîndu-se către Pricopie hotărî: Căpitane, dă poruncă să fie trase toate clopotele în cetate! Să vestească norodului că se petrece o faptă mare! Iar lui Neculce îi porunci: Hatmane, cheamă-i pe boieri în Divan! E sfatul lor cel din urmă!

„N-AM HOTĂRÎT SINGUR!”

Dangătul clopotelor răscolise întreg tîrgul. Mulţimea ieşise grăbită, umplînd uliţele, neştiind ce năpastă s-o mai fi năpustit asupra ei.

Acum se îndrepta către Palatul domnesc, tălăzuindu-se pînă pe sub ferestrele lui, înghesuindu-se curioasă să vadă ce se întîmplase. Erau tot soiul de oameni de prin oraşe şi sate, care se strigau pe nume şi dădeau din coate să se poată apropia unii de alţii.

— Ce-o mai fi, doamne?! Ce ne mai paşte oare? Aţi aflat cumva ceva?

Nu, nimeni nu aflase. Nimeni nu ştia nimic.

— Bag sama trebuie să fie lucru însămnat, de sună toate clopotele Ieşilor, spuneau unii dintre ei.

— Chiar aşa! răspundeau alţii. Hai degrabă şi om afla!

Şi oamenii porneau înainte făcîndu-şi loc prin gloata tot mai deasă.

În pragul unei case, o bătrînă opri din drum un trecător voinic şi tînăr, îmbrăcat ca pe la ţară, şi-l întrebă speriată.

— Ce s-o întîmplat, flăcăul mamii? Nu cumva or intrat tătarii?

— N-or intrat, mămucă! Da’ ce, altă treabă n-au? glumi flăcăul. Apoi, încruntîndu-se oleacă, grăi: D-apoi eu, drept să spun, încă nu ştiu ce-i că nu-s de pe aici… Abia sosii în oraş. Sînt venit cu tatîne-miu după nişte amărîte de nevoi! Dar m-oi duce să văd ce-i. O veni oastea Moscului, bătrînico! La ei ne e nădejdea şi scăparea!

Bătrînica duse mîna la gură şi oftă:

— Să te audă Dumnezeu, ficiorule!

Dar flăcăul n-o mai auzi, o zbughise şi se pierduse prin mulţime. În urma lui, un moşneag, care le ascultase vorba, o întrebă zîmbind pe sub mustaţa căruntă şi groasă:

— Şi zi, vrei să vină oastea ţarului, mămucă, să te scape? mormăi el.

Femeia îl privi cercetător, nedumerită. Cu ce gînd o întreba oare? Să fi fost vreo iscoadă de-a turcilor? Parcă n-ar fi crezut. Prea îi era portul cinstit şi chipul prietenos. Femeia îşi scutură teama de o clipă şi răspunse:

— Ei, da, vezi bine că vreau! Şi ce-i? Au dumitale ţi-a fi atît de bine cu turcii că n-ai vrea?

De astă dată moşneagul rîse cu toată gura.

— Apoi nu mai pot de atîta bine. Că de aceea umblu după judecăţi pe uliţele Iaşilor…

Femeia se mai lumină la faţă.

— Da' de pe unde eşti, moşule? întrebă ea, îmbunată.

— Ia, de prin părţile Fălciului. Gavrilă-mi zice, iar flăcăul cu care ai stat de vorbă mi-i fecior, îl cheamă Miluţă! îşi umflă moşul pieptul, mîndru nevoie mare.

— Apăi să-ţi trăiască, bade, că-i tare „corajos”! răspunse femeia.

Dar moş Gavrilă nu mai avu timpul să-i mulţumească, aşa cum s-ar fi cuvenit, căci norodul venea buluc şi îl împingea mai departe. Şi apoi se grăbea să-l ajungă din urmă pe Miluţă, care se îndepărtase binişor.

Cînd ajunseră amîndoi sub zidurile palatului, clopotele încetaseră. Nu mai stăruia decît murmurul mulţimii încordate, cu privirile aţintite spre ferestrele închise ale palatului.

Ce s-o fi petrecînd acolo înăuntru? se întrebau oamenii.

Se întreba şi moş Gavrilă, şi Miluţă. Aceeaşi întrebare se citea şi pe chipul ars de soare al unui om care se afla lîngă ei şi spre care căta Miluţă cu coada ochiului, că era tare chipeş şi vînjos.

Dacă dangătul clopotelor răscolise în chipul acesta sufletele oamenilor de afară, în alt chip îi stîrnise pe boierii ce se aflau înăuntru. Adunaţi în marea sală a Divanului, se

întrebau unii pe alţii ce lucru de seamă se petrecuse fără a li se da şi lor de ştire.

Şi, cînd îl mai văzură între cei de faţă pe vistiernicul Luca, intrară la şi mai mare bănuială. Vornicul Lupu Costache se apropie de el, şi neputînd să-şi ascundă un zîmbet strîmb, îi vorbi:

— Ei, da' ce-mi văd ochii? Lume nouă! Lume nouă!… Sînt aproape două luni de cînd nu te-ai prea arătat printre noi, vistiernice! Ce ai făcut prin Lehia, de ai zăbovit atîta?

— Ia, am jucat şi eu la nuntă! rîse Luca.

— Şi ai jucat bine?

— Bine, vornice, că doar îs tînăr şi îmi place să joc! Domniei tale nu? întrebă el zîmbind cu înţelesuri.

— Cum de nu? Cum de nu? Şi mie îmi place să joc! scrîşni Lupu.

Apoi se depărtă spre un colţ al sălii, unde îi făcu semn fratelui său Constantin să se apropie, împreună cu alţi cîţiva din boierii uniţi în aceleaşi gînduri. Cînd fură toţi lîngă el le spuse pe şoptite:

— Ascultaţi ce vă spun eu! La curte bate vînt de hăinie! Nu-mi place obrazul lui Luca. Ce-a căutat la lehi? Ascultaţi, dacă iese la iveală că Dumitraşcu se închină la ţarul Moscului să nu crîcniţi! Vă trageţi de îndată la mînăstire la Bursuci, faceţi tabără şi vă închideţi acolo cu ceva oameni. Vă dau eu de ştire, la vreme, ceea ce aveţi a face mai departe.

Dar… şoaptele încetară deodată. În sala Divanului se lăsase o tăcere apăsătoare.

Dimitrie Cantemir intră călcînd mai apăsat ca de obicei. Se aşeză în scaun încet şi solemn, îi măsură cu privirea pe toţi cei de faţă, apoi grăi rar şi răspicat:

— V-am chemat în grabă, boieri dumneavoastră, fiindcă s-a petrecut o faptă deosebită şi de mare însemnătate, pe care se cade să o aflaţi şi domniile voastre! Iată dar cele ce am hotărît…

Crezînd că e bine să-i amintească domnului şi de voinţa boierilor, bătrînul Russet îl întrerupse:

— Cum? Luatu-s-a vreo hotărîre în Divan, fără a ni se da şi nouă de ştire, măria ta?

— Da, vel-vornice! Hotărîrea a luat-o domnul ţării, îi tăie vorba Dimitrie. După… cinstitele sfaturi ce cu multă bună-voie şi înţelepciune mi le-aţi dat…

Făcu o scurtă pauză, în care timp urmări uimirea de pe chipurile lor, apoi rosti cu glas puternic şi hotărît:

— Văzînd starea în care ne aflăm şi cererile grele cu care ne împovărează vizirul şi la care ţara nu poate răspunde, şi toate greutăţile ce au adus turcii ani de-a rîndul peste capul nostru, văzînd că ţarul Petru a ridicat sabia pentru a slobozi popoarele de sub robia turcească, am făcut legătură cu înălţimea sa împăratul…

Un freamăt trecu prin toată adunarea. Lupu şi Russet păliră, în timp ce printre boierii întorşi din surghiun se auziră murmure de mulţumire. Dar freamătul se potoli de îndată, căci vodă urmă:

— Vorbirile ce s-au dus între noi în ăst timp s-au purtat din voia noastră deplină, fără silire sau apăsare de nici un fel, într-o înţelegere desăvîrşită, ca de la prieten la prieten. La capătul acestor vorbiri, am căzut la învoială cu ţarul să ducem împreună lupta împotriva sultanului Vistiernicul Luca va să dee citire învoielei ce s-a aşezat între noi, spre ştiinţa domniilor voastre.

De astă dată, freamătul care străbătuse mulţimea boierilor nu conteni decît în clipa cînd Luca se apropie de scaunul domnesc, cu pergamentul în mînă.

În colţul lui, galben la faţă şi tremurînd, Lupu strînse braţul fratelui său, şoptindu-i:

— Văzut-ai? Ce v-am spus? Acum ştiţi ce-aveţi a face! Duceţi-vă în grabă la Bursuci! Adunaţi oamenii şi ne-om sili cît om putea să nu-i iasă lui Dumitraşcu pe voie!

Fără a mai zăbovi o clipă, Constantin Costache şi alţi cîţiva boieri potrivnici domnului se strecurară afară din sală. În timpul acesta, Luca despături pergamentul pecetluit cu peceţi grele şi începu a da citire celor hotărîte:

„Bir să nu dea ţara nici un ban.

Pre domn să nu-l schimbe nimeni pînă la moarte şi să-i urmeze fiul lui, pre care şi l-o alege ţara, astfel ca neamul lui să nu lipsească din domnie.

Pre boieri să nu-i mazilească domnul din boierie pînă la moarte, decît pentru mare vină! Şi orice greşeală ar face, să nu-i pedepsească fără judecata sfatului şi iscălitura mitropolitului.

Venitul domnului să fie doar vama ocnei şi a altor tîrguri, iar altă dare să nu pună.

Mazilii şi mînăstirile să-şi stăpînească ocinile şi moşiile şi să iee de pe ele şi desetina de stupi şi de mascuri şi goştine de oi, fără a da nimic din ele.

Zece mii de oameni de oaste să se pregătească de luptă în ţară. Împărăţia să le dea leafă din vistieria împărătească.

Iar pace cu turcul nicidecum să nu facă".

Sfîrşind citirea, Luca înfăşură pergamentul şi-l dădu domnului, adăugind:

— Pre aceste ponturi au jurat tare împăratul Moscului şi au iscălit. Iară eu am iscălit pentru domnul Ţării Moldovei, singur stăpînitor!

După citirea acestei învoieli, în Divan se făcu o tăcere adîncă.

Toţi cei de faţă simţeau cît de însemnate erau toate cîte le auziseră. Îşi dădeau seama că, într-adevăr, aşa cum le spusese, Dimitrie căzuse la învoială cu ţarul ca de la frate la frate. Nu era în învoială nici urmă de închinare. Dimpotrivă, se întăreau hotarele ţării, care era slobozită de orice biruri.

Boierii răzeşi înţeleseră cu bucurie că domnul întocmind învoiala se gîndise şi la nevoile celor sărmani, căci hotărîse să micşoreze mulţimea birurilor care-i apăsau. Iar el însuşi dăduse pildă, nepăstrînd pentru domn decît venitul din vama ocnei.

Şi tocmai aceasta nu era pe placul boierilor mari, care se simţeau loviţi de-a dreptul în averile lor. Apoi nu le venea

de fel la îndemînă ca domnia să se moştenească din tată în fiu. Nici nu voiau să audă de asemenea orînduire. Se învăţaseră a-i schimba pe domni după voie şi a cumpăra pe rînd, la Poartă, scaunul ţării. Altfel însemna ca domnul să stea mai presus de puterea lor, stăpînindu-i şi tăindu-le orice putinţă de a jăfui!…

Iată gîndurile care îi frămîntau pe toţi acei de faţă şi nu le dădeau răgazul a mai simţi nimic altceva.

Dimitrie înţelese ce se petrece în sufletele lor, şi grăi, pentru a-i dezlega de încătuşarea nehotărîrii:

— Iată, boieri dumneavoastră! Aceasta a fost hotărîrea mea, pe care nu cu uşurinţă am luat-o. Şi acum voiesc a şti care sînt gîndurile domniilor voastre?

Lupu vorbi cel dintîi şi, pentru a-şi ascunde gîndurile, răspunse mieros:

— Cu multă cuminţenie ai hotărît, măria-ta! Eu, unul, socot că e bine ce s-a făcut. E tare bine!…

Dar Russet, care nu-şi putea stăpîni ciuda, îi luă vorba din gură.

— Or fi bune toate, dar mie un lucru nu mi se pare drept şi nu l-am priceput. De ce să fie domnul tot de un neam şi să nu se mai aleagă şi dintre boieri?

— Fiindcă s-a adeverit că această alegere nu-i decît un prilej de zavistie şi de cheltuială. Nu este alegere, vornice! E tîrg şi cumpărare! Iar preţul îl plăteşte ţara! Cînd nu se va mai cumpăra domnia, nu va mai fi nevoie s-o plătească norodul, din sudoarea lui! Acum ai priceput? răspunse dîrz Dimitrie.

Căldura vorbelor lui începu să slobozească limbile celor care gîndeau la fel ca el. Neculce vorbi:

— Bine-ai grăit! Aşa e, măria-ta!

Dar vornicul Russet nu înţelegea să se dea încă bătut:

— Mda! făcu el. Eu, unul, însă, ca mai bătrîn, cred că te-ai cam pripit, măria ta, cu prieteşugul Moscului. Era mai bine să fi adăstat pînă s-a bate turcii cu ei şi, care parte a birui, cu aceea să ţinem…

— Bună socoteală! Să adast! Dar ei mă adastă pe mine? întrebă mînios Dimitrie. Nu, vel-vornice, nu mai era vreme

a mă chivernisi, că mă apucau turcii. Iar dacă am văzut că boierii de sfat nu sînt toţi într-un cuvînt şi o credinţă cu mine, am pornit la faptă şi am hotărît să iau asupra mea legătura pe care o cerea ceasul. Că eu, s-o ştie toţi, apăsă vodă pe cuvinte, n-am mers după mintea mea, ci am făcut ce m-a învăţat tocmeala vremii! Şi, privind spre mitropolit, Dimitrie adăugă: Ce gîndeşte sfinţia sa? E bine ce-am hotărît?

Ghedeon îşi dădu seama că nu mai poate da îndărăt. Dacă e să vină ţarul, cum ar putea da biserica îndărăt?

— Bine ai făcut, Măria ta, întări el. Căci împăratul a jurat să scape toate neamurile din răsărit de robia turcească.

Se mai ridicară şi alte glasuri:

— Bine-ai făcut, măria ta, spuse bătrînul boier Ilie Sturza. Noi ne temeam că-i merge cu turcii, şi ne legasem între noi să te lăsăm singur şi să trecem la Mosc.

— Bine-ai făcut, măria ta! se auzi şi glasul lui Nicolae Costin.

Gheorghiţă Mitru se repezi şi el, cum îi era firea.

— Să nu-ţi pară rău, măria ta, că de-i slobozi norodul, apăi norodul te-a binecuvînta în veci!

— Vă mulţămesc, boieri dumneavoastră, le răspunse tuturora Dimitrie. Şi vreau să vă mai spun că, în aceste zile, 4 000 de călăreţi ai generalului Şeremetiev vor coborî în Iaşi, spre a face pază, de ar voi turcii să ne lovească!

La spusele lui Cantemir, Lupu îngălbeni la faţă, îşi muşcă buzele şi murmură înciudat.

— S-a gîndit la toate, năpîrca!

Această ultimă veste păru însă a zdruncina chiar şi nehotărîrea celor care nu vorbiseră pînă atunci. Şi izbucniră cu toţii într-o urare:

— Să trăieşti, măria ta!

— Iar acum, hatmanul Neculce să dea citire acestui cuvînt al nostru către mulţime! Să-l cunoască toată ţara!

Dimitrie îi întinse pergamentul lui Neculce, care se îndreptă spre fereastră şi o deschise.

Afară se făcu deodată o mare tăcere. Nu mai sufla nimeni. Neculce începu a citi cu glas tare:

„Noi, Dimitrie Cantemir, din mila lui Dumnezeu Domnul ţării Moldovei, facem cunoscut acestea întregului norod.

Duşmanii noştri de totdeauna, turcii, n-au fost următori cinstiţi învoielii încheiate de înaintaşii noştri. Ei au adus asupra ţării Moldovei tot felul de asupriri, au dărîmat cetăţile, au dat voie tătarilor a le prăda, au dus în robie pe fii şi fiicele ţării, iar tributul l-au sporit pe fiece zi într-atîta, de au ajuns cu neputinţă de răbdat.

De aceea, ascultînd glasul Moldovei care geme greu asuprită, noi ne-am unit cu ţarul Moscului, milostivul şi dreptcredinciosul Petru Alexeevici, care a ridicat arma spre a mîntui popoarele din jugul robiei mahomedane.

Şi împreună am legat pe vecie soarta ţărilor noastre, pornind din toată inima la luptă împotriva turcilor!”

Ca vuietul mărilor porni de sub ferestre strigătul de bucurie al mulţimii. Neculce fu nevoit să se oprească din citit. Cînd se mai potoli zgomotul, el rosti ultimele cuvinte ale chemării la luptă:

„Moldoveni! Eu, Dimitrie voievod, vă chem pe toţi să vă ridicaţi şi să veniţi la oaste! Luaţi armele, spre a-i sta Moldovei într-ajutor! Să vă însufleţească faptele străbunilor şi să vă bateţi vitejeşte, ca pe vremurile lui Ştefan vodă, pentru dreptatea şi slobozenia voastră şi a copiilor voştri!”

Afară, oamenii se îmbrăţişau fără a se cunoaşte, rîdeau, plîngeau, îşi aruncau în văzduh căciulile. Iar strigătele lor de bucurie se înălţau nestăvilite şi pătrundeau prin fereastra deschisă, ca şi cum mulţimea ar fi fost în sala Divanului.

Neculce, Gheorghiţă, Luca şi toţi boierii răzeşi îşi simţiră ochii umezi. Plîngeau şi ei de bucurie, ca şi oamenii de

afară. Numai pe feţele boierilor mari se întinsese ceva din ceaţa gîndurilor ce-i stăpîneau. Russet tăcea, dar parcă se făcuse mai mic. Ascuns în umbră, Lupu se ferea să nu se vadă cum îi tremură bărbia.

Dar cine se mai uita la ei? încălziţi de dogoarea ce venea de afară, din sufletele oamenilor, toţi ceilalţi se apropiară de scaunul lui vodă, făcînd zid în jurul lui.

Dimitrie coborî încet treptele tronului şi se îndreptă spre fereastră. Cînd se arătă în pervazul ei, bucuria norodului nu mai cunoscu margini. De pretutindeni se înălţară strigăte de „ura, trăiască Vodă Cantemir!”

El privi mulţimea în tăcere, făcîndu-i semne prietenoase cu mîna. Apoi se întoarse cu faţa spre cei dinăuntru, şi cu glasul mişcat, le spuse:

— Aţi auzit? Acesta a fost cuvîntul ţării! Ea m-a îndemnat a face ceea ce am făcut. Vreau să se ştie că n-am hotărît singur!…

Privi apoi cu chipul luminat spre cei de afară ce nu mai conteneau să-şi arate bucuria…

Pierdut în mulţimea pe care o întrecea cu un cap, moş Gavrilă privi uimit la omul din fereastră, apoi îşi scoase căciula şi rosti:

— Aveai dreptate. Aşa este! Acum te-ai dat pe faţă, Dimitrie! Tu nu erai străin! Al nostru erai, aşa precum spuseseşi! Să trăieşti, măria ta!

Zicînd acestea bătrînul îşi plecă genunchii cu smerenie.

Miluţă îşi privi îndelung tatăl. Îl asculta fără a înţelege tîlcul vorbelor lui, dar înţelese tîlcul îngenuncherii şi îi urmă pilda. La fel făcură toţi cei din jurul lor. Ca spicele care se apleacă sub legănarea vîntului, aşa se încovoia mulţimea, tălăzuindu-se şi îngenunchind, cît era uliţa de mare, în semn de mulţămită, în faţa domnului care-o înţelesese şi căta să-i preschimbe gîndurile în faptă.

Deodată, în tăcerea care se lăsase, se auzi un glas plin de voioşie. Era glasul lui moş Gavrilă care, amintindu-şi parcă de ceva, strigă către fecior-su, împins de lume cam departe de el:

— Văzut-ai, măi Miluţă? Aista era domn, măi! Domnul ţării!

TRĂDAREA

Pîlcul de 4 000 de călăreţi ai generalului Şeremetiev sosi chiar a doua zi la Iaşi şi slaba împotrivire a ostaşilor turci aflaţi în cetatea de scaun se nărui de îndată. Nici o primejdie de lovire nu se mai arăta din această parte.

Lupu Costache înţelese că Dimitrie nu mai poate fi scos din scaun decît prin biruinţa oştilor turceşti asupra ţarului, şi hotărî să-şi împlinească planurile. Plecă în aceeaşi seară spre Galaţi, sub cuvînt că se duce să ia măsuri pentru a porni carele cu grîne trebuitoare armatelor unite.

La chemarea lui Cantemir răspunsese cu avînt ţara întreagă. Oamenii veneau de pretutindeni să se înscrie la oaste. Mai întîi se înscriseră mazilii, care fugiseră de urgia lui vodă Nicolae. Din Vrancea pînă în Orhei, pîlcuri de ţărani se înarmaseră cu ce apucaseră şi se îndreptau spre Iaşi, iar numărul lor se îngroşa pe măsură ce se apropiau de cetatea de scaun.

Pe toate uliţele, pe la toate încrucişările de drumuri, se gătiseră locuri anume pentru a-i înscrie pe oameni la steaguri.

Sub toate umbrarele se înjghebaseră în grabă mese înfipte în patru pari pentru acei care veneau în pîlcuri dese şi erau atît de mulţi că nu se mai ajungeau. Se întorceau butoaie mari cu fundul în sus, se uneau scaune şi chiar căldări de aramă scoase de prin beciuri, pentru întocmirea listelor. Căci veneau meşteşugari şi ţărani, tot soiul de negustori hotărîţi să lupte, să-l doboare pe duşman. Hatmanul oştirii se codise la început să primească printre ostaşi oameni care se socotea că îşi au rostul în alte locuri şi a căror lipsă de la munca lor putea opri în loc mersul vieţii de fiecare zi. Dar oamenii stăruiau, nepăsători la ceea

ce lăsau în urmă, să fie primiţi la oaste. Se lăudau în gura mare ciubotarii şi croitorii, fiecare cu priceperea lui, că fără ei soldaţii n-ar face doi bani, că n-ar putea lupta fără cizme şi fără straie.

Un rotar pe cale de a fi respins, fiindcă nu mai era tînăr, spunea că nu are atîtea degete să numere cîte roţi ar fi în stare să dreagă într-un singur ceas, pentru căruţele oştirii.

— Şi tocmai pe mine vreţi să mă lăsaţi… de căruţă? adăugă atît de mîhnit, încît fu înscris pe dată.

Un fierar spătos se fălea arătîndu-şi pumnul cît o măciucă:

— Eu n-am nevoie de flintă. Eu mă bat cu ăsta! Dacă îl ating numai pe turc, i-am turtit şi fesul şi capul!

Şi astfel mergea treaba, cu rîsete şi voie bună. Pînă şi slugile boiereşti îşi lăsaseră stăpînii, în nădejdea că vor scăpa de ei pentru totdeauna, dacă Petru şi Dimitrie vor birui.

Gheorghiţă Mitru nu pregetă să-l ajute cu nădejde pe Neculce, care nu mai prididdea să adune oştirea. Umbla din loc în loc, cercetînd dacă oamenii-aveau ce le trebuie, le aducea cuvîntul de îndemn şi mulţămită al domnului. Iar cînd îi spunea careva că şi-a uitat slujba de paharnic, răspundea rîzînd:

— Apăi de aci încolo asta mi-i slujba de paharnic, să ajut ţării să-şi golească mai degrabă paharul de amar!

La rîndul său, Dimitrie părea mulţămit de cum mergeau lucrurile. Ţinuse de mai multe ori sfat cu generalul Şeremetiev, care pogorîse în Moldova, la puţine zile după avangarda sa şi făcuse tabără în apropiere de Iaşi. Şeremetiev trimisese solie şi domnului Munteniei, în mare taină, pentru a-i aminti de făgăduială. Sosise vremea să-şi ţină legămîntul de a le da hrană pentru oaste şi a le trimite ajutoare pentru luptă.

Acum aşteptau răspunsul lui Brîncoveanu, pe care puneau mare preţ, căci în Moldova se făcuseră în anul acela bucate tare puţine. Cîmpiile erau arse de secetă şi grîul lipsea cu desăvîrşire. De pretutindeni, pe unde trimisese după hrană pentru oştire, carele se întorceau

goale. Dimitrie era oarecum îngrijorat, dar se gîndi că dăduse bani vornicului Ţării de Jos să strîngă şi să pună bine grîu pentru vreme de nevoie. Iată că vremea de nevoie sosise şi domnul trimise numaidecît solie lui Lupu Costache, poruncindu-i să îndrume degrabă carele cu grîu către Iaşi, unde era mare lipsă de pîine pentru oaste.

Acum aştepta, dar în afară de lipsa de pîine îl chinuia şi lipsa de ştiri care nu mai veneau de la o vreme dinspre Ţarigrad. Dumitru Saraciul, care ar fi trebuit să se întoarcă demult, nu da nici un semn de viaţă... Într-o zi, pe cînd se afla cu doamna în cămara sa, un copil de casă îl vesti, în sfîrşit, că Saraciul a sosit şi cere îngăduinţa să i se înfăţişeze, fără a se mai duce să se scuture de colbul drumului.

— Să vină! Să vină fără zăbavă! zise Dimitrie, fremătînd de nerăbdare.

Dumitru Saraciul avea faţa trasă şi era prăfuit ca omul care a făcut un drum lung şi greu. Dimitrie îl întîmpină cu bucurie:

— Bine-ai venit, Saraciule! Te aşteptam cu multă nerăbdare.

— Ştiu, măria ta, răspunse înclinîndu-se adînc Saraciul. De aceea n-am pregetat să ajung mai degrabă, aşa cum eram de la drum. Am avut multe, tare multe de înfruntat... Iată de aceea am întîrziat...

— Primejdii? Drum greu? îl iscodi, nerăbdător, vodă.

— Greu, măria ta. Oştile vizirului au trecut Dunărea şi vin puhoi, împînzind toate cărările. Iscoade pretutindeni. A trebuit să mă strecor printre ele, să beau laolaltă cu toţi, să dorm numai cu un ochi închis şi pe celălalt să-l ţin mereu treaz, iar urechea să fie ascuţită pentru a putea să prindă toate urzelile.

Dimitrie îl cuprinse în braţe şi îl sărută pe frunte.

— Ai fost dintotdeauna un om de mare credinţă, Saraciule! Şi acuma spune, rogu-te, ce veşti îmi aduci de la Ţarigrad?

— Nu ştiu ce să spun mai întîi, măria ta, răspunse codindu-se puţin Saraciul… Oamenii mei din Serai mi-au spus că atunci cînd a aflat de tocmeala ce-ai făcut cu împăratul Moscului, vizirul a fost ca turbat. Urla de gîndeai că e o fiară, că îi iese dreptatea, că el nu te-a vrut în scaun. Jura în legea lui că te-a lovi în fel şi chip, să-i cunoşti puterea şi să afli ce înseamnă a-l înfrunta pe sultan.

— De ce spune, nu mi-e teamă. Dar de făcut, ce-a făcut, Saraciule?

— Întîi l-a prins pe Iani, pe cînd încerca să plece în Moldova.

— L-a prins pe Iani? se înfioră Dimitrie, şi mîna lui o strînse tare pe a Casandrei, care se afla alături. Şi… l-a… închis cumva?

Saraciul plecă fruntea, şoptind cu glasul în lacrimi:

— Mai rău… măria ta!

Dimitrie înţelese că l-au tăiat. Îşi lăsă capul în piept, închise ochii, să-şi oprească lacrimile, şi spuse aproape în şoaptă:

— Iani! Sărmanul meu Iani!… Vorba lui nu era deşartă… „Te-oi sluji pînă la cea din urmă suflare”… spunea. Bunul, bietul meu Iani!… Apoi întrebă cu teamă: Spune-mi, fără sfială, Saraciule, dar fratele meu, Antioh?…

— Trăieşte, măria ta! se grăbi să-l liniştească Saraciul. Dintru întîi l-au prins şi l-au închis la Edicule! Vizirul dăduse chiar poruncă să-l taie fără zăbavă. Dar el făcuse întocmai cum l-a sfătuit măria ta mai de mult, să dea de ştire caimacamului că măria ta înşală Poarta şi a făcut înţelegere cu Moscul! La început vizirul crezuse că e doar o scornire. Că te pizmuieşte fiindcă i-ai luat locul în scaun, apoi, însă, pe vorba caimacamului, a scăpat măria sa Antioh cu viaţă, şi i-au dat drumul şi din închisoare.

— Născocirea mea de a-l pune să mă pîrască la Poartă i-a scăpat viaţa! mai zise, oftînd uşurat.

— Abia acum am înţeles tîlcul vorbei ce mi-ai spus atunci să-i duc, zise Saraciul. Mă minunez şi eu cum de te-ai gîndit la toate, măria ta.

— Dar la mine acasă ce mai e, Saraciule? întrebă Dimitrie cu oarecare îndoială. Ce face Ioana? Mai are grijă de cărţile mele, să le tot şteargă bodogănind, după obiceiul ei „că prea sînt multe”?

Saraciul se codi o clipă, iar după o tăcere grea răspunse:

— După cum am mai spus, măria ta… Vizirul a jurat să te lovească în fel şi chip… Seraiul măriei tale l-a dat fiicei lui, că i-a plăcut, iar cărţile au venit de le-au ridicat, să le ducă în biblioteca Seraiului împărătesc… Cînd au intrat să le ia, au găsit-o pe biata dădaca în scaunul de lîngă rafturi. Ţinea în mînă cartea care ştia că ţi-e mai dragă şi adormise acolo, sărmana, pentru vecie.

Dimitrie nu mai avu putere să spună nici un cuvînt. Casandra îi strînse mai tare mîna, fără a cuteza să rupă tăcerea. Abia într-un tîrziu, şopti:

— Biata dădacă! Cîte jertfe! Cîte jertfe!

— Nu-ţi pară rău de nimic, Dimitrie, încercă să-l îmbărbăteze Casandra.

— Ştiu, Casandra… Nimic nu se poate înfăptui fără jertfe! Şi eu am jertfit totul. Pentru a răscumpăra pămîntul strămoşilor nici un preţ nu e prea mare! Dar acum trebuie să biruim! Înţelegi, Casandra! Trebuie! vorbi el pe un glas pe care nu-l mai recunoştea aproape.

Din ceasul acela, domnul se porni şi mai aprig să pregătească războiul care se apropia. Oştile turceşti trecuseră Dunărea şi făcuseră tabără, aşteptînd să sosească vizirul, să ia comanda ienicerilor şi a spahiilor. Nu mai era vreme de zăbovit.

Văzînd că de la vornicul Lupu nu vine nici o ştire şi că nici una din cele trei solii trimise la el nu s-au întors, Dimitrie hotărî să mîne un om de mare nădejde, să vadă ce se petrece acolo.

Cînd îi destăinui această hotărîre lui Pricopie, căpitanul ceru îngăduinţa să plece chiar el, căci nimeni altul afară de el nu putea duce la îndeplinire o sarcină atît de plină de primejdii.

Zadarnic se împotrivi Dimitrie. Pricopie stărui, pînă îi smulse încuviinţarea şi, pînă în zori, porni singur, călare, spre Galaţi, cu gîndul să lămurească lucrurile.

Umbla fără teamă, ştiind că nu umblă pe pămînt străin, cînd în preajma Mînăstirii de la Bursuci se trezi înconjurat de o ceată de slujitori de ai Vornicului Lupu ce pîndeau ascunşi de-a lungul drumului. Între ei se încinse o luptă aprigă. Pricopie se luptă cît putu, singur împotriva a douăzeci de oameni, dar pînă la urmă fu rănit din greu şi doborît.

Îl duseră, mai mult mort decît viu, legat, fiindcă tot se temeau de el, şi-l aruncară într-un beci al mînăstirii. De acolo fu scos tîrziu, în noapte, şi adus într-o încăpere slab luminată, unde se aflä faţă în faţă cu vornicul Lupu, care stătea într-un jilţ moale şi trăgea tacticos dintr-o narghilea. Pricopie ţinea fruntea sus. Ochii îi cătau către el, semeţ şi dîrz. Lupu tăcea, dar îl privea cu ură. Într-un tîrziu începu a-i vorbi cu glas dulceag:

— Dumneata erai, căpitane? Da’ ce vînt te-a adus pe aici?

Pricopie simţi batjocura din glasul vornicului şi nu se lăsă mai prejos.

— Ia, mergeam cu poruncă de la vodă Dimitrie să-l caut pe vornicul Ţării de Jos…

— Eu sînt vornicul Ţării de Jos. Ce, nu ştiai? îşi pierdu dintr-o dată cumpătul Lupu.

— Parcă nu mi-ar veni a crede, răspunse batjocoritor Pricopie. După cum m-au întîmpinat slujitorii domniei tale, mi se păruse că am nimerit în ţara turcească, printre vrăjmaşi.

Lupu se prefăcu a nu înţelege.

— Şi ce poruncă aveai pentru vornicul Ţării de Jos, mă rog?

— Aveam să-i amintesc de datoria către domnul Moldovei, pentru care a primit 800 de galbeni buni.

— Dar domnului tău nu i-a amintit nimeni de datoria lui către vizir? răspunse Lupu. Poate să aştepte mult şi bine

să-i trimit eu grîu pentru ţarul Moscului... Grîul Ţării de Jos l-am păstrat pentru oştile vizirului!

Pricopie îl măsură cu o privire liniştită, dar vorba îi era tăioasă ca o lamă de cuţit.

— Dacă eşti într-adevăr vornicul Ţării de Jos, apoi eşti dator să asculţi de poruncile domnului Moldovei. El te-a pus în slujbă! Lui i-ai jurat credinţă!

— Tu vorbeşti de credinţă? scrîşni Lupu. Cine şi-a călcat credinţa către sultan? Eu sau domnul tău?

— Domnul are credinţă pentru ţara lui! îl înfruntă Pricopie.

— Ţara? Ha!... Ţara! Şi cine e ţara? Poate voi, prostimea? Ţara sîntem noi, boierii, care avem puterea de la Dumnezeu! Ţara e vizirul, care ţine sabia sultanului deasupra capului nostru. Lui avem a-i da socoteală, spurcăciune! urlă Lupu scos din fire.

— Nu de la Dumnezeu vă vine vouă puterea, ci de la jăfuirea norodului! strigă, tot atît de tare, Pricopie.

Lupu se ridică din jilţ îşi se apropie de el.

— Ceasurile tale sînt numărate şi mai îndrăzneşti a cîrti?

— Pe drumurile mele, îl înfruntă iar Pricopie, am mers adeseori cu moartea alături şi nu m-am temut de ea. Dacă e să-mi sfîrşesc zilele în bîrlogul tău, vreau încalte să ştii, ce gîndesc eu şi alţii ca mine. Ţara nu sînteţi voi, cei îndestulaţi pe spinarea ei, ci noi, toţi cei flămînzi de dreptate şi însetaţi de slobozenie. Ţara sînt trudiţii, din a căror sudoare adunaţi voi averile. Ţara sînt copiii şi copiii copiilor noştri, pentru care ziua de mîine, sau măcar veacurile viitoare, trebuie să aducă o viaţă slobodă şi o soartă de om, nu de cîine. Ţara e ceea ce cotropesc duşmanii, ceea ce călcaţi voi în picioare şi ceea ce vrem să înălţăm noi! Asta e Ţara!... Pentru ea sînt gata să-şi dea viaţa, ca şi mine, toţi aceia care sînt cu adevărat ficiorii ei credincioşi. La ea s-a gîndit Dumitraşcu Vodă, pornind războiul, şi pe ea o slujeşte. Şi privindu-l pe Lupu pînă în albul ochilor, adăugă: Dar tu? Cui îi slujeşti, vornice? Ţării? Sau duşmanului ei?

— Eu slujesc stăpînului meu, sultanul, răspunse cu glas şuierător vornicul.

— Să-ţi spun eu cui slujeşti! Aceluia care te plăteşte… Te vinzi cui dă mai mult!…

— Ocările tale nu mă ajung! urlă Lupu, spumegînd de furie, şi începînd să se preumble plin de mînie prin încăperea întunecată. Am să-ţi smulg eu limba din gură, lasă! Şi-ai să taci pentru totdeauna! Vreţi să adunaţi de pe aici hrană pentru oastea Moscului?… Dar n-o să le ajungă hrana, nu te teme! Te-am prins la vreme. Oastea turcilor s-a lăţit către Siret! Toate căile-s bătute de ai noştri! Dacă n-ai putut pătrunde tu prin plasa ce am ţesut-o noi, apăi nu va mai pătrunde nimeni! N-o să ajungă pînă la ai voştri hrana şi o să crape de foame toţi, pînă la unul! N-o să-i puteţi lovi pe turci. Nu! Vizirul vă va zdrobi că are oaste multă, iar voi sînteţi puţini! şi zicînd acestea, se învîrti în jurul lui Pricopie, rînjind şi arătîndu-şi colţii ca de… lup. De ce taci? Ştii bine că aşa e. Haide! Spune cîţi sînteţi? O mînă de oameni, cu oastea lui Petru cu tot!

— Am spus ce aveam de spus, răspunse Pricopie. Haide, ucide-mă mai iute şi nu cerca zadarnic să afli ceva de la mine!

Dar Lupu avea un gînd al lui şi căută să-l momească.

— De ce să nu aflu? Ai putea să-mi spui cît de mare e oastea lui Petru? Ştii că vizirul a jurat să-l nimicească pe Dumitraşcu. Te pot acoperi cu aur, dacă îmi spui adevărul. Pricopie, nu fi nebun! Gîndeşte-te la copiii tăi! Nu e păcat să-ţi pierzi viaţa?

Pricopie îl privi cu silă şi îi strigă dispreţuitor:

— De aş avea mai multe vieţi, le-aş pierde bucuros, dar nu mi-aş vinde domnul! Mă crezi în stare să-mi calc în picioare jurămîntul de credinţă? Nu, vornice, eu nu sînt boier şi nu sînt vîndut turcilor ca tine!

Cuvintele lui Pricopie îl scoaseră cu totul din fire pe Lupu, care răcni:

— Mai ai îndrăzneala să rosteşti cuvinte de ocară? Ticălosule! Ei bine, atunci ai să culegi ce ai semănat! Luaţi-l

şi astupaţi-i gura! Iute! Să nu-l mai văd înaintea mea! porunci el.

Şi, la un semn al lui, slujitorii îl tîrîră afară pe Pricopie, care mai avu puterea să-i strige:

— Cîine! Unealtă a robiei! Blestemul meu şi al întregului neam să cadă asupra ta!…

După cîteva zile de la acestea, trupul lui Pricopie fu găsit ciopîrţit la o margine de drum, unde fusese azvîrlit, în taina nopţii, de către oamenii lui Lupu, spre a face să se creadă că a fost atacat de către hoţii ce umpleau drumurile pentru a jefui.

Dar Dimitrie nu se lăsă înşelat. Vornicul îşi pecetluise trădarea prin uciderea celui mai bun dintre ostaşii lui. Nu-i putuse ierta marea lui credinţă pentru domn şi pentru ţară.

VIZITA TARULUI PETRU LA IAŞI

Sosirea ţarului la Iaşi în ziua de 11 iunie a anului 1711 strînse şi mai mult legătura dintre Moldova şi Ţara Moscovită.

Petru veni pe neaşteptate, în lipsa lui Dimitrie, care se afla în tabăra generalului Şeremetiev, dar fu primit nu numai cu cinstea ce se cuvenea unui înalt oaspe, dar mai ales cu un avînt ce mărturisea dragostea şi nerăbdarea cu care fusese aşteptat.

După ce mulţămi mitropolitului, boierilor şi norodului, care îl întîmpinaseră la porţile cetăţii, Petru plecă singur, pe jos, fără alai, însoţit numai de două slugi ale sale, să cerceteze oraşul şi să cunoască oamenii. Toţi ştiau că ţarului nu-i plăceau măririle, nici fala deşartă, dar acum vedeau că într-adevăr era una cu norodul. De aceea, la el acasă ostaşii îi spuneau „Domnul Tunar”, iar în Olanda, unde se dusese să înveţe meşteşugul de a face corăbii, cu gîndul de a-şi întocmi o flotă, era cunoscut ca „Piter dulgherul”. Numai cînd treburile ţării îi cereau să fie împărat, ştia să fie cu strălucire împăratul Rusiei mari şi mici, ţarul tuturor ruşilor. Acum umbla în voie prin Iaşi, vorbind deschis cu toată lumea, de le merse oamenilor la inimă. Copiii îi ieşeau înainte, fără sfială, iar el le vorbea ca un părinte şi le împărţea zaharicale…

Toate acestea le aflase Dimitrie din gura lui Neculce şi a lui Gheorghiţă, care se întorseseră în grabă. În timpul acesta în palatul domnesc era fierbere mare. Casandra da porunci în dreapta şi în stînga pentru orînduirea ospăţului ce avea a

se da în cinstea ţarului. Dimitrie se pregăti a-şi primi oaspeţii, ce începuseră să şi sosească.

Cel dintîi veni generalul Şeremetiev, iar odată cu el sosiră generalii Rönne, Kropotov şi principele Golovkin. Dintre boierii români erau de faţă mitropolitul Ghedeon, Iordache Russet, Nicolae Costin şi alţii mai mărunţi.

— Luminăţia sa ţarul soseşte îndată, îi spuse lui vodă generalul Şeremetiev. E tare nerăbdător să vă cunoască, principe, dar nu s-a putut lipsi de bucuria de a cerceta cetatea de scaun a domniei-voastre. Şi apoi... Înălţimea sa nu este omul primirilor după rînduială.

— Sînt bucuros că ne va cinsti casa, precît sînt de fericit că a socotit vrednică de a fi cunoscută cetatea de scaun, răspunse Cantemir.

Deodată, de undeva din fundul încăperii se auzi un glas puternic, care întreba:

— Bucuroşi de oaspeţi?

Întîi se făcu o tăcere respectuoasă, apoi toţi cei de faţă se împărţiră pe două rînduri şi se înclinară adînc, căci în cadrul uşii se arătase statura înaltă şi foarte impunătoare a ţarului Petru.

— Mi se pare că aşa se spune pe la voi!... rosti el cu simplitate, spărgînd dintr-o dată atmosfera glacială.

Apoi îi privi cu ochi ageri pe toţi cei de faţă, căutînd printre chipurile boierilor pe acel al domnului ţării.

Portul lui Cantemir era asemănător cu al celorlalţi boieri, de care nu se deosebea la îmbrăcăminte. Petru înaintă cu paşi iuţi şi siguri, trecu pe lîngă aceia ce fără de voie îi stăteau în cale, se duse drept la Cantemir şi, deschizînd larg braţele, rosti:

— Frate!... apoi se aplecă puţin şi îl sărută pe frunte, fără solemnitate.

Dimitrie se simţi atît de tulburat, încît nu putu rosti mai mult decît:

— Maiestate!

— Ha, ha, ha! rîse Petru. Maiestate! Luminăţia ta! Şi... Ei şi mai ce? Lasă astea, Dimitrie Constantinovici! Am eu

pentru cine să fiu maiestate. Pentru prieteni sînt Petru Alexeevici. Şi tu îmi eşti prieten. Chiar foarte bun prieten! apăsă el pe ultimele cuvinte, căutînd cu privirea pe acei care încercaseră a-l defăima în faţa lui.

— Îţi mulţămesc pentru cinstea de a mă socoti prieten, rosti Dimitrie.

— Nu te *socotesc* numai… Te *ştiu* prieten… Şi ce e aceea „cinste”? Cinste a fost pentru mine că am cîştigat inima principelui îndrăzneţ şi învăţat, care putea plăti cu capul această prietenie!… Da! Aşa e! Vreau să ştiţi cu toţii că pe omul acesta, eu îl preţuiesc mult şi îl iubesc! Apoi, după ce îl îmbrăţişă din nou pe Cantemir, se uită împrejur la boierii moldoveni şi adăugă rîzînd: Asta, pentru a da răspuns la unele cărţi, trimise într-ascuns, la care n-am dat crezare. Iată, acesta a fost răspunsul meu… Aşa! Şi acuma gata! Am isprăvit cu răfuiala! zise el şi rîse ca după o glumă bună. Vreau să-ţi mai spun, Dimitrie Constantinovici, că mi-au plăcut multe din cîte am văzut pe la voi…

— Voi fi mulţămit să-ţi aflu gîndurile şi despre unele şi despre altele, Petre Alexeevici. Mă bucur că ai cercetat oraşul… Dar acum e vreme de război… Singur pe străzi?… Fără însoţirea cuvenită ţarului?… Am fost îngrijorat… grăi Dimitrie.

Petru îl bătu pe umăr şi răspunse rîzînd:

— Eu sînt ţar numai cînd şi unde trebuie… Astăzi am fost arhitect… Şi… bisericile voastre sînt foarte frumoase! Dar cel mai mult mi-a plăcut mînăstirea Golia.

— Da, răspunse Dimitrie, are trei feluri de meşteşuguri: leşesc, grecesc şi rusesc…

— Şi din toate la un loc, meşterul a ştiut scoate ceva românesc… Mîine vreau să mergem împreună la „Trisfetitele”, zise, cu aceeaşi voie bună, Petru.

— Tot ca arhitect? glumi Cantemir, care se simţea plin de mulţămire.

— Tot! răspunse Petru. Că şi în asta am credinţă că ne asemănăm şi om avea ce vorbi… Mergem numai noi doi! Îi lăsăm pe toţi să umble unde vor, iar noi o pornim pe jos… Vreau să mai schimb în drum o vorbă cu oamenii… să-i văd

de-aproape, nu din butcă, rîse iar Petru arătîndu-şi dinţii albi, mari şi frumoşi.

— Vom merge după cum ţi-e voia, Petre Alexeevici!

— Să ştii că, trecînd pe uliţi, am văzut multe şi m-am mirat că aveţi atît de puţini meşteşugari! observă ţarul.

— E drept. Sînt şi eu mîhnit să ne folosim mereu de străini la diferite treburi în loc de ai noştri, răspunse Dimitrie.

— Trebuie să-i învăţaţi şi pe ai voştri să fie meşteşugari. Eu i-am trimis pe feciorii de ţărani în străinătate, să deprindă a face corăbii, să toarne tunuri, să ridice case, ba chiar şi pe fete le-am trimis, se mîndri Petru.

— Vor învăţa şi ai noştri, că mîinile le sînt dibace. Ştiu să încresteze în lemn, să îndoaie fierul, să ridice troiţe şi biserici, iar fetele ţes mîndreţe de năframe şi scoarţe, răspunse Cantemir şi pieptul i se umflă şi lui de mîndrie.

— Să-i faci şi negustori, Dimitrie. Eu am început a trimite blănurile mele pînă în ţara Chitaiului, pe unde ştiu că a bătut drumul şi un moldovean de-al vostru… mai zise Petru.

— Da, spătarul Milescu! rosti Dimitrie bucuros că ţarul îi amintise de el.

— M-a învăţat să dezleg buchiile, Dimitrie. Ce moldovean de treabă şi cît de înţelept era! spuse Petru, apoi adăugă: Aproape aşa ca dumneata. Mult mi-a fost de folos şi tare îl îndrăgisem. Pe drumul lui se duc acum ai noştri cu lucruri ce le trimitem pînă hăt, departe. Din cîte bogăţii are ţara voastră, puteţi trimite şi voi destule, Dimitrie.

— Am putea trimite şi noi, dar… răspunse Dimitrie, înăbuşindu-şi un oftat, turcii ne iau totul. Din ce ne rămîne, abia le-ajunge oamenilor a se hrăni. Dar trag nădejde că om izbuti în curînd să scăpăm de jugul lor, şi atunci…

— Aşa nădăjduiesc şi eu. De aceea ne-am şi unit, Dimitrie spuse ţarul şi adăugă: Dar acum avem a ne război cu turcii şi nu ne putem gîndi la meşteşuguri şi negustorii. E mai întîi nevoie de ostaşi… Cum merge cu rînduiala oştirii? întrebă el, trecînd de la un gînd la altul, cu sprinteneală, aşa cum îi era firea.

— Să ne spună hatmanul Neculce, care e căpetenie peste oaste, zise Cantemir, arătînd către Neculce.

— Ei, vin oamenii să se înscrie la oaste, hatmane? întrebă ţarul.

— Vin, înălţimea ta, de peste tot, răspunse Neculce. Ţara întreagă s-a ridicat să lupte. Vin moldovenii fără încetare. Şi cei de pe la sate vor să intre la steaguri. Serdarul Donici ne-a adus oameni de prin ţinutul Orheiului. Pînă şi slugile boiereşti şi-au lăsat stăpînii şi aleargă să se scrie la oaste!

Petru izbucni într-un rîs sănătos, molipsitor.

— Bieţii boieri! îi căină el. Vai de ei, săracii! Au rămas fără slugi! Ha, ha, ha! Mi se rupe inima! Cine o să le mai scoată cizmele? Cine o să-i mai ducă beţi în spinare, la ziuă, acasă?

Dimitrie continuă gluma înveselit.

— Şi mie îmi plînge inima de mila lor, dar n-am ce le face. E vreme de război, trebuie să se înveţe şi ei a-şi trage singuri cizmele.

— Îmi place, Dimitrie, că ştii să şi glumeşti, se bucură Petru, nu numai să te baţi şi să scrii cărţi. Ai multe îndeletniciri şi toate bine rostuite, după cîte ştiu.

— În clipa aceasta am un singur rost, pe acela de gazdă, de care se pare că am uitat, spuse Dimitrie amintindu-şi de ospăţul pregătit cu atîta grijă de Casandra.

Acum se cade a vă pofti să cinstiţi masa, pe care tot moldoveanul e bucuros s-o întindă pentru oaspeţii săi.

— Straşnic ai vorbit, frate Dimitrie, izbucni Petru. Pre Dumnezeu prea Sfîntul, sînt înfometat ca un lup!

Toţi cei de faţă se porniră a rîde, iar Dimitrie se îndreptă împreună cu Petru şi urmat de către toţi ceilalţi către masa îmbelşugată şi frumos rînduită, din încăperea alăturată.

După ce se aşezară, fiecare după rangul său, Dimitrie vorbi cel dintîi:

— Înălţimea ta, îngăduie să-ţi înfăţişez pe dumnealui Gheorghiţă Mitru, pe care-l avem paharnic mare. În grija lui avem a ne lăsa acum!

— Paharnic? zise Petru întinzîndu-i cupa: Atunci împlineşte-ţi slujba şi spune-mi cum se numeşte băutura aceasta?

— Pelin, înălţimea voastră, se grăbi a răspunde Gheorghiţă.

— Pelin? întrebă Petru. Şi ce fel de vin e acesta?

— E un vin care la sorbitura dintîi ţi se pare amar, dar cînd îţi ajunge în vine simţi cît e de dulce! glumi Dimitrie.

— Şi dacă se opreşte pe drum, paharnice, rămîne tot amar? întrebă ţarul umezindu-şi buzele în băutura puţin amăruie.

— Atunci îl îndulcim cu Cotnar! şăgui Gheorghiţă.

— Cotnar? Cotnar? Ei, ia stai, de vorba asta am mai auzit eu mai de mult. Tot de la dascălul Milescu. Cînd îmi vorbea de vinul acesta îmi spunea că nici Moldova n-o poţi cunoaşte din auzite, nici Cotnarul fără să-l bei. Acum văd că avea dreptate şi în ce priveşte Moldova, şi în ce priveşte Cotnarul. Straşnică băutură!… E chiar mai bună decît şampania, zise el sorbind din vinul cel gălbui.

— E cu totul altceva, spuse unul din însoţitorii ţarului.

— Aveţi viţă de şampanie în Rusia, Petre Alexeevici? întrebă Cantemir.

— Avem, Dimitrie Constantinovici. Am adus-o din Franţa. Acum rodeşte şi pe locurile noastre. Şi dacă îmi vei îngădui, voi porunci să se aducă să o gustaţi cu toţii, zise Petru şi făcu un semn unui slujitor.

— Vă mulţămesc, maiestate. Dar aş dori să ştiu, întrebă Dimitrie, între Pelin şi Cotnar, care vi s-a părut mai de luat în seamă?

— Amîndouă băuturile sînt nespus de bune, dar fiecare are firea ei, ca şi omul. Cotnarul e aromitor şi înşelător, ca prietenul cu vorba dulce şi gîndul ascuns.

Spunînd acestea, Petru se uită pe sub sprinceană la mitropolitul Ghedeon, care se făcu a nu băga de seamă…

— Iar pelinul, urmă el, e amar ca sufletul aceluia pe care l-ai ajutat la nevoie şi n-a pregetat a te lovi!

Şi privirea lui Petru se lăsă ca plumbul de grea, asupra lui Russet, care, simţindu-i parcă apăsarea, îşi plecă fruntea şi

mormăi ceva în barbă. Apoi ridicînd cupa şi schimbînd cu Dimitrie un semn de înţelegere, ţarul zise, cu alt glas:

— Dar acum, să schimbăm vorba, că n-aş vrea să supăr pe nimeni. Aveam şi eu în Rusia, pe vremuri, boieri îndărătnici, dar am ştiut să le retez, o dată cu bărbile, şi trufia şi lăcomia. Aici sînt numai oaspe şi aş vrea, pe cît se poate, să fiu politicos…

Ochii lui Petru îi sfredeleau pe acei dintre boierii care îşi simţeau cugetul încărcat de pîri şi uneltiri împotriva lui vodă, în vreme ce părtaşii luptei sale îşi simţeau inima crescînd de bucurie. Căci glasul sincer al ţarului şi vorbele sale dovedeau cît de mult se putea bizui Dimitrie pe prietenia lui. Hotărîrile tratatului, care aşezau Moldova şi Rusia pe temeiurile unor legături frăţeşti, în demnitate şi încredere, se întăreau astfel şi mai mult. Şi, o dată cu această întărire a puterii domnului, se îngrădea cu totul puterea boierilor mari. Ei simţiseră aceasta şi de aceea chipul lor acru oglindea, fără de vrere, toată ura şi duşmănia lor devenită acum neputincioasă.

Petru le măsură înfrîngerea şi încheie:

— Să ciocnim, Dimitrie, pentru izbînda noastră! Gustaţi şi din vinul meu şi… hai să vorbim de altceva…

— Ai dreptate, Petru Alexeevici, să vorbim de altceva! răspunse Cantemir, ridicînd paharul. Să vorbim de viitorul ţării noastre, pentru care pornim acum la luptă! Să vorbim de ajutorul pe care aţi venit a ni-l da, pentru dezrobirea ei. Apoi, întorcîndu-se către boieri: Şi să închinăm cu toţii pentru sănătatea luminăţiei sale, ţarul Petru Alexeevici!

— Despre toate cîte avem a le face, vom vorbi mai tîrziu şi cu temei, spuse de astă dată cu toată seriozitatea ţarul. Trebuie să-ţi spun, Dimitrie Constantinovici, că ai rostit cu glasul domniei-tale gîndul meu. Am înţeles de mult că sufletele şi gîndurile noastre trebuie să se înfrăţească. Pentru gîndurile acestea, ale noastre şi ale acelora care sînt cu noi, pentru ele vreau să beau! Şi pentru scăparea Moldovei din robia turcească!

Cuvintele lui Petru cuprindeau în ele toate temeiurile noilor aşezări dintre cele două ţări prietene.

O simţiră toţi cei de faţă şi se ridicară în picioare, în strigăte de „URA! TRĂIASCĂ ŢARUL PETRU! TRĂIASCĂ PRIETENIA DINTRE POPOARELE NOASTRE!”

LEGĂMÎNT PESTE VEACURI

Chiar a doua zi după această primire sărbătorească, ţarul Petru se întîlni cu Dimitrie Cantemir, în Palatul domnesc, la un sfat de război.

În afară de ei, nu mai erau de faţă decît căpeteniile celor două oşti, hatmanul Moldovei Ion Neculce şi generalul Şeremetiev.

Acesta îi împărtăşi ţarului veştile cele din urmă. După solia trimisă lui Brîncoveanu, nu se primise nici un răspuns în ceea ce privea hrana făgăduită. Şi nici oaste de-a domnului muntean nu se arătase pînă atunci să vină. Se ştia însă că vizirul începuse să treacă podul de la Dunăre, cu ostaşii lui, care păreau să fie nemăsurat de mulţi. Pentru a le afla numărul, Şeremetiev trimisese de cîteva zile o iscoadă şi aştepta întoarcerea sa.

Auzind veştile acestea, Petru se încruntă uşor şi îl întrebă pe Neculce:

— Dar vornicul Ţării de Jos ce-a făcut cu hrana pe care ştiu că trebuia s-o adune şi să ne-o trimită din părţile Galaţilor, hatmane?

— Mi-e tare greu să o spun, dar luminăţia-ta trebuie să ştie că vornicul Lupu Costache, care a primit de la vodă Dimitrie 800 de galbeni să cumpere pîine, n-a mai dat sămn. I-am scris carte după carte, dar n-am primit nici o veste de la el, şi nici solii nu s-au mai întors.

— Vornicul s-a tras cu rudele şi oamenii săi la Mînăstire la Bursuci şi s-a închis acolo. Nici hrană n-a trimis, nici cuvînt de răspuns, adăugă Dimitrie, cu glasul îndurerat. Cel din urmă dintre soli a fost Pricopie Căpitanul. Nici el nu s-a mai întors viu. I-am aflat leşul sfîrtecat la o margine de drum. Aceasta a fost fapta vornicului!

— Cum? L-a ucis pe Pricopie? şi ţarul se ridică deodată şi bătu atît de tare cu pumnul în masă, încît toţi se îngroziră. Cîinii! Simt o mîhnire de parcă aş fi aflat că mi-a murit un frate… Ce om! Ce om! Măcar de-am avea mulţi ca el, frate Dimitrie!…

— Din păcate avem prea puţini ca el şi prea mulţi „lupi” care-şi arată colţii şi firea vicleană! spuse peste măsură de îndurerat Dimitrie.

— Nu te mîhni, principe! îl linişti Petru. Eu sînt deprins cu trădătorii. Ştiu. Nu e atît de greu să lupţi cu vrăjmaşul din afară, pe cît e de greu să lupţi cu ticăloşia celor mai apropiaţi ai tăi… de care m-am lovit adeseori.

— Tot trădarea a fost pricina care a zădărnicit încercarea lui Ioan Vodă de a dezrobi ţara… rosti mîhnit Cantemir.

— El a fost singur, răspunse Petru, scuturîndu-şi gîndurile negre. Noi vom lupta împreună şi de astă dată ne va fi mai uşor.

Un ofiţer intră, vestind că s-a întors iscoada trimisă de Şeremetiev înspre Galaţi. Petru porunci să vină de îndată. Un soldat rus, tînăr şi bălai, cu ochii albaştri, deschis la faţă, cu un chip ca de copil, intră şi rămase sfios în uşă.

— Cum te cheamă, ostaş? îl întrebă ţarul.

— Simion Pereberev mi-e numele, domnule tunar! răspunse el, salutînd milităreşte.

— Ia spune, Simioane, ai ajuns la Galaţi?

Dar în locul soldatului răspunse Şeremetiev:

— I-am dat poruncă să cerceteze dacă se poate trece, iar dacă e primejdie, să nu încerce, dar să se întoarcă să ne aducă ştiri cu orice preţ…

— De aceea n-am mers mai departe. Că de-mi spuneaţi să trec… muream sau ajungeam, nu ştiu… dar treceam! îi întregi vorba Simion.

Petru zîmbi mulţumit.

— Bine, Simioane. Ia spune ce-ai văzut pe drum?

— Ce să văd? Spre Galaţi nu mai poţi ajunge de cîţi turci sînt… Iscoade peste tot şi oaste nemaipomenit de multă!

— Ai putut afla cîţi sînt?

— Aflat, domnu’ tunar! Sînt pe puţin de patru ori o sută de mii! Tabăra lor e aproape gata de luptă, dar oastea e aşezată la o strîmtoare lîngă Prut, şi n-are să poată folosi grosul, că e locul mic pe vale.

Petru murmură, ca pentru sine:

— Patru sute de mii!… Şi noi numai cincizeci de mii… Apoi se întoarse către ostaş: îţi mulţămesc, Simioane! zise el şi îl sărută părinteşte pe obraji.

Ostaşul roşi, ochii i se luminară, îşi atinse uşor obrazul cu mîna, apoi spuse:

— Domnule tunar!… Domnule tunar!… Sărutarea asta!… Şi izbucni deodată: Doamne, ce-am să mă mai bat!…

Apoi salută şi ieşi fericit.

Petru îl urmări cu privirea o clipă, mulţumit şi mîndru de ostaşii lui. Apoi se întoarse către ceilalţi:

— Aţi auzit cu toţii, dragii mei! Opt turci pentru un ostaş de-al nostru. Are dreptate Simion: Ce-o să ne mai batem!…

Sfatul de război se urmă îndelung. În picioare, în faţa unei mese acoperite cu hărţi, pe care Dimitrie însuşi le întocmise cu o pricepere ce-l uimi pe ţar, Petru şi Dimitrie pregăteau un plan de bătălie care să le îngăduie a ţine piept puhoiului duşman. La marea pricepere de ostaş a lui Petru se adăugau cunoştinţele adînci pe care Dimitrie le avea asupra felului de a se lupta al turcilor, încă de pe vremea cînd luase parte la luptele de la Zenta.

Unindu-şi gîndurile, cei doi prieteni îşi întocmiră în toate amănuntele planul de aşezare al ostaşilor în aşa fel încît, folosind strîmtoarea locului, să nu le îngăduie turcilor a-şi desfăşura întreaga putere. În strîmtoarea aceea vor căuta să-i ţie în loc şi să-i macine zguduindu-le trufia şi încrederea în ei. Căci Dimitrie îi povestise ţarului cum ienicerii atît de înfumuraţi, cu toată dîrzenia lor, ajungeau să-şi piardă cumpătul şi pofta de luptă cînd vedeau că armatele duşmane se încumetau să li se împotrivească.

Umbrele serii începuseră tocmai să coboare cînd se auzi în curtea palatului domnesc zvon de călăreţi şi un copil de casă intră să vestească sosirea din Muntenia a spătarului Toma Cantacuzino.

Cei doi prieteni tresăriră, cuprinşi de acelaşi gînd: se hotărîse în sfîrşit Brîncoveanu a-şi ţine cuvîntul? Le trimitea oare oastea şi carele cu hrană arvunite?

Dimitrie se ridică de la masă şi îi ieşi întru întîmpinare cu chipul strălucitor de bucurie. Toma intra plin de colbul drumului, dar pe chipul lui se citea o hotărîre şi o dîrzenie care le dădu de gîndit. După ce se îmbrăţişară îndelung, Dimitrie îl duse să-l înfăţişeze ţarului.

— Iată, luminăţia ta, acesta este vărul soţiei mele şi prietenul meu, spătarul Toma Cantacuzino, despre care ţi-a vorbit mai de mult contele Tolstoi.

— Mă închin în faţa maiestăţii voastre! zise Toma, făcînd o adîncă plecăciune în faţa lui Petru.

— Şi eu mă bucur că te cunosc. Îţi ştiu şi faptele şi gîndurile. Şi mai ştiu că eşti nu numai neam de Brîncovean, dar şi cel mai de frunte dintre credincioşii săi. Te-a trimis, în sfîrşit, cu oaste aşa cum ne-a fost înţelegerea?

— Nu, luminăţia ta! Am plecat singur şi fără ştirea lui.

— Cum singur? Şi de ce fără ştirea lui?! se miră ţarul.

— Iată de ce, înălţimea voastră! I-aţi trimis trei sute de pungi, să facă oaste, să cumpere pîine şi să vă iasă întru întîmpinare la Fălciu. Dar am venit în grabă să vă vestesc să nu vă puneţi nici o nădejde în el.

— Umblă şi el cu vicleşug? întrebă, mînios, Petru.

— Umblă cu frică... maiestate. Gîndul lui este a vedea întîi cine bate. El nu cugetă că este acum nevoie a se hotărî într-un fel, de aceea nici oaste nu face, nici pîine nu cumpără, nici el nu va veni înaintea oştirii voastre. A hotărît să trimită pungile înapoi, şi crede că în acest fel se va plăti de datorie.

— Atunci... domnia ta cum de te afli aci?

— Văzînd temerile lui, eu nu am mai putut răbda şi am plecat singur, cu mîna mea de călăreţi. N-am făcut-o pentru

mine şi nevoile mele, căci Brîncoveanu mă ţinea ca pe un fiu

al său. Dar sabia mea nu poate sta deoparte cînd se hotărăşte soarta ţărilor noastre şi am venit s-o pun în slujba luptei voastre, împreună cu braţul meu care va fi necruţător faţă de duşmani. Aş dori, maiestate, să scăpăm amîndouă ţările de turci, şi Muntenia şi Moldova! Că una le e soarta şi împreună trebuie să lupte!

— Îţi mulţămesc, spătare, pentru veştile ce-mi aduci şi pentru credinţa domniei tale!

Petru îl îmbrăţişă cu căldură, apoi zise către Cantemir:

— Acuma ştim cel puţin pe cine ne putem bizui şi pe cine nu! Ne-aşteaptă o luptă fără seamăn de grea. Totul s-a unit împotriva noastră. Trădarea boierilor ne-a lipsit ostaşii de hrană, ajutorul făgăduit din Muntenia nu mai vine, iar vizirul a ridicat atîta oaste cum nu s-a mai pomenit de pe vremea lui Mahomed.

— Şi totuşi nu trebuie să ne pierdem nădejdea, spuse Dimitrie. Ştefan Vodă a ţinut în loc talazurile ienicerilor lui Mahomed cu o mînă de moldoveni. Oastea lui Sinan Paşa s-a înecat în mlaştinile Neajlovului, înfrîntă de Mihai Vodă. A venit vremea să ne amintim şi noi de vitejia strămoşilor şi să le urmăm pilda.

— Ai dreptate, Dimitrie, răspunse Petru. Să ne amintim de ei, şi să ne gîndim că ei erau singuri, iar noi sîntem doi. Uniţi în aceeaşi luptă, românii şi ruşii, chiar de va fi grea lupta, chiar de nu vom izbuti acum, unirea aceasta e o piatră de temelie pentru luptele viitoare. La capătul lor trebuie să răsară şi zorile dezrobirii.

— Ale dezrobirii şi dreptăţii, îi întări Dimitrie cuvintele.

În urma veştilor aduse de Toma, Petru şi Dimitrie porniră să-şi întocmească noi planuri de luptă. Dar nevoia de hrană pentru oaste se simţea tot mai mult şi Toma se gîndi că ar putea s-o adune din ţinutul Brăilei, unde se făcuseră bucate destule. În Moldova lăcustele pustiiseră totul, lăsînd pămîntul ca în palmă. Ceru învoire de a merge, cu un pîlc de călăreţi, să cuprindă cetatea Brăilei şi să trimită de acolo carele cu grîu pentru oaste.

Petru se învoi, dar hotărî să-i dea şi cîteva mii de călăreţi din cei mai buni, pe care-i avea, sub comanda generalului Rönne. După cuprinderea Brăilei şi trimiterea grîului, toată călărimea aceasta trebuia să se întoarcă şi să cadă în spatele oştilor turceşti, pe care oştile române şi ruse aveau să le ţină pe loc la strîmtoare, măcinîndu-le. Căci numai lovind-o din două părţi s-ar putea birui o oaste atît de mare, cu ajutorul oastei lor de opt ori mai mică.

Într-adevăr, călăreţii lui Toma şi ai lui Rönne îşi duseră la bun sfîrşit sarcina. În patru zile cuceriră Brăila şi trimiseră de îndată ştire despre aceasta, dar trădarea boierilor se aşeza de-a curmezişul planurilor atît de bine întocmite de cele două mari căpetenii, Petru şi Dimitrie.

Vornicul Lupu a pîndit şi a ucis toţi solii, iar vestea atît de însemnată a cuceririi Brăilei n-a mai ajuns pînă la Cantemir, care o aştepta plin de nerăbdare împreună cu Petru.

Între timp, oştile lor se pregătiseră de a lupta la Stănileşti, între deal şi apa Prutului, pe un loc făcut parcă anume pentru a-i ţine în loc pe turci şi a-i împiedica să înainteze.

Bătălia începu fără ca Petru să cunoască soarta călărimei sale trimisă spre Brăila, pe al cărei ajutor se bizuia atît de mult.

Era într-o seară de luni. Ienicerii începură a năvăli din trei, patru părţi deodată asupra taberei întărite, în care ruşii şi moldovenii luptau cot la cot, vitejeşte, înfrăţindu-se prin sîngele ce şi-l dăruiau. Turcii dăduseră năvală după năvală în tot timpul nopţii. Iar oamenii lor cădeau aşa cum cad perele coapte singure din copac. Cînd îşi istoveau focul şi se dădeau înapoi, să mai răsufle, soldaţii români şi ruşi înaintau lăsînd mormane de turci morţi pe sub metereze. Totuşi, spre ziuă, turcii porniră goniţi de zapcii, ca nişte lupi care dau tîrcoale stînei, dar nu-şi pot înfige colţii încă şi muşcă numai pămîntul. Trîmbiţele moschiceşti şi moldoveneşti vesteau mereu o nouă izbîndă.

Vizirul afla totul din cortul său şi spumega de mînie, înţelegînd că n-a izbutit nici a le sparge tabăra.

Văzînd pierderile lor nemăsurate, turcii şi-au făcut metereze, aşezînd în ele cele peste 400 de tunuri ce aduseseră spre a zdrobi sub puterea focului lor oastea lui Petru, care nu avea decît 47 de tunuri. Şi au început turcii a bate, ziua întreagă, cu tunurile, de nu se mai zărea om cu om, şi nu se vedea decît focul ieşind din ţevi, de parcă ar fi ars clăi întregi de stuf şi vîntul i-ar fi împrăştiat vîlvătaia.

Dar nici asaltul acesta nu izbuti să clintească oastea ruşilor şi a moldovenilor. Dimpotrivă, spre a-l opri, Petru hotărî să contraatace şi ostaşii săi dădură iureş, pricinuind atîtea pierderi şi atîta tulburare în tabăra turcilor, încît deodată tunurile lor amuţiră cu totul.

Pentru a doua oară se pogorî noaptea asupra taberelor care stăteau faţă în faţă.

În cortul ţarului fusese adus un turc, care fu cercetat de Dimitrie în limba ţării lui şi le dezvălui cîtă oaste mai avea vizirul. Pierduse pînă atunci aproape jumătate din pedestrime, dar tot mai avea o sută douăzeci de mii de ieniceri, iar călărimea era neatinsă şi număra aproape două sute cincizeci de mii de spahii, fără a mai socoti pe tătarii hanului şi pe şvezii lui Carol al XII-lea. Mai aflară de la el că vizirului i-a venit carte de la sultan, în care i se poruncea că de nu va putea birui pe moscali, să nu se mai bată, să caute a face pace.

Despre acest lucru aflaseră şi ostaşii vizirului care, văzînd cîţi mor dintre ei, începeau a se îndoi că îi vor putea înfrînge pe ruşi şi pe moldoveni şi nu voiau să se mai bată în neştire.

Din cele spuse de turc, Petru şi Dimitrie înţeleseră că le va fi foarte greu să nimicească atîta puhoi de oaste cîtă aveau turcii. Dar mai înţelesesem că oastei turceşti i se zdruncinase încrederea în biruinţă, după pierderile cumplite ce le suferise.

Din păcate, după două zile şi două nopţi de luptă crîncenă, lipsa de hrană începu a se face tot mai simţită, şi ţarul se întreba cu îngrijorare de ce nu venea călărimea trimisă să cuprindă Brăila? Fără de ea, nu numai că nu puteau da turcilor lovitura cea hotărîtoare, din amîndouă

părţile, aşa cum plănuiseră, dar se întreba cum va putea să se împotrivească spahiilor, aşa cum se împotrivise năvalei pedestraşilor, lipsit de călăreţii săi cei mai buni?

În zorii zilei a treia vizirul porunci ienicerilor să dea din nou năvală. Dar zapciii mergeau zadarnic din om în om, căci ienicerii se sfădeau cu ei, strigînd că nu vor să se prăpădească pînă la unul şi nu mai pot lupta.

— Mai bine să facă vizirul pace, după cum este porunca Sultanului, că noi am pierit mai bine de jumătate şi cîţi au scăpat sîntem mai toţi betegi. Nu mai vrem să mergem mai departe! strigau ostaşii înfuriaţi.

Văzînd aceasta, vizirul se temu să nu înceapă iar ruşii o nouă năvală care i-ar fi pus în primejdie de a pierde bătălia, căci aşa cum îşi vedea oamenii, înţelegea că la cea dintîi lovitură îşi vor pierde cumpătul şi o vor lua la goană. Îşi amintea cu înfrigurare de Zenta şi se gîndea că mînia ienicerilor schimbase de multe ori vizirii, ba chiar şi sultanii… Se hotărî dar să trimită împăratului Moscului, prin Imbrohorul Cerchez Mehmet Paşa, cuvînt de pace. Căci ienicerii, ştiind că vizirul voia să se răzbune pe Cantemir, strigau: „Nu merită să ne piardă vizirul pe toţi pentru un ghiaur!” Totuşi acesta îi ceru ţarului, ca preţ al păcii, capul lui Cantemir.

— Mai degrabă aş da ţara mea pînă la Kursk, căci aş putea oricînd s-o recîştig, răspunse Petru, decît să-l dau pe prinţul moldovean, care din dragoste pentru mine şi-a jertfit tronul şi averea. O asemenea pată n-aş putea-o spăla niciodată de pe obrazul meu!

Soarta îl punea din nou pe Dimitrie la grea cumpănă, căci ţarul îi ceru sa hotărască dacă să stea de vorbă cu turcii sau să urmeze bătălia. Tratatul dintre ei prevedea să nu facă vreunul pace cu turcul singur, ci numai împreună şi în bună înţelegere. În mintea lui Dimitrie gîndurile se învălmăşeau de nu le mai putea aduna.

Mai fusese o dată în cumpăna alegerii, atunci cînd avea să renunţe la liniştea studiilor sale, şi să se arunce în viitoarea luptei, pentru a încerca să-şi dezrobească ţara. Dar împrejurările şi oamenii îi fuseseră împotrivă. Seceta

cumplită şi lăcustele care lăsaseră ogoarele pustii, trădarea lui Brîncoveanu, care le făgăduise ajutor, şi a boierilor care-şi vedeau primejduită puterea prin starea nouă pe care Dimitrie voia să o aşeze în ţară, toate se uniseră cu mulţimea înfricoşătoare a oastei turceşti. Şi totuşi oastea aceasta fusese ţinută în frîu de vitejia ostaşilor ruşi şi avîntul cu care veniseră moldovenii de pe toate plaiurile ţării să se bată, la care se adăuga dibăcia strategiei lui Cantemir şi a lui Petru. Îşi dădeau totuşi seama că nu va putea fi răpusă. Era cu neputinţă să nimiceşti o oaste de opt ori mai mare, cu o oaste care mai ducea şi lipsă de hrană…

Cantemir era sigur că ostaşii moldoveni, dacă li s-ar fi cerut, ar fi pierit pînă la unul, luptînd împotriva ienicerilor, dar avea oare dreptul să le ceară această jertfă?

Dacă, dimpotrivă, ar sta de vorbă cu turcii, s-ar ajunge la o pace fără pierderi şi jertfe prea mari. Singurul care trebuia să se jertfească era numai el. Visul lui de a dezrobi Moldova nu se putuse încă împlini. Va trebui să plece, să apuce iar calea pribegiei.

Şi Dimitrie nu puse nici o clipă în cumpănă viaţa sa, cînd era vorba de soarta ţării… Ridică fruntea şi îi răspunse liniştit ţarului:

— Oricît mi-ar fi de greu, Petru Alexeevici, se cade să ascult de glasul cuminţeniei şi el mă învaţă că e bine să primim a sta de vorbă cu vizirul.

Petru îl privi mişcat, pătrunzînd toată măreţia simplă a acestei noi jertfe pe care Dimitrie o făcea în iubirea lui pentru ţară.

— Aveam deplina credinţă că vei şti a te înfrînge pe tine, Dimitrie, rosti el mişcat. Şi nu m-am înşelat. Ai înţeles că nimic nu se poate înfăptui decît la ceasul prielnic.

— Am jertfit totul pentru a-mi dezrobi ţara… spuse Cantemir.

— Ascultă, Dimitrie, lucrurile mari nu se înfăptuiesc dintr-o dată. Întîmplări potrivnice ne-au împiedicat să schimbăm acum aşezarea lucrurilor. Nădejdile noastre nu sînt pierdute, sînt numai amînate, pînă le va veni timpul.

— Şi cînd crezi că va veni timpul acela?

Petru îl privi lung, apoi vorbi grav:

— Nu ştiu, Dimitrie, dar aşa cum cred în lumina soarelui, cred că el va veni! Poate că noi nu vom mai fi… Am eu oare nădejde să văd înfăptuindu-se în Rusia mea tot ce plănuiesc astăzi? Nu. Pentru asta trebuiesc zeci, poate chiar sute de ani. Dar gîndul acesta nu mă opreşte, dimpotrivă, îmi dă aripi! Noi am început să clădim temelia, sfîrşească alţii ce am început noi, dacă vom cădea înainte de a vedea ridicîndu-se zidurile noii cetăţi.

Apoi se apropie de Dimitrie, îi puse amîndouă mîinile pe umeri, şi urmă:

— Ascultă-mă, Dimitrie. Prietenia dintre popoarele noastre nu e de o zi, de o lună, de un an. E o prietenie care va dura peste veacuri! Noi am deschis un drum, şi dacă nu vom putea să-l străbatem pînă la capăt, vor veni alţii şi-l vor străbate. Acum să ne mulţumim că am izbutit cu cei cincizeci de mii de oameni ai noştri să înfrîngem trufia turcească.

— Da, Petru Alexeevici. Mi s-a adeverit prevestirea, zise Cantemir. Aici mi s-a dovedit că puterea turcilor a început să scadă. Mă gîndeam de mult să scriu o carte despre aceasta, de pe cînd eram zălog la ei.

— Acum o vei putea scrie, Dimitrie, acolo la mine, în Rusia, unde vei veni să luptăm împreună… Căci lupta abia începe!… O vei duce cu pana, pînă în ziua cînd vei lua din nou în mînă spada.

Dimitrie se simţi mai îmbărbătat de cuvintele pline de încredere ale ţarului.

— Da, Dimitrie. În împrejurările acestea grele ne-am putut cunoaşte mai bine. Cred că mă preţuieşti aşa cum am învăţat şi eu să te preţuiesc. Cunosc toate foloasele pe care mi le poate aduce înţelepciunea domniei tale. Vei pleca la Iaşi să-ţi iei familia, apoi vei veni în Rusia, şi împreună cu domnia ta să vină toţi moldovenii care vor să te urmeze.

Acolo te vei bucura de toată cinstea cuvenită şi îmi vei fi sfetnicul cel mai apropiat, pînă în clipa cînd vom putea

porni din nou să slobozim ţara Moldovei de robia turcească. Căci eu „Petru Tunarul”, îţi jur că ceasul acela va veni!

— Aşa să fie! rosti solemn Dimitrie.

Şi cei doi prieteni se îmbrăţişară îndelung, ca pentru un legămînt peste veacuri…

EPILOG

Petru şi Dimitrie au făcut întocmai cum au hotărît.

Dimitrie l-a urmat pe Petru Alexeevici în Rusia, împreună cu patru mii de moldoveni, şi s-a aşezat în ţinutul Harkovului, unde ţarul i-a dăruit pămînt, dîndu-i titlul de consilier intim.

Dimitrie trăia aci liniştit, printre moldovenii lui, în satul căruia îi dăduse numele său, Dimitrovka, îndeletnicindu-se din nou cu scrisul, făcînd dese călătorii la Petersburg şi Moscova, de cîte ori era chemat la sfat de Petru.

Acum, toate planurile sale scriitoriceşti se puteau împlini.

Desăvîrşi în primul rînd „*Istoria creşterii şi descreşterii Imperiului otoman*”, pentru care adunase de multă vreme materialul. În ea nu se mulţumea doar să aştearnă istoria propriu-zisă a împărăţiei turceşti, oricît de însemnat lucru ar fi fost să cîntăreşti faptele în lumina adevărului, aşa cum nimeni nu mai făcuse pînă la el. Pe lîngă şirul întîmplărilor, el se oprea însă, de cîte ori afla prilejul, şi însemna într-o notă deosebită tot ceea ce cunoştea privitor la obiceiurile turcilor, la religia şi la instituţiile lor, la artele orientului, la oamenii pe care îi cunoscuse. Aceste peste o mie de note făceau din cartea sa nu numai o istorie a turcilor, ci şi un tablou de o neasemuită bogăţie al vieţii şi a culturii orientului musulman. Bogata lui experienţă, nenumăratele lui cunoştinţe, în toate domeniile, se înfăţişau aci în toată strălucirea lor.

Faima lui de mare cărturar îşi dobîndi astfel un nou temei, şi se răspîndi pînă departe în Europa.

În 1714, Academia de ştiinţe din Berlin îl alese membru al ei, trimiţîndu-i o scrisoare în care îl ruga să primească această alegere, „pentru a da prin ştiinţa sa o nouă strălucire Academiei”.

Bucuria acestei cinstiri veni să ostoiască puţin marea durere pe care Dimitrie o suferise mai înainte prin pierderea bunei sale soţii Casandra, ce se stinsese, măcinată de dorul patriei.

Din clipa cînd o pierdu pe această credincioasă tovarăşă de viaţă, Dimitrie luă asupră-şi educaţia copiilor, de care se ocupase pînă atunci Casandra. Acum, crescuţi mai măricei, copiii săi, şi mai ales fiica sa mai mare, Maria, şi băiatul cel mai mic, Antioh, îşi urmau învăţătura de-a dreptul sub îngrijirea tatălui lor, împărtăşindu-se din bogăţia nenumăratelor sale cunoştinţe.

Trezit de la cinci dimineaţa şi lucrînd aproape fără încetare pînă la zece seara, Dimitrie era prin viaţa sa, dăruită doar ştiinţei şi muncii, un excepţional exemplu pentru copiii săi. El avu bucuria de a se regăsi în ei, cu toate darurile sale, şi de a transmite ştiinţa sa fiicei sale Maria şi celui mai mic din fii săi, Antioh. Maria, care stăpînea în chip desăvîrşit mai multe limbi, era socotită cea mai înţeleaptă femeie din Rusia. Iar Antioh creştea sub îndrumarea tatălui şi al surorei sale mai mari, vădind un talent precoce care avea să se dezvolte mai tîrziu, şi să facă din el un mare poet satiric.

Dar în sufletul lui Dimitrie Cantemir dorul de ţară, de care împrejurările l-au ţinut mereu departe, nu se putea stinge. Cu gîndul la ea, el întocmi acum o altă carte, la care se gîndise mai de mult: „*Descrierea Moldovei*”*.* Ştiinţa geografului se unea aci cu marile cunoştinţe ale istoricului şi se îmbină cu tot ceea ce spiritul său de observaţie îi întipărise în minte din datinele şi obiceiurile populare, din legendele meleagurilor moldovene şi din frumuseţile lor nenumărate. Publicată de Academia din Berlin, această lucrare îi statornici şi mai mult faima.

Tot ca o închinare patriei îndepărtate, el scrise apoi o „*Istorie a românilor de la începuturi*”*,* iar după îndemnul ţarului dădu la iveală „*Istoria religiei mahomedane*”*,* care deschidea o cale nemaibătută pînă la Cantemir. Şi nenumărate scrieri de întindere mai mică se adăugau acestor mari lucrări, iar altele îşi aşteptau rîndul, gata plănuite, să se desprindă din mintea neobosită a cărturarului moldovean şi să se aştearnă pe hîrtie.

Dar munca aceasta plină de pasiune şi fără de răgaz, izvorîtă din nevoia lui de a spune şi altora tot ceea ce ştia,

ca şi multele încercări prin care trecuse în scurta lui viaţă îi şubreziseră sănătatea.

În mai puţin de zece ani, de cînd venise în Rusia, îmboldit de atmosfera de înnoire pe care ţarul o statornicise aci, şi de gîndul că tot ceea ce scria era pus în slujba ţării sale, Cantemir desăvîrşise o operă pentru care o singură viaţă nu era de ajuns. Şi oboseala începuse a-i şubrezi sănătatea.

Tocmai atunci ţarul hotărî să întreprindă o mare expediţie în Persia, care însemna încă o lovitură dată puterii turceşti. Şi Petru îl chemă pe Dimitrie să facă parte, împreună cu amiralul Apraxin şi cu vechiul său prieten, contele Tolstoi, din conducerea acestei expediţii.

Înviorat şi pătruns de răspunderea care îl aşeza printre cei mai apropiaţi dregători ai ţarului, Dimitrie se azvîrli cu pasiune în noua sa muncă. El organiză o tipografie cu litere turceşti şi arabe, cu care chiar în timpul călătoriei se tipăreau cărţi pentru popoarele pe care porniseră să le dezrobească de turci. Iar prin locurile pe unde treceau, se oprea să facă săpături şi să dezgroape urmele trecutului, făcînd însemnări asupra tuturor celor găsite, cu vechea sa dragoste pentru istorie şi arheologie.

Dar, ca şi cum moartea ar fi vrut să-l răpească atunci cînd atinsese culmea gloriei de cărturar şi a cinstirei de către ţar, Dimitrie se îmbolnăvi greu şi curînd, după ce ajunse înapoi la Dimitrovka, îşi dădu sfîrşitul înainte de a fi împlinit vîrsta de cincizeci de ani, cu ochii la cei doi copii, Maria şi Antioh, care aveau să îl urmeze în ştiinţă şi în înţelepciune.

Dar sufletul şi-l simţea împăcat, căci ştia că nu precupeţise nici o jertfă, şi că nu încetase nici o clipă de a munci pentru un singur gînd, care-i luminase toată viaţa: slăvirea patriei sale!